

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Katedra pomocných věd historických a archivnictví

Poddanské město Úsov a jeho vývoj v letech 1648–1740

Diplomová práce

Autor: Bc. Adéla Skoumalová
Studijní program: N 7105 Historické vědy Mgr.
Studijní obor: Archivnictví – modul Archivnictví a pomocné vědy historické
Vedoucí práce: PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D.

Hradec Králové, 2017

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Adéla Skoumalová

Studium: F14NK0027

Studijní program: N7105 Historické vědy

Studijní obor: Archivnictví

Název diplomové práce: **Poddanské město Úsov a jeho vývoj v letech 1648-1740**

Název diplomové práce AJ: The Liege Town Úsov and its development in the period 1648-1740

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem diplomové práce je sledování demografického, hospodářského, správního a kulturního vývoje raně novověkého městečka Úsov prostřednictvím detailního výzkumu pramenné základny. Metody zpracování: analytická metoda, syntetická metoda, komparativní metoda, diplomatický rozbor, transkripce dobového textu.

Pavel BĚLINA, Česká města v 18. století a osvícenské reformy, Praha 1985. František MATĚJKA, Postavení města v rámci panství, in: Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.-18. století). Sborník příspěvků z konference uspořádané v Prostějově ve dnech 25.-27. dubna 1995, Prostějov 1997, str. 73-84. Jitka NĚMEČKOVÁ, Hospodaření poddanského města na západní Moravě v 2. polovině 17. a počátkem 18. století na příkladu Velké Bíteše (magisterská diplomová práce), Brno 2010. Richard VAN DÜLMEN, Kultura a každodenní život v raném novověku 16.-18. století. 2. Vesnice a město, Praha 2006. Petr VOREL, Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.-17. století, Pardubice 2001. SOKA Šumperk, fond Archiv obce Úsov ZA Opava, pob. Olomouc, fond Velkostatek Úsov-Nové Zámky ZA Opava, pob. Olomouc, fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, církevní matriky narození, oddání a úmrtí pro obec Úsov MZA Brno, fond D1, sign. 91, lánské rejstříky pro úsovské panství

Garantující pracoviště: Katedra pomocných věd historických a archivnictví,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Jana Vojtíšková, Ph.D.

Oponent: PhDr. Jakub Zouhar, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 4.7.2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucí diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 14. července 2017

.....

Bc. Adéla Skoumalová

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat vedoucí své diplomové práce PhDr. Janě Vojtíškové, Ph.D. za odborné vedení a konzultace. Dále děkuji zaměstnancům Zemského archivu Opava, pobočka Olomouc a Státního okresního archivu Šumperk za cenné rady a připomínky, zejména kolegyni Mgr. Pavle Dubské. Zvláštní poděkování patří mé rodině a mým nejbližším za podporu, trpělivost a pochopení.

Tuto práci bych ráda věnovala svému dědovi Václavu Skoumalovi, který v Úsově prožil celý svůj život. Čest jeho památce!

Anotace

Adéla SKOUMALOVÁ, *Poddanské město Úsov a jeho vývoj v letech 1648–1740*, diplomová práce, Katedra pomocných věd historických a archivnictví, FF UHK, Hradec Králové 2017.

Hlavním cílem práce je nástin vývoje poddanského města Úsova a jeho obyvatel v letech 1648–1740. Práce se zabývá stavem pozemkové držby v městečku a změnami v počtu jeho obyvatel. Prostor je věnován jak vývoji městské správy, tak i hospodářské činnosti, cechovním korporacím ve městě, náboženským poměrům a vývoji židovské komunity. Stěžejní kapitola pojednává o vzniku společenstva singulárních měšťanů. Základním pramenem diplomové práce jsou církevní matriky, urbáře, pozemkové knihy a lánský rejstřík. Práci doplňuje seznam použitých pramenů a literatury. Součástí je také tabelární, obrazová a mapová příloha.

Klíčová slova

Úsov, poddanské město, pozemková držba, obyvatelstvo, městská správa, společenstvo singulárních měšťanů, Židé

Annotation

Adéla SKOUMALOVÁ, *The Liege Town Úsov and its development in the period 1648–1740*, Diploma degree thesis, Department of Auxiliary Historical Sciences and Archival Science, Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, Hradec Králové 2017.

The main goal of the thesis is to outline the history of the Liege Town Úsov and its inhabitants in the period 1648–1740. The thesis deals with the state of the land ownership in the town, and with the fluctuation of the town population. Thesis is focused on the development of the town administration and the farm activity, the guild corporation in the town, a religious situations and the development of the Jewish community. Crucial chapter presents formation the community of singular burghers. The basic sources of information for the thesis are church registries, extensive tax registers, and real estate registers, as well as documentation from the land register creation. The thesis is followed by the list of sources and bibliography. Visual, map and tabular materials are listed in the supplement.

Key words

Liege town, parcel possession, inhabitants, town administration, community of singular burghers, the Jews

Seznam zkratek

ACO	Arcibiskupská konsistoř Olomouc
AM	Archiv města
AO	Archiv obce
čp.	číslo popisné
f.	folio
FF MU	Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně
FF UHK	Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové
FÚ	Farní úřad
gr.	groš
inv. č.	inventární číslo
kr.	krejcar
MNV	Místní národní výbor
MZA	Moravský zemský archiv
PF UK	Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
s.	strana
sign.	signatura
SOkA	Státní okresní archiv
Vs	Velkostatek
ZAO	Zemský archiv v Opavě
zl.	zlatý
zl. mor.	zlatý moravský
zl. r.	zlatý rýnský

Obsah

Úvod.....	9
1. Literatura a prameny.....	11
2. Úsov a jeho zobrazení na raně novověkých kartografických pramenech.....	20
3. Úsov a jeho majitelé do roku 1648.....	23
4. Poddanské město Úsov v letech 1648–1740.....	28
4.1 Obnova a rozvoj města po třicetileté válce a jeho obyvatelé.....	28
4.2 Podoba městské správy.....	35
4.3 Hospodářství a řemesla.....	40
4.4 Majetková struktura úsovského obyvatelstva.....	46
4.5 Církevní a náboženské poměry.....	51
4.5.1 Židovská komunita ve městě.....	57
Závěr.....	69
Seznam použitých pramenů, literatury a internetových zdrojů.....	72
Rejstřík jmenný a místní.....	82
Tabelární příloha.....	86
Obrazová příloha.....	111
Mapová příloha.....	117

Úvod

V rámci své pracovní činnosti jsem se při pořádání archivního fondu Archiv obce Úsov, uloženého ve Státním okresním archivu v Šumperku, měla možnost blíže seznámit s písemným materiálem vzniklým ze správní činnosti poddanského města Úsova. Míra dochovaných pramenů současně s vlastním zájmem o urbánní dějiny mi ve výsledku určily téma předkládané diplomové práce. Město Úsov bylo v minulosti hospodářským centrem celého úsovského dominia. Na zámku sídlil vrchnostenský úřad a v podhradí bylo zřízeno několik panských podniků. A právě blízkost správního střediska a všudypřítomný hospodářský ruch ovlivňovaly po dlouhá staletí rozvoj a rozkvět samotného městečka.

Hlavním cílem předložené studie je zmapovat na základě dostupných pramenů dějiny poddanského města Úsova od konce třicetileté války do roku 1740. Časové rozmezí práce nebylo voleno náhodně. I přes menší zastoupení dochovaných pramenů bylo uvedené období vybráno s cílem sledování postupné obnovy a rozvoje města po třicetileté válce, neboť během švédského vpádu roku 1643 byl Úsov vypálen a téměř vyliďněn. Oproti tomu byla horní hranice výzkumu stanovena rokem 1740, kdy s nástupem Marie Terezie na trůn započala doba správních reforem ovlivňujících podobu správy Úsova.

Pozornost bude věnována demografickému, hospodářskému, správnímu a kulturnímu vývoji ve zvoleném období. Dílčí informace byly získány podrobným studiem pramenů, z nichž největší pozornost byla věnována urbářům zachycujícím stav hospodaření a výše dávek a robotních povinností, dále pozemkovým knihám, které byly primárně využity pro postihnutí majetkoprávních záležitostí úsovských měšťanů ve srovnání s výsledky druhé lánové vizitace. Konečně posledním důležitým pramenem, který nám může zodpovědět otázky ohledně doosídlování panství, příchodu nových usedlíků do městečka, demografického vývoje či zastoupení řemeslné činnosti, jsou církevní matriky úsovské farnosti vedené od roku 1610. V místech, kde budou chybět potřebné historické poznatky, bude využita komparativní metoda založená na srovnání sledovaného problému se stejným jevem v obdobném typu sídla. Tento postup by měl pomoci osvětlit některé záležitosti dotýkající se správy města a vztahu vrchnosti

k poddanému. Na úsovském panství přichází v některých aspektech v úvahu sousední město Litovel, neboť náleželo pod stejnou vrchnostenskou správu.

Práce je rozdělena do čtyř základních kapitol, které jsou dále členěny. První z nich se zabývá samotným rozbořem odborné literatury a pramenů využitých při tvorbě této studie. Pozornost je věnována dosavadním výsledkům výzkumu historického vývoje měst jak v českých zemích, tak i v zahraničí. Blíže je pojednáno o regionální literatuře vztahující se k úsovskému panství, či k městu Úsovu. Kapitola rovněž poskytuje základní přehled o písemných pramenech a jejich možném využití.

Jelikož se dochovalo ze 17. a 18. století několik kartografických děl s vyobrazením Úsova, byla této problematice věnována druhá kapitola. Ta objasňuje vznik nejstarší mapy úsovského panství z let 1627–1632. Mimo to se zabývá popisem kartografických pramenů a jejich významem pro studium zejména hospodářského vývoje města Úsova. Třetí kapitola nás seznamuje v základních rysech s historií městečka Úsova do roku 1648 a s jednotlivými jeho držiteli.

Poslední kapitola podrobně rozebírá obnovu a rozvoj poddanského města po třicetileté válce. Zabývá se jeho demografickým vývojem a podobou městské správy. Opomenuto není ani hospodářství a zastoupení řemesel ve městě. V rámci sledování církevních poměrů v Úsově je velká pozornost věnována také židovské komunitě, která svou přítomností značně ovlivňovala především hospodářský ruch v daném místě. Napříč jednotlivými kapitolami je sledován také kulturní vývoj Úsova.

Předkládaná studie je doplněna tabelárními, obrazovými a mapovými přílohami. Základ představují zejména tabulky zachycující jmenovitě držitele jednotlivých gruntů v Úsově a jejich průběžné střídání od konce třicetileté války až do druhé poloviny 18. století. Stejně tak je důležitá poupravená mapa z roku 1792, do níž jsou druhotně zakresleny lokace 45 úsovských velkoměšťanských a maloměšťanských domů.

1. Literatura a prameny

Literatura

Odbornou literaturu, kterou bylo nutno pro tento výzkum prostudovat, můžeme rozdělit do dvou skupin. První část literatury představují práce zabývající se obecnými i urbánními dějinami. Zde je poměrně velký výběr z českých i zahraničních děl. Z oblasti domácích dějin lze bezesporu uvést práce Zikmunda Wintra,¹ který se především věnoval dějinám českých měst, řemeslům a kulturní historii. Období 18. století v městském prostředí zachytil ve svém díle Pavel Bělina.² O moravských městech psal Zdeněk Láznička.³ Z dalších autorů jmenujme Josefa Macka, jehož třetí díl publikace *Jagellonský věk v českých zemích* je věnován problematice měst a obsahuje cenné informace o tomto prostředí.⁴ Důležité poznatky o rezidenčních vrchnostenských městech lze získat z díla Petra Vorla.⁵ Pro pochopení vzniku městského zřízení a typologii měst je vhodné využít práci Jiřího Kejře.⁶ Vhodným pramenem k hospodářským dějinám jsou pozemkové knihy, jejichž vznikem, typologií a rozbořením se zabýval Vladimír Procházka.⁷ K pracím věnovaným přímo moravským dějinám patří publikace Josefa Války *Dějiny Moravy*, jejíž druhý díl sleduje období reformace, renesance a baroka.⁸ Na severomoravskou oblast se zaměřili ve svém historickém bádání František Hrubý a Jindřich Šebánek.⁹

V poslední době zvýšený zájem historiků o výzkum prostředí poddanských měst v raném novověku byl prezentován na několika konferencích či publikován ve sbornících vydávaných některými institucemi. Roku 1990 byl vydán sborník z konference v Pardubicích, kde byla pozornost věnována hrdelnímu soudnictví, měšťanské kultuře, náboženskému životu a zejména vrchnostenským městům, jejich

¹ Zikmund WINTER, *Zlatá doba měst českých*, Praha 1913.

² Pavel BĚLINA, *Česká města v 18. století a osvícenské reformy*, Praha 1985.

³ Zdeněk LÁZNIČKA, *Moravská města*, Brno 1948.

⁴ Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích: (1471–1526). Díl 3, Města*, Praha 1998.

⁵ Petr VOREL, *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.–17. století*, Pardubice 2001.

⁶ Jiří KEJŘ, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998.

⁷ Vladimír PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století*, Praha 1963.

⁸ Josef VÁLKA, *Dějiny Moravy. Díl 2, Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1996.

⁹ František HRUBÝ – Jindřich ŠEBÁNEK (ed.), *Severní Morava v dějinách*, Brno 1947.

typologii a místu v rámci soudobé stavovské společnosti.¹⁰ O pět let později proběhla konference v Prostějově věnující se primárně vztahu jednotlivých vyšších vrstev společnosti ve speciálním typu vrchnostenského města, jakým byla města rezidenční.¹¹ Postavením města v rámci patrimoniální správy se pak zabývá sborník příspěvků z konference v Ústí nad Orlicí z téhož roku.¹² Majetkovou a společenskou strukturu městské rady blíže sledoval Karel Waska.¹³

V posledních několika letech vznikla rovněž řada bakalářských a diplomových prací pojednávajících o raně novověkých poddanských městech a městečkách. Jejich pozornost je zaměřena převážně na výzkum dochovaných pramenů účetního, hospodářského a správního charakteru. Pro oblast Moravy uvedu například práci Aleše Vohnického věnovanou komunikaci a jednání správy města Lipníka nad Bečvou v letech 1600–1680,¹⁴ studie Jitky Němečkové týkající se vývoje městečka Křižanova¹⁵ nebo hospodaření poddanského města Velké Bíteše po třicetileté válce,¹⁶ práce Martina Kotačky přibližující hospodářské poměry na usedlostech v Domašově nad Bystřicí,¹⁷ anebo dílo Hany Grünbaumové o životě obyvatel městečka Drnholce v druhé polovině 17. století a podobě městského hospodaření na základě rozboru obecních účtů.¹⁸

Ve výčtu literatury nelze opomenout ani zahraniční výzkum soustředěný na města v některých evropských zemích. Ve Velké Británii uspořádal Peter Clark sborník *Small towns in early modern Europe*.¹⁹ Z německých historiků se městskému prostředí věnoval Holger Gräf ve sbornících *Kleine Städte im neuzeitlichen Europe*²⁰ a

¹⁰ Jaroslav PÁNEK (ed.), *Česká města v 16.–18. století: Sborník příspěvků z konf. v Pardubicích 14. a 15. 11. 1990*, Praha 1991.

¹¹ Michaela KOKOJANOVÁ (ed.), *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.–18. století). Sborník příspěvků z konference uspořádané v Prostějově ve dnech 25.–27. dubna 1995*, Prostějov 1997.

¹² Marie MACKOVÁ (ed.), *Poddanská města v systému patrimoniální správy. Sborník příspěvků z konference v Ústí nad Orlicí 12.–13. září 1995*, Ústí nad Orlicí 1996.

¹³ Karel WASKA, *Majetková a společenská struktura rady poddanského městečka Úterý v 18. století*, Západočeský historický sborník 2, 1996, s. 65–92.

¹⁴ Aleš VOHNICKÝ, *Komunikace a jednání samosprávy poddanského města v 17. století (na příkladu Lipníka nad Bečvou)*, diplomová práce, Historický ústav, FF MU, Brno 2014.

¹⁵ Jitka NĚMEČKOVÁ, *Městečko Křižanov a jeho prostor ve 2. polovině 17. a 1. polovině 18. století ve světle rolních knih*, bakalářská práce, Historický ústav, FF MU, Brno 2008.

¹⁶ TÁŽ, *Hospodaření poddanského města na západní Moravě v 2. polovině 17. a počátkem 18. století na příkladu Velké Bíteše*, diplomová práce, Historický ústav, FF MU, Brno 2010.

¹⁷ Martin KOTAČKA, *Městečko Domašov nad Bystřicí a tamní hospodáři v letech 1590–1695*, bakalářská práce, Ústav archivnictví a pomocných věd historických, FF MU, Brno 2010.

¹⁸ Hana GRÜNBAUMOVÁ, *Život městečka Drnholce ve 2. polovině 17. století ve světle účetního materiálu*, bakalářská práce, Historický ústav, FF MU, Brno 2008.

¹⁹ Peter CLARK (ed.), *Small towns in early modern Europe*, Cambridge 1995.

²⁰ Holger T. GRÄF (hg.), *Kleine Städte im neuzeitlichen Europe*, Berlin 1997.

Städtelandschaft.²¹ O kulturních dějinách raného novověku převážně v německy mluvících zemích psal Richard van Dülmen v díle *Kultura a každodenní život v raném novověku – vesnice a město*.²² Mnohé závěry práce je možno aplikovat také na oblast Moravy.

Druhou skupinu literatury představují díla regionální, která se již konkrétně zaměřují na historický vývoj úsovského panství s městečkem Úsovem. Obecné informace přináší díla *Vlastivěda šumperského okresu*,²³ *Historický místopis země Moravskoslezské* od Ladislava Hosáka,²⁴ či *Hejtmanství Zábřežské* od Františka Poštulky.²⁵ Z dalších prací zmíním ještě *Zábřežsko v období feudalismu* od Jana Březiny²⁶ a *Z minulosti města Úsova* od Františka Maršálka.²⁷ Tato dvě díla se bohužel neobešla bez mnohých chyb a nepřesností způsobených zejména zanedbáním podrobného studia dochovaných pramenů. Jejich kritickým zhodnocením a návrhem opravy jednotlivých pasáží se zabýval Stanislav Makas.²⁸

Velká pozornost je v dosavadní literatuře věnována židovské komunitě v Úsově. O historickém vývoji židovské čtvrtě a její podobě psal český architekt a fotograf zabývající se židovskými památkami Jaroslav Klenovský.²⁹ Další práce pojednávající o konfliktu v synagoze vzešly z pera autorů Emanuela Baumgartena³⁰ a Oskara Kwasnik-Rabinowicze.³¹ Úsovský rodák Vlastimil Artur Polák, který jako jeden z mála přežil nacistickou perzekuci, zpracoval židovské pověsti vztahující se k Úsovu.³² V nich nám předložil historii židovské čtvrtě ještě v době, která předchází jakékoliv pramenné

²¹ Holger T. GRÄF – Katrin KELLER (hgg.), *Städtelandschaft – Réseau urbain – Urban network. Städte im regionalen Kontext in Spätmittelalter und früher Neuzeit*, Köln – Wiemar – Wien 2004.

²² Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18. století). II, Vesnice a město*, Praha 2006.

²³ Miloš MELZER – Jindřich SCHULZ, *Vlastivěda šumperského okresu*, Šumperk 1993.

²⁴ Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země Moravskoslezské*, Praha 1938.

²⁵ František POŠTULKA, *Hejtmanství Zábřežské*, Zábřeh 1893.

²⁶ Jan BŘEZINA, *Zábřežsko v období feudalismu do roku 1848*, Ostrava 1963.

²⁷ František MARŠÁLEK, *Z minulosti města Úsova*, tiskem nevydáno.

²⁸ Zemský archiv v Opavě – Státní okresní archiv Šumperk (dále ZAO – SOKA Šumperk), fond Místní národní výbor (dále MNV) Úsov, kronika Z minulosti města Úsova (dále Kronika), II. díl, s. 36-43 a 48.

²⁹ Jaroslav KLENOVSKÝ, *Židovská čtvrt' v Úsově*, Olomouc 1993.

³⁰ Emanuel BAUMGARTEN, *Zur Mährisch Ausseer Affaire*, in: M. Brann – F. Rosenthal (hgg.), *Gedenkbuch zur Erinnerung an David Kaufmann, Breslau 1900*, s. 506-537. *Abraham b. Mordechai's Denkwürdigkeiten der Synagoge von Aussee (Megillath Sedarim)*. Hg. von Emanuel Baumgarten. Mit Anmerkungen von Prof. Dr. David Kaufmann, Berlin 1895.

³¹ Oskar KWASNIK-RABINOWICZ, *Geschichte der Juden in Mährisch Aussee*, in: H. Gold (hg.), *Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart: ein Sammelwerk*, Brünn 1929, s. 331-342.

³² Vlastimil Artur POLÁK, *Sága o ASJVĚ – židovská pověst z Úsova v zrcadle své doby*, Severní Morava 43, 1982, s. 57-61. TÝŽ, *Židovská pověst z Úsova. Sága o ASJVĚ II*, Severní Morava 50, 1985, s. 42-50.

zmínce o její existenci. Věrohodnost vyprávění proto nelze bezpečně doložit. Podobou židovského ghetta a vznikem plánů mnoha moravských měst s navrženou separací Židů od křesťanů roku 1727 se podrobně zabýval Ondřej Frunc.³³

Uvedeným popisem a rozbořem literatury tematicky se vztahující ke sledované problematice nebyl zdaleka vyčerpán její výčet. Seznam veškeré použité a prostudované literatury se nachází ke konci předkládané práce.

Kroniky Úsova

O sepsání ucelených dějin města Úsova se v průběhu 20. století pokusili ve svých kronikách Jakub Lolek, Johan Kux a Stanislav Makas. Nejstarší z nich byla sepsána do roku 1916 řídícím učitelem ve Zvoli Jakubem Lolkem.³⁴ Ten ve svém díle zachytil historii Úsova doprovázenou obsáhlým líčením dějin celé Moravy i českých zemí. Při sepisování vycházel většinou pouze ze starších prací historiků a důkladně nestudoval dochované prameny, např. urbáře z let 1564 a 1588. Problém lze spatřit i v tom, že popisuje některé dějinné události jako jediný a bez patřičného odkazu na zdroj informací. Naopak velmi důkladně zpracoval poddanské poměry a kapitoly z kulturních dějin. I přes mnohé nedostatky má Lolkova kronika důležitý význam. Seznamuje nás s vrchnostenskými artikulemi z roku 1690, které autor našel v opise u příbuzného Jana Rendy ze vsi Lipinka. Ten se totiž podílel na správě obce a různé její písemnosti u sebe uschoval.

Tvůrcem další kroniky byl historik a olomoucký archivář Johann Kux.³⁵ Ten kromě dějin Úsova zmapoval i historický vývoj několika dalších měst.³⁶ V úsovské kronice podchytil vývoj města i panství od roku 1250 do roku 1918. Význam jeho práce spočívá zejména ve studiu velkého množství pramenů vztahující se k městu, z nichž některé se do současnosti nedochovaly, a díky němu víme o jejich existenci a podobě. Celé dílo sepsal v německém jazyce, který bohužel použil i při přepisu původně česky psaných

³³ Ondřej FRUNC, *Židovské ghetto, na podkladech plánů z let 1727*, bakalářská práce, Historický ústav, FF MU, Brno 2007.

³⁴ Jakub LOLEK, *Kronika úsovského panství*, tiskem nevydáno, v držení rodiny Motlíčkovi z Úsova.

³⁵ ZAO – SOKA Šumperk, fond Archiv obce (dále AO) Úsov, inv. č. 43.

³⁶ Srov. Johann KUX, *Geschichte der Stadt Littau: von den ältesten Zeiten bis zum Jahre 1848*, Brünn 1900. TÝŽ, *Geschichte der königl. Stadt Mährisch-Neustadt*, Mähr. Neustadt 1923. TÝŽ, *Geschichte der königlichen Hauptstadt Olmütz bis zum Umsturz 1918*, Olmütz 1937.

textů, čímž zkreslil představu o době zavedení němčiny v úředním styku vrchnostenské kanceláře. I přes tento nedostatek je dílo cenným zdrojem informací.

Z Kuxovy práce čerpal mnohé poznatky pro sepsání trojdílné kroniky Z minulosti města Úsova poslední z autorů Stanislav Makas.³⁷ Jeho obsáhlá práce pojala historický vývoj Úsova do roku 1939. Podrobně nás seznamuje s jednotlivými šlechtickými rody držícími úsovské dominium, s historií městečka, s živnostmi, s dějinami farnosti a s mnohým dalším. Velkou pozornost autor soustředil na podrobné studium dochovaných pramenů. Stejně tak kriticky zhodnotil dosavadní bádání o Úsově a jeho založení.

Prameny

Při psaní jednotlivých kapitol práce bylo potřeba nahlédnout do nejrůznějších pramenů vztahující se svým obsahem k danému místu. Základním zdrojem informací byl samotný fond Archiv obce Úsov uložený ve Státním okresním archivu Šumperk, který vzešel z činnosti městské rady a po roce 1850 městského úřadu. Torzovitý stav dochování městského archivu z období 17. a počátku 18. století lze přičíst zejména požáru obecní kanceláře roku 1901.³⁸ Postrádáme v něm jak městské knihy, s výjimkou gruntovních, tak rovněž účetní materiál, který by nám mohl blíže objasnit podobu hospodaření města Úsova.

Z období let 1648–1740, které ve studii sledujeme, se zachovalo pouze několik pramenů. Z úředních knih jsou zastoupeny dvě gruntovnice. První pozemková kniha byla založena roku 1708 z potřeby vrchnostenského úřadu, neboť tehdejší přerozdělení pozemků provedené na popud úsovských měšťanů bylo potřeba zaevidovat do úplně nové knihy.³⁹ Každý zápis v ní je uspořádán dle stejného vzoru. Nejdříve je zaznamenán předešlý kup nemovitosti se starou kupní sumou, poté následuje oznámení důvodu rozdělování pozemků s uvedením nové ceny. Typy původních usedlostí byly tímto aktem poupraveny pouze na dvě skupiny, a to gruntovní místa s cenou 475 hřiven a zahradní místa v sumě 150 hřiven. V gruntovnici je rovněž zachycen stav splacení domu k roku 1708, zbylá část byla rozvržena v roční splátce. Některé grunty byly tehdy již vyplaceny, několik z nich dokonce přeplaceno. Po úvodním zápise následovaly u každého gruntu výčty splátek a nové změny majitelů nemovitosti. V knize je zároveň

³⁷ ZAO – SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, I., II. a III. díl, neinventarizováno.

³⁸ Tamtéž, III. díl, s. 68.

³⁹ Tamtéž, fond AO Úsov, inv. č. 6.

obsažena zmínka o staré gruntovní knize, ze které byly čerpány právě původní kupní smlouvy, založena mohla být v první polovině 17. století, ale do současnosti se jistě nedochovala. Druhá pozemková kniha náležející do fondu Archiv obce Úsov byla sice založena roku 1748, první zápis v ní ale pochází z roku 1710 a vztahuje se ke svolení městské rady s výstavbou domkářského stavení na obecním pozemku.⁴⁰

Z dalších knih zmíním německy psanou *Knihu paměti a smluv singulárního měšťanstva Úsova*.⁴¹ Její vznik je spjat až s obdobím druhé poloviny 19. století, neboť byla tehdy svázána z jednotlivých starých spisů, kupních smluv a snad i části původní knihy vedené a opatrované singularisty již od roku 1732. Pro diplomovou práci má zmíněná kniha zásadní význam, protože poukázala na dobový čin, který úsovští měšťané se svolením vrchnosti uskutečnili. Popisuje rozdělení a nové vyměření veškerých pozemků na úsovském katastru a jejich přiřazení nově vzniklým majetkovým skupinám obyvatel města, a to velkoměšťanům a maloměšťanům. Zachycuje celky polností i s jejich dobovým názvem, rozlohou a výčtem jednotlivých částic obhospodařovaných konkrétními měšťany. Zároveň poukazuje na rozvržení povinností, platů a vykonávaných robot. V rámci dochovaných pramenů poddanských měst moravské proveniencí je tato kniha zcela unikátním zdrojem informací.

Obecné instrukce a nařízení obsahuje *Knih patentů a nařízení úřadu královského zemského hejtmantví*, do které byl zanesen také podrobný výkaz lánů a komínů na panství Úsov z roku 1714.⁴² Z dochovaného spisového materiálu byly pro potřeby práce prostudovány svatební smlouva z roku 1675,⁴³ žádost sousední vsi Medlov o účast na komisi k vyměření hranic z roku 1682 a usnesení úsovské obce pro sebrání peněz na vymáhání potvrzení privilegií z roku 1706.⁴⁴

Jednotliví řemeslníci v Úsově se sdružovali do cechů. O jejich činnosti se zachovala ve fondu Cech krejčích Úsov v námi sledovaném období pouze jediná kniha.⁴⁵ Ta nám svými zápisy osvětluje způsoby přijímání mistrů do cechu z celého úsovského panství a rovněž důvody jejich odchodu. Kniha byla založena teprve roku

⁴⁰ Tamtéž, inv. č. 7.

⁴¹ Tamtéž, inv. č. 8.

⁴² Tamtéž, inv. č. 4.

⁴³ Tamtéž, karton 2, inv. č. 41.

⁴⁴ Tamtéž, karton 1, inv. č. 10, 11.

⁴⁵ Tamtéž, fond Cech krejčích Úsov, inv. č. 1.

1753, dle sdělení jejího pisatele byly do ní přepsány zápisy z předešlé mistrovské knihy vedené od roku 1707.

Další prameny potřebné pro tvorbu této práce pochází ze Zemského archivu v Opavě, pobočky Olomouc, kde je uložen archivní fond Velkostatek Úsov vzniklý ze správní a hospodářské činnosti vrchnostenského úřadu. Ten nám poskytuje prameny potřebné pro postižení hospodářského a demografického vývoje Úsova. Bohužel i v tomto případě jsme limitováni jejich dochováním ve zkoumaném období 17. a poloviny 18. století. Velká část materiálu byla poškozena, či nenávratně zničena na konci druhé světové války při požáru archivu v Opavě, kde byly písemnosti úsovského panství uloženy.⁴⁶

Základním zdrojem informací jsou pozemkové knihy a dochované urbáře z let 1564, 1588 a 1734.⁴⁷ Z nich byly čerpány poznatky o podobě městečka Úsova, o skladbě obyvatelstva, výše jejich platů vrchnosti a konání robotních povinností, o výskytu vrchnostenských podniků a podobě jejich hospodaření. Gruntovní kniha z roku 1708 odpovídá stylem zápisů pozemkové knize ze stejného období patřící do fondu AO Úsov, tudíž vznikly současně.⁴⁸ Při jejich porovnání ale zjistíme, že úroveň zejména pozdějších zápisů je v nich různá a ne vždy obsahují dopodrobna stejné informace. Z dalších pramenů bylo nahlédnuto do knihy smluv nájemních, pracovních a jiných memorabilií z let 1715–1738, které byly uzavírány mezi vrchnostenským úřadem a jednotlivými zájemci většinou na tříleté období. Týkaly se pronájmu některých vrchnostenských podniků (knížecí hostinec, koželužna), jiných služebností (př. rasovna, masný krejcar), či zadávání zakázek židovským sklářům. Smlouvy jsou řazeny podle data a územně se vztahují na celé panství.⁴⁹

Pro získání poznatků o skladbě městské rady a rovněž o zastoupení řemeslné činnosti v Úsově po roce 1648 byly studovány církevní matriky úsovské farnosti uložené ve stejném archivu ve fondu Sbírká matrik Severomoravského kraje. I přes jejich neúplnost a nepřesnost záznamů mají zásadní význam pro poznání skladby obyvatelstva města a jeho demografický vývoj. Nejstarší matrika pochází z let 1610–

⁴⁶ Blíže Květoslava HAUBERTOVÁ – Jan HAUBERT, *Velkostatek Úsov-Nové Zámky /1466/–1946. Inventář*, Janovice u Rýmařova 1965, nestránkováno.

⁴⁷ Zemský archiv Opava – pobočka Olomouc (dále ZAO – Olomouc), fond Velkostatek (dále Vs) Úsov-Nové Zámky, inv. č. 1, 2, 3, 113, 144, 145.

⁴⁸ ZAO – SOkA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6.

⁴⁹ ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 11.

1655 a zapisovány do ní byly křty (1610–1643, 1650–1655), sňatky (1611–1621, 1639–1644, 1650–1655) i úmrtí (1650–1655).⁵⁰ Úroveň zápisů v ní je ovšem různá. Jednotlivé záznamy, zejména ze staršího období, jsou řazeny chaoticky, některé roky úplně chybí. Další matriční kniha pochází z let 1656–1681 a opětovně pojímá všechny typy církevních obřadů.⁵¹ Teprve po roce 1681 byly vedeny jednotlivé typy zvlášť.⁵² Záznamy jsou psány několika písaři, do roku 1681 v češtině, poté německy a od roku 1714 převládla latinská forma zápisu.

Při výzkumu je potřeba dát pozor na způsob psaní jmen jednotlivých osob, neboť nebylo zcela ustáleno jejich příjmení. To bylo odvozováno mnohdy od jejich povolání (př. kovář, bednářka, zámečnice, bubeník) nebo místa původu (např. Pelhřimovský, Loštický, Benátský). Jména jsou psána různě i z důvodu snahy o jejich poněmčení (Tscherný, Greycygar).⁵³

Pro potřeby této práce byl proveden detailní výzkum záznamů z let 1650–1678. Zvolené rozmezí bylo vybráno s cílem postihnout první léta obnovy a osídlování městečka do provedení druhé lánové vizitace. Sledovány byly narození, úmrtí i svatby úsovských obyvatel s přihlédnutím jejich účasti na církevních obřadech v okolních vsích v pozici svědka, nebo kmotra. Zjišťováno bylo jejich povolání, účast na správě města, eventuelně místo původu se záměrem objasnění skladby nové skupiny úsovských měšťanů.

Získávání poznatků o skladbě městského obyvatelstva, výše jeho majetku a částečně podobě jeho hospodaření by se neobešlo bez podrobného studia vhodného pramene z námi sledovaného období, jakým jsou výsledky druhé lánové vizitace, resp. lánský rejstřík uložený v Moravském zemském archivu v Brně.⁵⁴ Jeho vznik je spjat se snahou o vypracování podkladů pro zdanění poddaného lidu na venkově a v poddanských městech.⁵⁵ Pro panství Úsov byla lánová vizitace provedena roku 1678. V dochovaných záznamech se na prvním místě nachází popis městečka Úsova. Sepsány jsou všechny usedlosti podle jejich stavu uchování po válce. Děleny jsou na staré usedlíky (usedlosti v obydleném stavu přestály válku a obydlenými i zůstaly), nové

⁵⁰ Tamtéž, fond Sběrka matrik Severomoravského kraje (dále jen Sběrka matrik), inv. č. 7097.

⁵¹ Tamtéž, inv. č. 7098.

⁵² Tamtéž, inv. č. 7099, 7105, 7106.

⁵³ Slavomír UTĚŠENÝ, *O nejstarších matrikách úsovské farnosti*, Severní Morava 28, 1974, s. 42-45.

⁵⁴ Moravský zemský archiv (dále MZA) Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, panství Úsov.

⁵⁵ Podrobněji František MATĚJEK (ed.), *Lánové rejstříky Olomouckého kraje z let 1675–1678*, Olomouc 1994, s. 7-17.

usedlíky na poustkách (usedlosti za války nebo krátce po jejím skončení zpustly, do konání druhé lánové vizitace opět osídleny), staré poustky (usedlosti zpustly za války a pustými zůstaly) a nové poustky (usedlosti zůstaly osídleny do první lánové vizitace, po ní zpustly). U každého gruntu je zmíněn majitel, eventuelně předchozí držitel, dále rozloha pozemků a kvalita osévané půdy.

Posledním důležitým pramenem pro sepsání této studie byly vrchnostenské artikule z roku 1690 vydané tehdejším majitelem úsovského panství Janem Adamem z Liechtensteina.⁵⁶ Znění artikulí se dochovalo pouze v opise, který byl v 19. století v držení Jana Rendy, staršího ze vsi Lipinka. Celý jejich text přepsal počátkem 20. století do *Kroniky úsovského panství* Jakub Lolek.⁵⁷ Pravost těchto předpisů pro poddané nelze dokázat, jelikož jejich originál se do dnešních dnů nedochoval. Pokud ale budeme instrukce považovat za věrohodné,⁵⁸ mohou nám zmíněná nařízení částečně zprostředkovat podobu vztahu vrchnosti k poddanému koncem 17. století, stejně tak fungování a správu městečka Úsova. Artikule obsahují celkem 30 bodů předpisů, velký důraz je v nich kladen na rychtáře a další osoby podílející se na spravování jednotlivých obcí panství, neboť od nich byla vyžadována důsledná kontrola poddaných a dohled na dodržování pořádku ve vsích a v městečku. Pokud by přečiny lidí a porušování artikulí záměrně přehlíželi a zamlčovali, byli by sami potrestáni v několikanásobné míře.

⁵⁶ ZAO – SOkA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 27-38.

⁵⁷ Původní rukopis kroniky je v držení rodiny Motlíčkovi z Úsova.

⁵⁸ Podobné instrukce byly vydávány i předchůdcem Jana Adama z Liechtensteina, např. roku 1633 vydal Karel Eusebius z Liechtensteina knížecí instrukce pro města Litovel a Šumperk.

2. Úsov a jeho zobrazení na raně novověkých kartografických pramenech

Krajina kolem Úsova byla v průběhu několika století pozměňována skrze dolování železné rudy u sousední vsi Medlova, v souvislosti se zabráním úrodné půdy a jejím postupným přetvářením v panské rybníky a v důsledku klučení lesního porostu v pole. Dokladem toho může být oblast pod úsovským hradem, kde byly později budovány hospodářské podniky (dvůr, pivovar a mlýn), původně nazývaná Fichtenthal, tedy jedlové údolí.⁵⁹

Púdorys Úsova s náměstíčkem ukazuje, že lokalita byla založena jako hospodářské centrum panství.⁶⁰ Postupem času si majitelé dominia v podhradí zbudovali několik vrchnostenských podniků a založili panské rybníky. Charakter samotného městečka byl převážně zemědělský se zastoupením základních řemesel. Půda v okolí byla využívána usedlými měšťany zejména jako pole a pastviny, přičemž jejich jednotlivé grunty obklopovaly větší ovocné zahrady. V menší míře využívali poddaní také lesní porost.

Podoba městečka Úsova a jeho okolí před švédským vpádem roku 1643 je zachycena na dochované hospodářské mapě celého úsovského panství⁶¹ (viz mapová příloha, obrázek 1). Mapa postrádá zmínku o autorovi a dataci. Jejich určením se zabývala Květoslava Haubertová.⁶² Na základě několika kritérií došla k závěru, že mapa byla zhotovena v období let 1627–1632, kdy úsovské dominium spravoval Maxmilián z Liechtensteina z pozice regenta svého nezletilého synovce. Na tuto skutečnost upozornil ztvárněný erb, který prokazatelně patřil právě jemu. Druhým určujícím kritériem bylo vyobrazení původně královského města Uničova⁶³ na mapě. To správně příslušelo pod úsovské panství v letech 1622–1633. Dále byl proveden paleografický rozbor kartografického díla, kdy bylo zjištěno, že na něj psal jediný písař, jehož písmo lze charakterizovat jako německou novogotickou kurzívu a zařadit do první poloviny

⁵⁹ Později se pro ni vžilo označení Za pivovarem.

⁶⁰ Ladislav HOSÁK, *K počátkům hradu a městečka Úsova*, Severní Morava 19, 1970, s. 8.

⁶¹ ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 2329.

⁶² Podrobněji Květoslava HAUBERTOVÁ, *O nejstarší mapě úsovského panství*, Acta regionalia, 1966-1967, s. 141-153.

⁶³ Roku 1622 ztratilo královské město Uničov své výsadní postavení, neboť jej Ferdinand II. daroval společně s Šumperkem a s panstvím Moravská Třebová, Zábřeh, Šilperk, Kolštejn a Sovinec knížeti Karlovi z Liechtensteina. Ten Uničov připojil správně pod úsovské panství.

17. století. Nakonec byla pozornost zaměřena na kartuši s výčtem 42 sídlišť s počtem usedlých a sedmi rybníků s údajem o jejich násadě. Záznamy byly porovnány se zápisy v urbáři úsovského panství z roku 1588, který byl z dochovaných pramenů k mapě časově nejbližší, a ve většině případů se shodovaly. Autor hospodářské mapy nebyl příslušným rozbořem vypátrán.

Kartografické dílo bylo vyhotoveno z pohledu hospodářsko-správního pro potřebu dominia. Důraz je v něm kladen na podchycení stavu vodohospodářské sítě panství, stejně tak je dbáno na pečlivé vykreslení lesních porostů a označení polí, luk a pastvin. Pozornost byla zároveň věnována vyobrazení jednotlivých sídlišť, samot, mlýnů, papíren a dvorů. Po stránce kartografické je mapa silně deformována.⁶⁴ Zejména severozápadně od Úsova se autorovi úplně vytratila ves Veleboř, kterou posléze situoval jen nápisem chybně umístěným v těsném sousedství Klopiny. I přes nepřesnost má mapa vypovídající hodnotu, neboť zachycuje stav úsovského panství v průběhu třicetileté války před vpádem švédských vojsk.

Pokud se zaměříme na zakreslení městečka Úsova, tak je zachyceno v podobě městského sídla s několika domy rozprostřenými v pravidelných odstupech kolem náměstí.⁶⁵ Pouze v severní části je několik budov umístěných těsně vedle sebe, což by mělo naznačovat židovskou čtvrť. Domy měšťanů, respektive statky, byly obklopeny ovocnými zahradami, na které navazovaly další pozemky sloužící k pěstování plodin, či jako louka na trávu. V severovýchodní části Úsova byly zbudovány panské podniky. Na první pohled výrazná stavba čtvercového půdorysu obklopující vnitřní dvůr znázorňovala hospodářský dvůr, vpravo od něj se pak rozkládal areál pivovaru, kterým protékal potok využívaný jako hnací síla pro vodní kola mlýna, který se v něm také nacházel. Jižně od dvora stál hrazený kostel sv. Jiljí s věží a kopulí. Na mapě je zachycen ještě v původní podobě před jeho přestavbou v letech 1736–1741. V jeho blízkosti se nacházela budova fary. Před kostelem směrem k náměstí byla umístěna knížecí palírna čtvercového půdorysu. Východně nad městem byl na kamenitém pahorku znázorněn úsovský hrad, správní sídlo celého panství.

Hospodářská mapa dále zpodobnila bezprostřední okolí Úsova. Bylo tvořeno mnoha poli, loukami a pastvinami, které jsou znázorněny žlutou, zelenou a hnědou

⁶⁴ K. HAUBERTOVÁ, *O nejstarší mapě*, s. 142.

⁶⁵ Tamtéž, s. 153.

barvou.⁶⁶ Současné byly modrými plochami vyobrazeny některé vrchnostenské rybníky. Severně od města ležel Vyškovec, jižním směrem nedaleko vsi Stavenice rybníky Plavát a Podvěžník. Lesní porost naznačen stromečkovou šablonou se vyskytoval převážně při hranici katastru města s okolními obcemi, souvislý pás lesa se ještě táhl severně od hradu. Východně od Úsova směrem na ves Medlov byla mezi skupinou stromů vystavěna kaple sv. Barbory. Jižně od ní nedaleko vsi Hlivice byla zachycena druhá kaple zasvěcená sv. Rochovi.

Podobu Úsova v 18. století nám věrohodně zachytila dvě dochovaná kartografická díla, a sice *Přehledná mapa úsovského panství* z roku 1774⁶⁷ (mapová příloha, obrázek 3) a *Katastrální mapa Úsova* z roku 1792⁶⁸ (mapová příloha, obrázek 4). Obě z nich jsou významné především v tom, že mimo městský půdorys s mnoha domy zachytily celky jednotlivých panských i soukromých polností s jejich dobovým názvem. Mapa z roku 1792 navíc obsahuje rozdělení polí na jednotlivé části označené původním číslem gruntu velkoměšťana nebo maloměšťana. Díky tomu je možné bezpečně dohledat, které konkrétní pozemky měli úsovští usedlíci v 18. století v užívání.

⁶⁶ Tamtéž, s. 141-142.

⁶⁷ Autorem mapy Franz Johan Müller. Uložena v ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 2330.

⁶⁸ Mapu zhotovil Josef Sieber. Fotokopie uložena v ZAO – SOKA Šumperk, fond Historicko-dokumentační sbírka, karton 14, inv. č. 29.

3. Úsov a jeho majitelé do roku 1648

Obec Úsov leží 7 km východně od města Mohelnice a rozkládá se v údolí potoka Doubravka pod zámekem v nadmořské výšce 280 m. Severně od obce začíná Úsovská vrchovina, která se coby výběžek Hrubého Jeseníku táhne až k Bradlu a dále k Šumperku. Na východě sousedí Úsov s obcí Medlov, přičemž jejich společná hranice je zároveň i hranicí dvou okresů, na jihu zasahuje svým územím do Chráněné krajinné oblasti Litovelské Pomoraví, konkrétně do lesa Doubravy. Katastr obce zaujímá rozlohu zhruba 772 ha.⁶⁹ Skládá se z vlastního městečka, židovské obec, podzámčí (*Schloßhäuseln*) a Pančavy.⁷⁰

Původ samotného názvu obce není zcela zřejmý. Existuje domněnka, že vychází z osobního jména Ús, anebo od vousů (vús), konečně dle dřívějšího tradování má slovo Úsov vycházet ze spojení „U sov“, jelikož ptačí jména dala podnět k pojmenování i jiných míst, kupř. severomoravského městečka a hradu Sovinec (*Eulenberg*).⁷¹ Městečko je od roku 1437 jmenováno Úsov, ale roku 1504 na Huzově, v letech 1477–1846 městečko Ausow, 1493–1566 Ousov, nebo Oušov, roku 1798 Uzow a 1847 Houzov, lidově Hósov. V německy psaných pramenech je uváděno k roku 1416 Awssaw, 1553 von Ause, 1579 auf Awsa, 1608–1623 von Ausa, Aussa, 1676–1872 Aussee, 1883–1945 Mährisch Aussee. Zato v latině je užíváno názvu v letech 1269–1344 Ussow, 1276–1480 Usow, 1366–1371 Aussaw, 1382 Ausau, 1392 de oppido Usaw, 1508 Usow, 1662 Ausow, 1672 ex Oppido Aussia a roku 1771 Aussowium.⁷²

Město Úsov má ve znaku v červeném poli doleva obráceného stříbrného lva ve skoku se zlatou zbrojí. Samostatné úsovské pečetidlo muselo vzniknout na přelomu 15. a 16. století,⁷³ neboť erbovní figura lva poukazuje ještě na období, kdy byl Úsov ve vlastnictví zeměpána. Pečetní obraz je tvořen oboustranně vykrojeným štítem s výrazným ozdobným hrotem na jeho horním okraji, ve štítě doleva vykračuje lev s otevřenou tlamou a dlouhým jazykem. Po obvodu pole se nachází kapitálou psaný

⁶⁹ M. MELZER – J. SCHULZ, *Vlastivěda šumperského okresu*, s. 482.

⁷⁰ J. BŘEZINA, *Zábřežsko*, s. 401.

⁷¹ Podrobněji k původu jména TÝŽ, s. 386. Srov. Ladislav HOSÁK – Rudolf ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku II, M-Ž*, Praha 1980, s. 647-648. L. HOSÁK, *K počátkům hradu*, s. 3-8.

⁷² Adolf TUREK a kol., *Místopisný rejstřík obcí českého Slezska a severní Moravy*, Opava 2004, s. 863.

⁷³ Roku 1513 se stal Úsov majetkem rodu Boskoviců.

opis: SIIGILVM OPIDI DE VSOW (viz obrazová příloha, obrázek 1).⁷⁴ Pečetidlo bylo užíváno ještě v druhé polovině 17. století, poté muselo být vystřídáno novým typářem se španělským štítem v rolverkové kartuši a se lvem, který byl napřímen již do skutečného skoku.⁷⁵

Dějiny Úsova jsou úzce spjaty s historií úsovského panství se stejnojmenným hradem, později zámek. Ten se v pramenech prvně bezpečně objevuje k roku 1260, kdy Úsov držel lénem, či snad zástavou dřívější olomoucký purkrabí Jiljí ze Švábenic.⁷⁶ Pod hradem postupně vyrostla osada, která časem nabývala na významu a od 14. století je v pramenech označována již za *oppidum*⁷⁷, tedy sídliště s městským zřízením, jinak městečko.⁷⁸ Roku 1276 je Úsov řazen mezi zeměpanské zboží, ale již roku 1330 jej dal král Jan Lucemburský do zástavy bratrům Jaroslavovi a Albertovi ze Šternberka, kteří úsovské zboží posléze získali za prokázanou odvalu jako léno.⁷⁹

Od poloviny 14. století patřil Úsov do majetku moravského markraběte. Počátkem 15. století bylo úsovské panství v držení pánů z Vlašimi, kteří jej spravovali více jak sto let.⁸⁰ Roku 1492 vydali bratři Jiřík a Karel z Vlašimi s panovnickým svolením list, ve kterém odprodali svým poddaným z městečka Úsova a okolních vsí (Troubelice, Police, Džbánov, Bezděkov, Moravský a Německý Újezd, Lazce, Klopina, Hlivice a Benkov) odúmrt'.⁸¹ Úsovští měšťané se podvolili každoročně na Hromnice

⁷⁴ Podrobněji Karel MÜLLER, *Nejstarší pečeť Úsova*, Sborník Státního okresního archivu Šumperk 3, 2009, s. 31-32.

⁷⁵ TÝŽ, *Pečetí, znak a prapor města Úsova*, Střední Morava 2, 1996, s. 82-84.

⁷⁶ Jiljí ze Švábenic je v listině, kterou daruje zderazskému klášteru dvě vesnice Lubče a Debrny, titulován: „*Ego Egidius de Upa, tam de Usow quam de Swabenicz castrorum dictus dominus...*“ Viz Josef EMLER (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, II, 1253–1310, Praha 1882, s. 95.

⁷⁷ V listině z roku 1343, kdy je hrad Úsov s příslušenstvím propůjčen jako léno pánům ze Šternberka, je osada v podhradí zmíněna následovně: „*...Castrum nostrum Wssow,....cum Opido, dicto Castro adiacente...*“ Srov. Peter Ritter von CHLUMECKÝ (hg.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, VII, Brünn 1858, s. 349.

⁷⁸ Termínem *oppidum* se častěji označovala menší venkovská města, ale nelze z toho učinit obecný závěr o nižším stupni, než znamená pojem *civitas* vyjadřující plnoprávné město. K problematice významu slov *oppidum* a *civitas* podrobněji Jiří KEJŘ, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998, s. 39-41, 81-86.

⁷⁹ P. R. CHLUMECKÝ (hg.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, s. 349.

⁸⁰ Podrobněji ZAO – SOkA Šumperk, fond MNV Úsov, kronika Z minulosti města Úsova, I. díl, s. 153-233.

⁸¹ Jan SMYČKA, *Úsov městečko*, Selský archiv 3, 1907, listinář Selského archivu II, č. 351, 352, s. 36-39.

splácet 10 hřiven,⁸² přičemž roku 1512 jim potvrdil Jiřík z Vlašimi vyplacení sjednané sumy ve výši 140 hřiven.⁸³

Roku 1513 dal tehdejší panovník Vladislav II. zastavený hrad Úsov s větší částí příslušenství a s městem Litovlí do vlastnictví Ladislavu z Boskovic,⁸⁴ jeho syn Kryštof později získal i zbývající část úsovského zboží společně se šumvaldským statkem. Panství v dané době zahrnovalo kromě hradu, městečka Úsov a města Litovle také 27 vsí či jejich dílů. Přímou v Úsově se tehdy nacházel hospodářský dvůr, pivovar, dva mlýny a v okolí čtyři rybníky. Jan Jetřich Černohorský z Boskovic osvobodil roku 1551 poddané městečka Úsova a vesnic Police, Pískova, Klopiny, Benkova a Hlivic od povinnosti stavět jednoho hlídače na hrad Úsov za roční poplatek 3 kopy českých grošů odváděných pravidelně v den sv. Bartoloměje.⁸⁵

V polovině 16. století se Úsov proměnil v tržní městečko, neboť mu byly uděleny četné výsady samotným panovníkem. Roku 1547 povolil Ferdinand I. na přímlyvu Jana Jetřicha Černohorského z Boskovic konat v městečku dva výroční trhy osmidenní, a to první v den sv. Filipa a Jakuba a druhý v den sv. Jiljí, zároveň bylo připuštěno konání týdenních trhů každou sobotu.⁸⁶ Roku 1571 bylo Maxmiliánem II. tržní právo rozšířeno o pořádání třetího výročního trhu v den sv. Tomáše apoštola a týdenní trhy přeloženy na středu.⁸⁷

Od roku 1565 užívalo městečko výhradní právo na prodej soli pro 13 okolních obcí, které si od městské rady braly právní naučení.⁸⁸ Současně se ale úsovští měšťané vykoupili z povinnosti na svůj náklad dovážet drejlink⁸⁹ vína a šenkovat ho v Úsově i v okolních vsích. Každoročně byli povinni odvést vrchnosti po 4 kopách českých grošů na sv. Jiří a na sv. Václava. Zato jim Albrecht Černohorský z Boskovic povolil vyšenkovat k dobru obce 3 bečky vína. Úsovská obec byla nadále obdařena výsadou na

⁸² Na Moravě se až do 18. století udrželo počítání na moravskou hřivnu a moravský zlatý, přičemž obě tyto početní jednotky se rovnaly 70 krejcarům.

⁸³ J. SMYČKA, *Úsov městečko*, č. 353, s. 39.

⁸⁴ František MATĚJEK (ed.), *Moravské zemské desky*, II, kraj Olomoucký, 1480-1566, Brno 1948, s. 243.

⁸⁵ J. SMYČKA, *Úsov městečko*, č. 355, s. 39-40.

⁸⁶ ZAO – SOkA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 1, originál listiny Ferdinanda I. z roku 1547.

⁸⁷ J. SMYČKA, *Úsov městečko*, č. 357, s. 41.

⁸⁸ Tamtéž, č. 356, s. 40-41.

⁸⁹ Míra na měření vína, odpovídá zhruba 110–120 litrům.

užívání zisků plynoucích z tzv. Karlova mýta u Úsova, které je v pramenech prvně doloženo k roku 1343.⁹⁰

Úsov ležel na národnostně významné hranici mezi českým a německým obyvatelstvem. V předbělohorském období ale bylo městečko takřka výhradně české, na což poukazují urbáře úsovského panství.⁹¹ Pro rok 1564 nám předkládají jména 54 usedlých, kromě nich žilo v Úsově ještě 8 Židů, kteří tvořili samostatnou obec. Roku 1588 se v městečku vyskytovalo již 60 usedlých, z toho 21 zahradníků, a také 9 Židů.

Po vymření pánů z Boskovic přešel jejich majetek dvěma sňatky na rod Liechtensteinů. Roku 1597 pojal Karel z Liechtensteina za svou manželku Annu z Boskovic, čímž se stal vlastníkem Černé Hory a Úsova, jeho bratr Maxmilián se oženil s Kateřinou z Boskovic, přičemž obdržel panství Bučovice a Pozořice.⁹² Nový majitel úsovského zboží Karel z Liechtensteina vydal dne 2. ledna 1613 tzv. Generální instrukce.⁹³ Velký důraz je v nich kladen na pobožnost a katolickou víru, což vypovídá o době probíhající rekatolizace. Z dalších předpisů v nich obsažených stojí za pozornost zejména osazování a obdělávání pustých polí, povinnost jednotlivých obcí udržovat ve svém okolí cesty a mosty a dbát na konání místních soudů. Současně neměli být v městečku a ostatních vsích trpěni tuláci.

Po smrti knížete Liechtensteina v únoru roku 1627 byla svěřena správa panství dočasně jeho bratrovi Maxmiliánovi, který byl zároveň ustanoven poručníkem svého nezletilého synovce Karla Eusebia. Tento stav trval až do roku 1632, kdy dosáhl jeho svěřenec právní způsobilosti. Nový držitel úsovského panství potvrdil o rok později městu Litovli stará privilegia.⁹⁴ Stejněho aktu chtěli dosáhnout rovněž úsovští měšťané, ale Karel Eusebius z Liechtensteina samotné potvrzení dřívějších práv odložil až na dobu, kdy navštíví osobně Úsov.⁹⁵ Zda tak bylo nakonec učiněno nelze z důvodu absence pramenů zjistit.

Počátkem roku 1643 vtrhli do Úsova švédští vojáci, kteří tou dobou okupovali nedaleké město Uničov, a městečko vydrancovali a zapálili. Z hlášení panských správců z března toho roku vyplývá, že nejenom Úsov, ale i Zábřeh, Třemešek, Lechovice a

⁹⁰ P. R. CHLUMECKÝ (hg.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, s. 349.

⁹¹ ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 1, 2.

⁹² ZAO – SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 7.

⁹³ Blíže Josef PILNÁČEK, *Paměti městyse Černé Hory*, Černá Hora 1926, s. 138-162.

⁹⁴ ZAO – SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 12.

⁹⁵ Tamtéž, fond AO Úsov, inv. č. 9, list knížete Karla Eusebia z Liechtensteina ze dne 31. srpna 1634.

Újezd u Mohelnice byly vypleněny a částečně spáleny.⁹⁶ Obranu před dalšími švédskými vpády zajišťovala posádka na úsovském hradě. Ještě v květnu 1643 se skládala ze 120 Uhrů pod velením setníka Jana Wenera. Ten však koncem července vydal hrad do rukou švédských vojenských oddílů. Ty jej vypálily, aby napříště zamezily jeho využití pro případnou obranu. Když v prosinci roku 1643 vypisoval zemský sněm novou berni, bylo úsovské panství označeno úředně jako zkažené, neschopné placení.⁹⁷ Zlepšení nenastalo ani o čtyři roky později, kdy si tehdejší úsovský hejtman Albrecht Kotulínský z Kotulína v únoru 1647 stěžoval zemskému hejtmanovi, že i přes výhrůžku vojenskou exekucí není možné od poddaných vymoci zemskou berni.⁹⁸ Koncem téhož roku je v městečku Úsově uváděno jen 6 hospodářů.⁹⁹

⁹⁶ Podrobněji o třicetileté válce nejen na úsovském panství viz Tamtéž, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 45-58.

⁹⁷ Tamtéž, s. 52.

⁹⁸ Tamtéž, s. 57.

⁹⁹ J. BŘEZINA, *Zábřežsko*, s. 401.

4. Poddanské město Úsov v letech 1648–1740

4.1 Obnova a rozvoj města po třicetileté válce a jeho obyvatelé

Třicetiletá válka poznamenala úsovské panství v mnoha ohledech. Ubylo obyvatelstvo, objevily se problémy s neobdělávanými poli, vylidnila se hospodářství a úpadek se projevil i v řemeslné výrobě. Po roce 1650 muselo dojít k postupné stabilizaci dominia i samotného městečka, neboť z matrik lze vysledovat již čilý hospodářský ruch.¹⁰⁰ Velký podíl na obnově města měla samotná vrchnost, která si na své dominium zvala množství potřebných řemeslníků a také úředníky pro správu panství. Tehdy přestal úsovský zámek sloužit jako rezidence Karla Eusebia z Liechtensteina a byl využíván převážně jako správní sídlo.¹⁰¹

Z původních usedlých se po roce 1648 vyskytovalo ve městě jen několik hospodářů. Při porovnání matričních zápisů se záznamy z urbáře roku 1588¹⁰² jsme schopni vyvodit, které rodiny celý válečný konflikt v Úsově přečkaly. Jednoznačně to byl rod Nepožiteků, Radů, Lišků a Valentů. Za pozornost stojí i příjmení Kožišník, neboť při druhé lánové vizitaci byl zaznamenán půlláník Blažej Kožoušek a stará poustka po Matouši Kožišku.¹⁰³ Nejpozději v průběhu války se v Úsově usadila také rodina Kobyلكů a Straků.¹⁰⁴

Počet obyvatel města začal pozvolna narůstat od druhé poloviny 17. století zejména díky doosídlování celého panství. Novousedlíci přicházeli do Úsova jak z okolních vsí Medlov, Troubelice, Lazce, Šumvald, Řimice, Třemešek, tak z měst Uničova, Litovle, Mohelnice, Loštice či Zábřeha. Další jednotlivci do městečka směřovali z mnohdy vzdálených míst Moravy a Čech. Tak se v Úsově objevili řemeslníci až z Pelhřimova, Prahy, Šlapanic, Brna, Kopanic u Brna, Černé Hory, Soběchlebu, či Lanškrouna. Nejméně dva z nich pak doputovali až z rakouských zemí.¹⁰⁵ V Úsově se totiž nejpozději od roku 1650 pozvolna usazovaly osoby nesoucí německy znějící příjmení. Ty do této oblasti směřovaly zejména coby úředníci podílející se na správě úsovského dominia, anebo za prací do vrchnostenských podniků. Někteří

¹⁰⁰ ZAO – Olomouc, fond Sběrka matrik, inv. č. 7097, 7098.

¹⁰¹ ZAO – SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 11.

¹⁰² ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 2, f. 1-8.

¹⁰³ MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, f. 1v, 4r.

¹⁰⁴ ZAO – Olomouc, fond Sběrka matrik, inv. č. 7097.

¹⁰⁵ Údaje čerpány z matričních zápisů. Tamtéž, inv. č. 7097, 7098.

z nich využili snadného zisku uvolněné půdy a obytných stavení v městečku, takže se v něm krátce, ale i natrvalo usadili.¹⁰⁶ Další jejich možnost představoval sňatek s vdovou po úsovském hospodáři, či s jeho pozůstalou dcerou.¹⁰⁷ Tím se jim současně otevřela cesta k účasti na výkonu městské správy.

Kromě měšťanů, kteří vlastnili v obci některou nemovitost, se v Úsově tehdy zdržovaly ještě další skupiny obyvatelstva. Jednalo se zejména o rodiny podruhů ubytovaných u některého sedláka či domkáře, dále o různé čeledíny a holomky pracující ve vrchnostenských podnicích či na zámku. Tam zároveň pobývali panští úředníci, pokud si nezakoupili dům v městečku, k nimž patřil úsovský hejtman, důchodní písař, obroční písař, výběrčí, polesný či porybný. O panský pivovar se staral sládek,¹⁰⁸ mimo něj v něm pracovali ještě další řemeslníci z oboru bednářského¹⁰⁹ nebo pecařského.¹¹⁰ Na chod hospodářského dvora dohlížel šafář. Ve zvláštní čtvrti izolované od náměstí žili Židé.

Ještě v 60. letech 17. století bylo mnoho statků v městečku opuštěno bývalými vlastníky. Pozemky k nim patřící byly přenechány v užívání sousedním hospodářům. Stanislav Makas uvádí, že v písemném zámeckém rukopise č. 25 se nacházel seznam poddaných, kterým byly předány opuštěné statky za desátky a snopy k dočasnému užívání. „Dne 10. března 1663 přenechána pole pustého statku po utečeném Janu Frankovi, usedlému důchodnímu Matyáši Jiřímu Horynskému, z Repalovy pustiny byla všechna pole přidělena knížecímu Kastneru Martinovi, 1. března vdově Eremisinové na pustém gruntě tři čtvrtě měřice... Z Hlaváčkova pustého gruntu bylo povoleno obdělati 28. března Mathesi Rödltovi za Jeremiasininou zahradou dvě měřice, Jiřímu Liškovi na poli ke Klopíně dvě a půl měřice ovsu, 22. dubna Blažkovi na Hugovských gruntě jeden a půl měřice ovsu, Severinu Stopplovi na Frankově gruntě louku, 5. června Václavu Svobodovi na Tetzlově gruntě dva a půl měřice rži, 4. října Janu Venusovi a Dorotě Drescherin na Repalově gruntě jeden a půl případně 5/8 měřic rži.“¹¹¹

¹⁰⁶ Např. výběrčí daní Severin Stuppl, obroční písař Baltazar Ziegler, důchodní písař Hans Kirchner.

¹⁰⁷ Kupříkladu roku 1650 se oženil Matěj Rathauský ze Šlapanic s Marinou, dcerou nebožtíka Martina Šilhavého z Úsova. O rok později si vzal Tobiáš Knaull za manželku Mandalenu, vdovu po Vondru Macháčkovi. Údaje čerpány z ZAO – Olomouc, fond Sbirka matrik, inv. č. 7097.

¹⁰⁸ Po třicetileté válce působil v panském pivovaře sládek Jan Vocásek. Čerpáno tamtéž.

¹⁰⁹ Roku 1653 je v matrice zmíněn bednář Kristian Zee. Údaj čerpán tamtéž.

¹¹⁰ Od roku 1660 se v městečku zdržoval pecař Martin Pecný ze Soběchleb. Čerpáno tamtéž, inv. č. 7098.

¹¹¹ ZAO – SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 65.

Teprve po roce 1670 docházelo k postupné úpravě majetkových poměrů. Z nálezů vizitační komise vyplývá, že k roku 1678 se v Úsově nacházelo 31 starousedlých, 10 novousedlých a 3 staré pusté usedlosti.¹¹² Zároveň došlo k proměně na usedlostech, kdy byl zrušen pětičtvrtlán, třičtvrtlán, půllán a dvě zahrady. Nově byly zřízeny dva půllány a tři čtvrtlány, ostatní půda zůstala ležet ladem.¹¹³ V osmdesátých letech 17. století bylo z 57 usedlostí 16 obydleno rodinami německé národnosti.¹¹⁴ Po osazení gruntů a stabilizaci majetkové držby nutně vyvstala potřeba poupravit a spravedlivě vyměřit hranice pozemků podle dřívějšího stavu. Stejně tak byly osazeny hraniční kameny mezi městečkem a sousedními obcemi, což dokládá žádost rychtáře a přísedících obce Medlov ze dne 23. května 1682 o účast městské rady na komisi k vyměření hranic u kaple sv. Barbory.¹¹⁵

S obdobím po třicetileté válce je obecně spjato navýšení různých odvodů a platů vrchnosti, stejně tak větší zatížení robotou, což poddané mnohdy vedlo k projevům nevole. Na úsovském panství se s prvními náznaky nespokojenosti setkáváme ve vsích Benkov, Svinov, Kamenná, Nedvězí, Obědné a Rohle, kde byli lidé přetíženi prací v knížecím železném hamru u Oskavy a mimo to nuceni k robotování při žních a senosečích. Roku 1655 byly obnoveny roboty stavenických sedláků k úsovskému špitálu, což vyvolalo rovněž míru nevole. Spor se táhl až do počátku 18. století, kdy v letech 1705-1706 protestovali obyvatelé vsi Stavenice proti nepřiměřenému ukládání nových platů a proti násilnému jednání úsovského hejtmana Matyáše Valentina Rollera, který surově zbil jednoho z nich. Teprve v roce 1714 byla záležitost opětovně řešena, neboť staveničtí poddaní odmítli roboty vykonávat. Ve výsledku byla tato vzpoura potrestána jejich uvězněním na úsovském zámku, kde někteří strávili i několik let.¹¹⁶ Z Úsova se nedochovaly žádné zprávy o podobných nepokojích měšťanů. Je však třeba věnovat zvýšenou pozornost celkové náladě poddaných na úsovském panství na počátku 18. století, kterou vyvolaly nepřiměřené odvody vrchnosti, zda nějakým způsobem neovlivnila roku 1708 uskutečněné přerozdělení pozemků úsovských

¹¹² MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, f. 4v.

¹¹³ F. MATĚJEK (ed.), *Lánové rejstříky*, s. 64.

¹¹⁴ J. BŘEZINA, *Zábřežsko*, s. 401. Daný údaj zachytil stav německé menšiny v Úsově společně s židovským obyvatelstvem. Při porovnání záznamů z druhé lánové vizitace lze vyvodit, že opravdu zhruba ¼ usedlých v Úsově mohla tehdy být německé národnosti.

¹¹⁵ ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, karton 1, inv. č. 10.

¹¹⁶ Blíže Miloš TRAPL, *Postavení a bouře poddaných na panství Úsov*, Vlastivědné zajímavosti 74, 1972, neustránkováno.

měšťanů. Jako jeden z důvodů bylo uvedeno spravedlivé rozvržení platů, odvodů a robot.¹¹⁷

Pokud se zaměříme na robotní povinnosti přímo úsovských obyvatel, tak i v období po třicetileté válce takřka odpovídaly původní podobě zapsané v urbáři roku 1588.¹¹⁸ Každý hospodář byl povinen sklízet obilí ve vinohradu nad zámek a po jednom dni žít obilí při hospodářském dvoře. Usedlí s koňmi museli nadělat po dvou fůrách bukového dřeva a dovézt ho do sladovny, kde bylo využíváno pro potřeby sušení sladu. Nelánové obyvatelstvo jim mělo pomoci s jeho sekáním. Další fůru dřeva odváděli úsovští poddaní v období Vánoc buď na zámek, nebo do pivovaru. Z polních prací musel každý z nich vybírat půl záhonu řepy, vytrhat všechno konopí z polí úsovského dvora a nasadit přísadu zelí. Současně vypomáhali se sečením trávy, sušením a sklizní sena na panských loukách a odváželi ho do dvora. K jejich povinnostem ještě patřila údržba mlýnských náhonů, konání robot u panských rybníků v okolí městečka a výpomoc s opravami zámku, či vrchnostenských podniků. V době honů museli nahánět vysokou a zajíce. Z peněžních platů odvádělo město ročně 350 zl., strážné činilo 2 zl. 51 krejcarů, činže z výčepu vína 18 zl. 40 krejcarů a ze slepic a vajec celkem 4 zl. 42 krejcarů 1 ½ bílých peněz.¹¹⁹

Novým majitelem úsovského panství se stal roku 1684 Jan Adam I. z Liechtensteina. Ten vydal roku 1690 pro celé úsovské panství vrchnostenské artikule.¹²⁰ Ty obsahovaly souhrn předpisů, dle kterých se měli všichni poddaní i jejich nejbližší nadřízení (rychtáři, městská rada, starší) řídit, a současně stanovily jednotlivé tresty a pokuty v případě jejich porušování.

Pokud se zaměříme na nařízení týkající se přímo poddaných Úsova, tak nejdříve byla věnována pozornost jejich povinné účasti na mších a kázáních v kostele, na což byl v období rekatolizace kladen obzvlášť velký důraz. Nikdo z nich nesměl ve sváteční dny konat roboty, anebo místo návštěvy kostela zamířit do některého z hostinců. Z každého domu se kázání musela zúčastnit alespoň jedna osoba. Porušení tohoto nařízení bylo

¹¹⁷ ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 8, f. 1.

¹¹⁸ ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 2, f. 9. Roku 1659 byl sepsán nový urbář, ze kterého čerpal informace ještě ve 30. letech 20. století Johann Kux (viz ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 43), neuvádí ovšem místo jeho tehdejšího uložení. Tentýž urbář je zapsán v katalogu Moravské a slezské urbáře (Jan Řezníček, Brno 2002), autor cituje pouze zdroje, ve kterých je o existenci urbáře zmínka. Urbář se patrně do současnosti nedochoval.

¹¹⁹ ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 43, s. 152-153.

¹²⁰ Jejich znění uvedl ve své kronice Stanislav Makas. Tamtéž, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 27-38.

trestáno vězením, dokud nebyla odvedena faráři jedna libra vosku.¹²¹ Hanobení Boha a rouhání proti němu bylo ztrestáno trdlicí.¹²² Pokud se ve městečku objevil pocestný, který zabloudil a potřeboval pomoc, měli mu měšťané vyhovět, neboť to je jejich křesťanská povinnost.¹²³

Měšťanům bylo zapovězeno v postní době a také každý pátek a sobotu jíst maso. Nedodržování by je stálo 10 liber vosku a dva týdny žaláře.¹²⁴ Rodiče neměli své syny dávat potají na učení se řemeslu, ale nejdříve požádat o patřičné svolení svou vrchnost, jinak by museli zaplatit 10 kop míšeňských.¹²⁵ Ohledně sirotků bylo nakázáno, aby zůstávali ve městě, kde žili jejich rodiče, a nedocházelo tak k jejich nekontrolovatelnému přemísťování.¹²⁶

Dále měli zachovávat úctu a respekt k vrchnostenským úředníkům, se kterými byli v dennodenním styku. To stejné se týkalo městského rychtáře a konšelů, ke kterým měli chovat vážnost a nepohrdat jejich soudem.¹²⁷ Všechna knížecí nařízení musela být úsovským poddaným okamžitě ohlašována, aby se podle nich začali řídit. Bez vědomí panského úředníka nesměli být do městečka přijímáni podruzi.¹²⁸

Hospodáři měli osévat jen vlastní polnosti a nenechávat ležet půdu ladem. Pokud by někdo hospodařil na cizích rolích, pak by tyto pozemky připadly knížeti. Nedostatek osiva museli poddaní oznámit vrchnosti, která jim ho mohla poskytnout.¹²⁹ Každoročně o Velikonocích, anebo o svatodušních svátcích měli staří hospodáři pro zapamatování ukázat mladým, kam až zasahují jejich pozemky a s kým sousedí.¹³⁰

Všem bylo zakázáno samostatně prodávat, či mezi sebou směňovat gruntovní místa, neboť k tomu dával svolení pouze majitel panství. Pokud by tak učinili, měl být kupujícímu statek zabaven a prodávající musel zaplatit pokutu 50 sáhů dřeva.¹³¹ V případě propůjčování polí, luk a lesů nebo jejich rozprodávání byli potrestáni jak kupec, tak i prodávatel vězením a zaplacením dvojnásobné sumy, co byla za pozemky

¹²¹ Tamtéž, s. 27.

¹²² Tamtéž, s. 31.

¹²³ Tamtéž, s. 38.

¹²⁴ Tamtéž, s. 28.

¹²⁵ Tamtéž, s. 29.

¹²⁶ Tamtéž, s. 32.

¹²⁷ Tamtéž, s. 28.

¹²⁸ Tamtéž, s. 35.

¹²⁹ Tamtéž, s. 28.

¹³⁰ Tamtéž, s. 37.

¹³¹ Tamtéž, s. 30.

zaplacená.¹³² Hospodáři si nesměli mezi sebou přeprodávat dobytek.¹³³ Z lesů jim bylo zakázáno využívat dřevo na milíře, anebo prodávat jiným sousedům.¹³⁴

Bod 11 upravoval opatření proti vzniku požárů ve městě. Měšťané měli dbát na bezpečné zacházení s ohněm a do maštalí si mohli brát pouze lucerny. Tření lnu a konopí, či jeho sušení byli povinni vykonávat jen v pazdernách. Rychtář s členy městské rady musel každé čtyři týdny obcházet jednotlivá stavení ve městě a kontrolovat stav komínů. Pokud to bylo potřeba, bylo majitelům nařizováno je opravit. V případě neprovedení mohli být vsazeni do klády. Ten, co neopatrností zavinil požár a způsobil jiným škodu, byl považován za žháře a patřičně potrestán.¹³⁵

Šenkýři v městečku Úsově museli hostům krčmy nalévat pivo ve spravedlivé míře, prodávat jej za stanovenou cenu a vždy ho mít v zásobě.¹³⁶ Krčmář nesměl ve svém hostinci přechovávat povaleče, kteří jen pili a nic pořádného nedělali.

Bod 14 a 15 pojednával o myslivosti a užívání panských lesů. Poddaným bylo nařízeno, aby pod ztrátou hrdla bez vědomí panských úředníků z lesa nic nebrali a zvěř nelovili, stejně tak z rybníků.¹³⁷ Taktéž nesměli do panských lesů nahánět dobytek na pastvu a na loukách vyžínat trávu. Zapovězeno jim bylo rovněž brát sebou na pole psy.¹³⁸ Poslední bod vrchnostenských artikulí se příznačně věnoval rasovi v městečku Úsově. Poddaným bylo poručeno, aby veškerá uhynulá zvířata sami nikde nezahrabávali, ale sdělili to právě pohodnému, který je odklidil a odvezl pryč.¹³⁹

S nástupem nového majitele dominia bývalo zvykem, že si měšťané nechali potvrdit stará privilegia.¹⁴⁰ Ale v případě Jana Adama z Liechtensteina se městská obec usnesla teprve roku 1706 na uspořádání sbírky, z níž by hradila výdaje za potvrzení starých privilegií.¹⁴¹ Není zcela zřejmé, proč to nebylo žádáno již při převzetí dominia, jak bývalo dříve zvykem. Při srovnání se situací na okolních panstvích víme, že roku 1697 byla stvrzena privilegia Želechovicím, které kníže Liechtenstein vlastnil teprve

¹³² Tamtéž, s. 30.

¹³³ Tamtéž, s. 32.

¹³⁴ Tamtéž, s. 35.

¹³⁵ Tamtéž, s. 31.

¹³⁶ Tamtéž, s. 37.

¹³⁷ Tamtéž, s. 33.

¹³⁸ Tamtéž, s. 34.

¹³⁹ Tamtéž, s. 38.

¹⁴⁰ Srovnej s listem Karla Eusebia z Liechtensteina z roku 1634, kterým odkládá potvrzení starých privilegií až do doby jeho návštěvy Úsova. Tamtéž, fond AO Úsov, karton 1, inv. č. 9.

¹⁴¹ Tamtéž, inv. č. 11.

dva roky.¹⁴² Za pozornost ale stojí, že je současně omezil v právu odúmrti a zahrnul v nich nově další robotní povinnosti. Odkládali úsovští měšťané potvrzení privilegií z důvodu, že nesouhlasili s novými odvody vrchnosti, které měly být v potvrzení zahrnuty? A jakou roli v daném případě sehrála uspořádaná sbírka? Je možné, že kníže Liechtenstein za daný akt požadoval složení určité finanční sumy. Bohužel tuto hypotézu nebylo možné z dostupných pramenů ověřit, stejně tak zda k potvrzení privilegií skutečně došlo. Roku 1708 dal kníže Liechtenstein úsovským měšťanům svolení s novým přeměřením a přerozdělením všech pozemků.¹⁴³

Roku 1712 zdědila po zemřelém otci úsovské a šternberské panství Gabriela z Liechtensteina, která však o rok později zemřela. Konečná držba celého dominia přešla na jejího manžela Josefa z Liechtensteina roku 1715 po smrti jejich společného syna Karla.¹⁴⁴ V roce 1714 se na severní Moravě rozšířila morová epidemie. Vojensky uzavřena byla města Olomouc i sousední Litovel.¹⁴⁵ Situace v Úsově se na základě studia úmrtních matrik z daného roku vyvíjela příznivě, neboť četnost úmrtí nenaznačuje vypuknutí epidemie.¹⁴⁶ Mnoho lidí na mor však zemřelo v nedaleké Mohelnici.¹⁴⁷

Stejného roku byl na panství proveden soupis lánů a komínů sloužící pro potřeby stanovení výše daňového zatížení poddaného obyvatelstva.¹⁴⁸ Ve městě Úsově bylo tehdy napočítáno celkem 53 komínů, ze kterých museli měšťané platit tzv. komínovou daň.¹⁴⁹ Starousedlíci tehdy obhospodařovali polnosti a louky ve výměře 9 lánů a 6 achtlů, nově příchozí užívali 3 lány a 6 ½ achtlů pozemků. Po roce 1708, kdy se původní držitelé jednotlivých gruntů rozdělili dle výše majetku pouze na dvě skupiny, se začali v městečku usazovat nově příchozí lidé. Ti získávali vhodné pozemky na stavbu svých domkářských stavení buď od města,¹⁵⁰ anebo si zakoupili stavební místo v podhradí v lokalitě za panským pivovarem, kde se pozvolna utvářela osada tzv. dominikalistů označována příznačně Zámecké domky (*Schloßhäuseln*).¹⁵¹

¹⁴² Tamtéž, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 15.

¹⁴³ Tamtéž, fond AO Úsov, inv. č. 8, f. 1.

¹⁴⁴ Tamtéž, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 16.

¹⁴⁵ J. KUX, *Geschichte der Stadt Littau*, s. 188-189.

¹⁴⁶ ZAO – Olomouc, fond Sbírká matrik, inv. č. 7106.

¹⁴⁷ J. BŘEZINA, *Zábřežsko*, s. 281.

¹⁴⁸ ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 4, nefoliováno.

¹⁴⁹ Komínovou daň platili poddaní na Moravě od roku 1671.

¹⁵⁰ ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 7.

¹⁵¹ ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 145.

Od roku 1732 spravoval celé úsovské panství za nezletilého Jana Nepomuka poručník Josef Václav z Liechtensteina, který však většinu svých pravomocí přenechával vrchnostenským úředníkům.¹⁵² O městečku Úsově a jeho obyvatelích lze ke konci sledovaného období čerpat informace pouze z urbáře z roku 1734.¹⁵³ Stav počtu komínů a obhospodařovaných pozemků zůstal zachován v podobě z roku 1714. Z peněžitých povinností muselo městečko zaplatit vrchnosti celkem 431 zl. 6 krejcarů 1 bílý peníz. Současně bylo povinno v den sv. Michaela odvést po 34 měřicích a 2 achtlech pšenice, kukuřice a ovsa. Každý z velkoměšťanů platil ročně vrchnosti 1 zl. 52 krejcarů ½ bílého peníze a za roboty 9 zl. 51 krejcarů ¼ bílého peníze, maloměšťan musel uhradit 29 krejcarů 3 ½ bílého peníze a za roboty pak 4 zl. K danému roku v městečku pobývalo již 13 domkářů, z nichž jeden užíval obecní kovárnu a druhý pekařský krám.¹⁵⁴

Nejpozději v průběhu 18. století došlo k povýšení městečka Úsova na plnoprávné město. V městském archivu se však nedochovala listina, která Úsovu toto právo uděluje. Roku 1795 je v privilegiu Františka II takto již oficiálně titulován.¹⁵⁵

4.2 Podoba městské správy

Pro lepší pochopení správní situace v městečku po roce 1648 je potřeba se nejprve okrajově seznámit s jejím vývojem do třicetileté války. Nejstarší podobu správy města vykonával zástupce vrchnosti, jímž byl rychtář (fojt, iudex). Ten ručil především za mír a pořádek včetně dodržování právního řádu.¹⁵⁶ Podléhalo mu soudnictví, odkud vrchnosti odváděl pokuty, z nichž si směl ponechat podíl. Posléze se začala ve městě jako další složka tehdejší správy objevovat volená městská rada sestávající z konšelů a purkmistra, jejíž úloha spočívala v dohledu na dodržování veřejného pořádku, na řemeslnou činnost, obchod, dále se dotýkala správy městských důchodů a jmění či výběru daní a jiných poplatků.¹⁵⁷ S postupem času došlo k poklesu významu rychtáře, až nakonec veškeré soudnictví ve městě přešlo rovněž na městskou radu. Od té doby byl

¹⁵² ZAO – SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 17.

¹⁵³ ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 3.

¹⁵⁴ Tamtéž, f. 15.

¹⁵⁵ ZAO – SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, II. díl, s. 256.

¹⁵⁶ Blíže Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2007, s. 205-206.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 207.

rychtář pověřován pouze některými úkoly při výsleších v trestním soudnictví a především měl na starost pořádkovou a policejní službu ve městě.¹⁵⁸

Roku 1492 je v listině týkající se povolení odúmrťe úsovským poddaným zmíněno, že se v městečku nacházel místní soud skládající se z fojta a konšelů (*schöppen*).¹⁵⁹ Těm byla roku 1519 svěřena správa příjmů ze vsi Stavenice pro úsovský špitál.¹⁶⁰ V druhé polovině 16. století měly být každoročně při novém jmenování městské rady vyúčtovány peníze z pokut uložených městským soudem.¹⁶¹ Okolních třináct obcí, a to Benkov, Králova ves, Hlivice, Moravský a Německý Újezd, Police, Džbánov, Bezděkov, Veleboř, Klopina, Střítež, Pískov a Lipinka, bralo od Úsova právní naučení.¹⁶² Před Bílou horou se správa městečka skládala z rychtáře a sboru konšelů, kteří byli každoročně voleni a vzati pod přísahu. Tuto obnovu vykonávala vrchnost.¹⁶³

Rekonstrukce podoby městské správy po třicetileté válce byla provedena převážně na základě studia pozemkových a matričních knih, kde jsou měšťané spravující Úsov zmiňováni.¹⁶⁴ Další údaje byly čerpány z dochovaného spisového materiálu správní a právní povahy.¹⁶⁵ Po roce 1650 byla městská správa Úsova v rukách purkmistra, městského rychtáře a přísežných konšelů, jinak radních.¹⁶⁶ Přesný počet konšelů není z dochovaných pramenů zcela zřejmý, k roku 1710 je jich uváděno celkem sedm.¹⁶⁷ V zastávání jednotlivých funkcí byla nastavena určitá posloupnost, neboť purkmistrem se stával ten měšťan, který dříve působil jako městský rychtář. Schůze městské rady se konaly v budově radnice, která byla roku 1670 nově postavena v sousedství fary.¹⁶⁸ O původní radnici a jejím umístění nejsou v pramenech zmínky.

Městská rada byla jmenována majitelem panství. Mělo se tak dít každoročně, z dochovaných pramenů ovšem není zřejmé, zda tak bylo opravdu konáno. Je možné, že

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 214.

¹⁵⁹ J. SMYČKA, *Úsov městečko*, č. 351-352, s. 36-39.

¹⁶⁰ ZAO – SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 61.

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² J. SMYČKA, *Úsov městečko*, č. 356, s. 40-41.

¹⁶³ ZAO – SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 61.

¹⁶⁴ ZAO – Olomouc, fond Sbirka matrik, inv. č. 7097, 7098, 7099, 7105, 7106. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, 7.

¹⁶⁵ Tamtéž, karta 2, inv. č. 41.

¹⁶⁶ Srovnej s podobou správy v poddanském městě Lanškrouně, které příslušelo také k liechtensteinskému panství. Věra SEKOTOVÁ, *Správa města Lanškrouna od roku 1633 do roku 1789*, in: Poddanská města v systému patrimoniální správy. Sborník příspěvků z konference v Ústí nad Orlicí 12.–13. září 1995, Ústí nad Orlicí 1996, s. 30-34.

¹⁶⁷ Konšelé: Jiří Černošský, Barton Čížek, Pavel Kluka, Jindřich Kobylka, Jan Svoboda, Pavel Král a Tomáš Drška. Čerpáno z ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 7, f. 3v.

¹⁶⁸ Tamtéž, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 65.

funkční období rady mohlo trvat mnohem déle, což lze doložit matričními zápisy, kde je titulován jako purkmistr tentýž měšťan několik let po sobě.¹⁶⁹ Obnova byla prováděna na rozkaz knížete, poté vypracovala dosud úřadující rada návrh na složení nové rady, kníže se s návrhem seznámil a v případě souhlasu vydal konečné rozhodnutí o sestavení nové rady. Zároveň určil za sebe zástupce, který zmíněnou obnovu vykonal. Většinou jím byl úsovský hejtman. Ten obdržel zapečetěný list se jmény členů nové rady. Po slavnostní mši zbavil starou radu své funkce, poté rozpečetil list a přečetl jména jejich nových členů. Ti složili do rukou knížecího zástupce přísahu.¹⁷⁰

V průběhu 18. století došlo k rozšíření městské rady o další členy. Kromě úřadujícího purkmistra se objevují druhý purkmistr označovaný *der andere Bürgermeister* a také třetí purkmistr, v pramenech *der dritte Bürgermeister*. Nově se jako další složka městské správy vyskytuje obecní hospodář. Městský rychtář zůstal zachován. Počet radních byl upraven na čtyři osoby, přičemž dva z nich příslušeli k velkoměšťanům a dva k maloměšťanům Úsova. Zaměstnancem obce byl městský písař.¹⁷¹ Sdělení a nařízení městské rady byla zveřejňována ústně, aby s nimi byly seznámeny i osoby neumějící číst. Jejich ohlašovatelem byl městský bubeník, který stával uprostřed náměstí a bubnováním svolával posluchače. V matrikách je pro roky 1656 a 1662 zmiňován bubeník Ambrož.¹⁷²

Úsovským purkmistrem byli v daných letech tyto měšťané: **Urban Kyselý** (cca 1655),¹⁷³ **Severin Stuppl** (březen 1656, duben 1657, duben, květen a prosinec 1658, duben, září a prosinec 1659),¹⁷⁴ **Jiří Liška** (září 1664, duben 1665, červenec 1666),¹⁷⁵ **Tobiáš Knoll** (duben 1668)¹⁷⁶, **Jiří Liška** (červenec 1668, březen, květen a prosinec 1669),¹⁷⁷ **Havel Reichl** (duben a listopad 1675),¹⁷⁸ **Jan Kochwasser** (červen 1684),¹⁷⁹

¹⁶⁹ Např. Severin Stuppl je ve funkci purkmistra titulován od roku 1656 do roku 1659. Viz ZAO – Olomouc, fond Sbirka matrik, inv. č. 7098.

¹⁷⁰ Podoba obnovy městské rady na úsovském panství čerpána z Jan ŠKODA – Jaroslav LOŠTÁK, *Archiv města Litovle 1287–1945 (1956). Inventář*, Olomouc 1988, neustránkováno.

¹⁷¹ Skladba členů městské správy k roku 1748 získána z gruntovnice městečka Úsova stejného roku založené. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 7.

¹⁷² ZAO – Olomouc, fond Sbirka matrik, inv. č. 7098.

¹⁷³ V květnu 1655 se znovu provdala Anna, vdova po nebožtíku Urbanu Kyselým, purkmistrovi města Úsova. V matrice úmrtní nebyl v letech 1650-1655 záznam o jeho skonu nalezen. Čerpáno tamtéž, inv. č. 7097.

¹⁷⁴ Tamtéž, inv. č. 7098.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ Tamtéž. Tobiáš Knoll počátkem dubna 1668 zemřel, ve funkci purkmistra jej nahradil Jiří Liška.

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ Tamtéž. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, karton 2, inv. č. 41.

¹⁷⁹ Tamtéž, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 84.

Jiří Kluka (říjen 1708),¹⁸⁰ **Mates Ott** (březen 1710),¹⁸¹ **Anton Josef Bayer** (1748–1750).¹⁸²

Po roce 1650 se v matričních zápisech objevil Matěj Rathauzský ze Šlapanic (1650, 1652)¹⁸³ a Kryštof Meier z Prahy na rathauzu (1654).¹⁸⁴ Oba se pravděpodobně nějakým způsobem podíleli na správě městečka. Je možné, že působili jako radní, označení *rathauzský* a *na rathauzu* to alespoň naznačuje. Stanislav Svoboda byl městským radním v červnu 1676.¹⁸⁵

Při obnovování rady byl zároveň jmenován i městský rychtář, který byl někdy považován za člena rady. Byl orgánem soudním a policejním, dozíral nad trhy a nad živnostmi, trestal výtržníky a rušitele nočního klidu a měl dohled nad městským vězením. V Úsově tuto funkci zastávali **Havel Reichl** (duben 1651, duben 1652),¹⁸⁶ **Severin Stuppl** (květen 1654, říjen 1655),¹⁸⁷ **Kašpar Kouřil jinak Benátský** (srpen 1657),¹⁸⁸ **Hans Heinz** (květen 1662),¹⁸⁹ **Stanislav Svoboda** (březen 1668),¹⁹⁰ **Jan?** (listopad 1675),¹⁹¹ **Jiří Kopecký** (říjen 1708, březen 1710),¹⁹² **Pavel Král** (říjen 1737),¹⁹³ **Filip Černý** (1748–1750).¹⁹⁴

Do kompetence městské rady patřilo projednávání koupí, prodejů a převodů majetku úsovských měšťanů. Ty byly zapisovány městským písařem do pozemkových knih. Před městskou radou nebo jejími členy byly také uzavírány svatební smlouvy¹⁹⁵ a sepisovány kšafty. Mimo to byly hájeny zájmy sirotků. Soudnictví sporné bylo konáno prostřednictvím městského rychtáře, který byl pověřen předvoláním stran a vedením výsledků obžalovaných za přítomnosti radních. Samotné rozsudky byly vynášeny

¹⁸⁰ Tamtéž, fond AO Úsov, inv. č. 6.

¹⁸¹ Tamtéž, inv. č. 7.

¹⁸² Tamtéž, inv. č. 8. MZA Brno, fond D2 Rektifikační akta, sign. 91.

¹⁸³ ZAO – Olomouc, fond Sbirka matrik, inv. č. 7097.

¹⁸⁴ Tamtéž.

¹⁸⁵ Tamtéž, inv. č. 7098.

¹⁸⁶ Tamtéž, inv. č. 7097.

¹⁸⁷ Tamtéž, inv. č. 7097, 7098.

¹⁸⁸ Tamtéž, inv. č. 7098.

¹⁸⁹ Tamtéž.

¹⁹⁰ Tamtéž.

¹⁹¹ Ve svatební smlouvě z roku 1675 je uveden rychtář Jan. Mohlo se jednat o hrnčíře Jana Kochwassera, který byl později purkmistrem. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, karton 2, inv. č. 41.

¹⁹² Tamtéž, inv. č. 6, 7.

¹⁹³ Tamtéž, fond MNV Úsov, Kronika, II. díl, s. 274. Makas v kronice chybně uvedl křestní jméno rychtáře, a sice Karel místo Pavel.

¹⁹⁴ Tamtéž, fond AO Úsov, inv. č. 6, 7. MZA Brno, fond D2 Rektifikační akta, sign. 91.

¹⁹⁵ Z roku 1675 se dochovala svatební smlouva uzavřená mezi Kristiánem N. a Uršulou, dcerou Georga Klosse. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, karton 2, inv. č. 41.

jménem městské rady. V případě sporných případů se městečko obracelo pro právní naučení do sousedního města Litovle.¹⁹⁶

O pravomocích soudu městské rady s rychtářem pojednávaly také vrchnostenské artikule z roku 1690.¹⁹⁷ Souzeny měly být osoby, které si ve městě zakoupily statek či vypůjčily hotovost od věřitelů a svoje závazky nesplácely. Dále měly být projednávány jen menší spory, které se netýkaly poctivosti a hrdla. V případě krádeží, vražd a nejrůznějších výhrůzek měla městská rada posílat obžalované rovnou na zámek, kde bylo rozhodnuto o jejich potrestání. Měšťanům a jejich čeládce bylo přísně zapovězeno konat smilstvo a cizoložstvo. V případě porušení byl nesvobodný člověk potrestán ztrátou hrdla, svobodný byl na půl roku uvězněn a zároveň trestán metlami. Pokud by hospodář nedal pozor na své děti a ty se uvedeného prohřešku dopustily, tak byl on sám povinen odevzdat pokutu 50 kop míšeňských. Trestu neušli ani ti, co záměrně bořili a odnášeli hraniční kameny.¹⁹⁸

K dalším pravomocem městské rady v Úsově patřilo kontrolování obchodu ve městě a dozírání na správnost měř a vah. Stejně tak dohlížela na fungování cechů, jmenovala cechmistry nebo jejich volbu alespoň potvrzovala.¹⁹⁹ Zájemcům o vstup do cechovní korporace vystavovala rada zachovací list, který stvrdil jejich řádný katolický původ a zplnění v uzavřeném manželském svazku.²⁰⁰

Povinností rychtáře a městské rady bylo dohlížet na podobu hospodaření jednotlivých usedlých. Měli kontrolovat, zda se hospodáři věnují polním pracím, anebo místo nich navštěvují krčmy, kde se oddávají pití a nejrůznějším hrám. V důsledku zanedbávání jejich hospodářství totiž občas docházelo k chátrání a pustošení jednotlivých statků a zájmem vrchnosti bylo, aby o propůjčené grunty úsovští poddaní vhodně pečovali a v případě potřeby je opravovali.²⁰¹ Rychtář a výběřčí daní museli včas vybírat od poddaných veškeré poplatky a ihned je odevzdávat na úsovský zámek, jinak by byli uvězněni a museli by složit 2 kopy míšeňské.²⁰²

¹⁹⁶ J. ŠKODA – J. LOŠŤÁK, *Archív města Litovle*, nestránkováno.

¹⁹⁷ ZAO – SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 29.

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 216, 220.

²⁰⁰ Např. zachovací list Kašpara Kouřila, pozdějšího úsovského rychtáře, vydaný městskou radou v Úsově roku 1620. ZAO – SOKA Prostějov, fond Sběrka listin, sign. Lk 13, neinventarizováno.

²⁰¹ ZAO – SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 30.

²⁰² Tamtéž.

Mimo dosah městské správy stáli Židé. Ti byli z městského práva vyňati na základě zvláštní královské ochrany, která se zformulovala již ve 13. století. Židovské obyvatelstvo nepodléhalo soudnictví rychtáře, později městské rady, ale bylo podřízeno přímo panovníkovi, popřípadě zvláštnímu židovskému rychtáři. Tím býval jmenován zpočátku křesťan, poté byl do této funkce volen Žid. Žaloby Žida proti křesťanovi řešil městský soud, naopak žalobu křesťana proti Židovi projednával židovský rychtář.²⁰³

V průběhu třicetileté války začala vrchnost, zvláště na Moravě, dosazovat do svých měst podle vzoru královských měst své rychtáře.²⁰⁴ Ti měli za úkol dohlížet na veškerý život v daném městě, týkající se zejména soudních, policejních a správních záležitostí. Existenci takového úředníka nemáme pro Úsov doloženou, lze se domnívat, že jeho působení v městečku nebylo potřeba vzhledem k faktu, že v blízkosti sídlil samotný vrchnostenský úřad, který dohled na městskou správu zajistil. S knížecím rychtářem se ovšem setkáváme v městě Litovli,²⁰⁵ kde již byla kontrola z důvodu větší vzdálenosti potřebná.²⁰⁶

4.3 Hospodářství a řemesla

Zvýšený zájem šlechty o podnikání, zaznamenaný zhruba od 15. a 16. století, napomohl postupnému hospodářskému rozkvětu mnoha poddanských měst. Umožněn byl díky soustředění řemeslné výroby a obchodu do jednotlivých center, což bylo do té doby vyhrazeno jen městům královským. Přestože řada zejména malých měst měla i nadále postavení řemeslnicko-zemědělského charakteru, znamenal rozvoj řemeslné výroby vždy ekonomický posun a zvyšování životní úrovně obyvatel města. Majitelé dominií podporovali rozvoj těchto míst udílením četných výsad.²⁰⁷

Pozvolný hospodářský rozkvět Úsova spočíval především v jeho vhodné poloze spojené se sídlem celého panství. V podhradí si tak vrchnost vybudovala hned několik podniků. Areál hospodářského dvora rozkládající se v sousedství kostela sv. Jiljí, na

²⁰³ Podrobněji Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 211.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 222.

²⁰⁵ Pro rok 1656 máme v matrice doloženo působení knížecího rychtáře pana magistra Stefana Henricha Müncha. ZAO – Olomouc, fond Sběrka matrik, inv. č. 7097.

²⁰⁶ Z rozhodnutí panovníka bylo od roku 1692 povolováno prostřednictvím krajských úřadů působení těchto rychtářů v poddanských městech pouze v podobě panských zástupců, jinak aktuárů. Ve skutečnosti se jednalo pouze o titulární změnu, jejich pravomoci se takřka nezměnily.

²⁰⁷ Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 214.

jehož stavbu byl od farnosti získán vhodný pozemek,²⁰⁸ byl vystavěn z kamene, se šupněmi a stodolami. Obhospodařován byl společně se dvorem střítežským u Klopiny. Při dvoře byla založena nová chmelnice a další stará velká chmelnice se rozkládala za městem. Sklizená úroda chmele byla zpracovávána v panském pivovaru situovaném vedle dvora a voda potřebná pro jeho provoz byla brána z potoka, který protékal v blízkosti. U pivovaru byly zřízeny dvě nádrže na ryby, odkud byli bráni kapři a štiky k potřebě na zámek a také na prodej. Vedle nich bylo zbudováno panské koupaliště. Další čtyři vrchnostenské rybníky (Vyškovec, Haškovec, Podvěžník a Plavát) se rozkládaly v okolí městečka.²⁰⁹

Současně při pivovaru fungovaly dva mlýny, a sice jeden vodní mlýn o dvou mlecích složeních a druhý volský mlýn se dvěma mlecími kameny, který byl využíván v období nedostatku vody a sloužil k mletí sladu, šrotu a dobytčí mouky. Dle urbářů úsovského panství byly oba mlýny v provozu ještě před třicetiletou válkou a vyobrazeny jsou také na mapě z let 1627–1632.²¹⁰ Od druhé poloviny 17. století zmínky o jejich existenci v pramenech chybí. Pouze v úmrtní matrice je z června 1675 zápis o úmrtí Jana Miela z panského mlýna úsovského.²¹¹ Zprávy o mlýnech postrádáme jak ve vrchnostenských artikulích (1690),²¹² tak i v přípravném materiálu k tereziánskému rustikálnímu katastru tzv. rektifikačních aktech (1749).²¹³ Z toho lze vyvodit, že úsovské mlýny patrně zanikly koncem 17. století. Důvodem jejich zrušení mohl být dlouhodobý problém s množstvím vody v potoce, což dokládá právě existence volského mlýna.

Některé panské podniky byly dávány do nájmu zpravidla na dobu tří let. Jednotlivým zájemcům pak byly nájemní smlouvy dále prodlužovány. Jejich znění z let 1715-1738 se dochovalo v knize smluv nájemních, pracovních a jiných memorabilií, kterou si vedl vrchnostenský úřad pro svou potřebu. V městečku Úsově byla pronajímána panská koželužna, knížecí hostinec, palírna a rasovna. Naopak vrchnost si

²⁰⁸ ZAO – SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 176.

²⁰⁹ ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 1, 2.

²¹⁰ Tamtéž, inv. č. 2329.

²¹¹ Tamtéž, fond Sběrka matrik, inv. č. 7098.

²¹² Na panství se nacházel mlýn v Polici, Bezděkově, Stavenici, Šumvaldě, Moravské Libině, Hradci a Nových Mlýnech u Litovle. ZAO – SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 35.

²¹³ MZA Brno, fond D2 Rektifikační akta, sign. 91.

najímala na zhotovení nejrůznějších prací ze sklářského oboru úsovské Židy, kteří jí odváděli i tzv. masný krejcar z porážky dobytka.²¹⁴

Zásadní význam pro hospodářský život v Úsově mělo zejména zemědělství, neméně důležitá byla i řemeslná výroba. Většina řemeslníků pracovala pro místní trh, kde nacházeli odbytiště svých výrobků. V polovině 17. století byla v obci zastoupena základní řemesla, z každého oboru většinou po jednom až dvou příslušnících. V matričních zápisech se tak setkáváme s bednářem, cihlářem, pekařem, zámečnickem, ševcem, řezníkem, kovářem, krejčím, barvířem, či hrnčířem.²¹⁵ Mnoho řemeslníků do městečka přicházelo odjinud, snad jen kovář Pavel Straka byl původem z Úsova.²¹⁶ Na náměstí stála obecní kovárna, která byla dávána do nájmu některému kováři. Od roku 1659 se v obci vyskytoval herec Hans Schreiber jinak řečený Edlman, který působil rovněž v Litovli.²¹⁷

Druhá lánová vizitace vykonaná na úsovském panství roku 1678 podchytila zastoupení řemesel v městečku jen částečně, a to u domkářů bez půdy. V případě láníků a zahradníků informace o vykonávané živnosti chybí, ačkoliv záznamy v matrikách dokládají, že i někteří majetnější měšťané zastávali řemeslnou činnost. V Úsově tak působili dva tkalci, dva hrnčíři, švec, řezník, kovář a krejčí. Postrádáme například pekaře, či bednáře, kteří se v městečku jistě vyskytovali.²¹⁸

Ještě v první polovině 18. století bylo městečko Úsov důležitým hospodářským střediskem panství. Dle sčítání moravských řemesel z roku 1732/1733 působilo v Úsově šestnáct řemeslníků, a sice po třech krejčích, pekařích a plátenicích, po dvou řeznících a kovářích a po jednom barvíři, punčocháři a zámečnicku.²¹⁹ V polovině 18. století se počet řemeslníků v Úsově jevil dle záznamů z rektifikačních akt následovně. Nejvíce bylo zastoupeno ševců, či správkařů obuvi, a to v počtu sedmi živnostníků, dále v městečku žili čtyři tkalci lnu, tři pekaři, tři obchodníci s moukou, dva krejčí, dva

²¹⁴ ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 11.

²¹⁵ Tamtéž, fond Sbirka matrik, inv. č. 7097, 7098.

²¹⁶ V roce 1653 se oženil Pavel Straka, syn nebožtíka Havla Straky, kováře úsovského, s Annou, vdovou po zemřelém Vondrovi, hajným úsovským. Čerpáno tamtéž.

²¹⁷ ZAO – SOKA Olomouc, fond Archiv města (dále AM) Litovel, karton 8, inv. č. 1520, Hans Schreiber, herec z Úsova, žádá o prodloužení koncese.

²¹⁸ MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91.

²¹⁹ J. BŘEZINA, *Zábřežsko*, s. 401.

kováři a po jednom řezníku, barvíři, soustružníku, lázeňském, zahradníku, zednickém tovaryši a hrobaři.²²⁰

V pramenech je nepřímou doložena existence městských lázní, které obyvatelé Úsova užívali k tělesné očištění i jako místo poskytnutí zdravotní pomoci. Roku 1729 se v městečku objevil lazebník Johan Kryštof Pschor, který si vzal za manželku vdovu Krausovou a usadil se na gruntě, který po očíslování nesl čp. 91.²²¹ V polovině 18. století působil v obci lázeňský (*Baader*) Franz Blahn.²²²

Řemeslníci se postupně začali sdružovat v organizacích zvaných cechy, ať už z vlastní vůle, z popudu vrchnosti, či městské rady.²²³ První zmínky o existenci cechovního zřízení v městečku pochází teprve z počátku 18. století.²²⁴ Lze se ovšem domnívat, že první cechovní korporace musely být v Úsově ustanoveny mnohem dříve. Zastoupení řemesel v obci máme doložené již v urbářích z roku 1564 a 1588.²²⁵

Jelikož se v poddanském městě nenacházel větší počet osob stejného řemeslného odvětví, který by utvořil samostatný cech, byli do úsovských cechů přijímáni za členy mistři z celého panství mimo město Litovel, které mělo vlastní cechovní zřízení.²²⁶ Jednalo se zřejmě také o jistou formu opatření před nežádoucí konkurencí a zisk dalších poplatků od členů. Z důvodu malého počtu byla rovněž vytvářena sdružená cechovní společenstva pojímající několik podobných řemesel.²²⁷

Úprava řemeslnické činnosti závisela na městské radě. Ta povolovala řemesla ve městě a dohlížela na ně v jakosti jejich výroby. Mistři řemesel skládali radě přísahu a někteří z nich byli vybíráni jako mistři odpovědní za úroveň a chod určitého řemesla. Dohled nad cechy zůstal městským radám i po Bílé hoře.²²⁸ Cechovní společenstva měla vlastní cechovní pořádky, které byly závazné pro všechny členy, měla pravomoc nad svými členy, kontrolu nad jejich prací i nad monopolem díla a prodeje. V 17. století

²²⁰ MZA Brno, fond D2 Rektifikační akta, sign. 91.

²²¹ ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 254v.

²²² MZA Brno, fond D2 Rektifikační akta, sign. 91.

²²³ Blíže k cechovní organizaci Karel SCHELLE – Jaromír TAUCHEN (eds.), *Encyklopedie českých právních dějin. I. sv. A-C*, Plzeň 2015, s. 395-399.

²²⁴ ZAO – SOKA Šumperk, fond Cech krejčích Úsov, inv. č. 1.

²²⁵ ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 1, 2.

²²⁶ Dochované fondy litovelských cechů uloženy v ZAO – SOKA Olomouc.

²²⁷ ZAO – SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 164.

²²⁸ Z. HLEDÍKOVÁ - J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 216.

prošly cechy úpadkem a staly se výsadou malého počtu mistrů, kteří ostatním řemeslníkům přístup do cechů všemožně ztěžovali.²²⁹

Jednotlivé cechovní korporace spravovali starší mistři nebo cechmistři, jejichž počet závisel na množství členů. Cechmistři byli voleni městskou radou, v případě, že byli voleni cechem, rada volbu stvrzovala. Spravovali cechovní jmění a pokladnu, ve které ukládali nejen cechovní peníze, ale především cechovní privilegia, artikule, cechovní knihy a pečetidlo. Cech se scházel na čtvrtletních hromadách v cechovní hospodě, kde mistři platili plat nařízený cechovním řádem.²³⁰

Od 18. století začala státní moc zasahovat přímo do cechovního zřízení. Od roku 1708 měla být všechna cechovní statuta potvrzována panovníkem, v roce 1731 byl pro české země vydán generální řemeslnický patent a roku 1739 byly pro všechny země habsburské monarchie vydány generální cechovní artikule, které ovlivnily další vývoj cechů. Mistři do budoucna nesměli rozhodovat o ceně výrobků a o jejich zdražování, čímž byla zcela porušena autorita cechovních korporací. Pokud bylo nutné provést v cechovním řádu změny, museli představitelé cechu žádat o povolení magistrát. Zpočátku musel změnu schválit také zeměpanský úřad, ale později se od toho velmi často upouštělo. Bez vědomí purkmistra města a bez přítomnosti radních se nesměla konat zasedání cechovních společenstev ani jiné akce. Jednání cechu bylo veřejné.²³¹

Bližší zprávy o fungování cechovních korporací v městečku a také doklad jejich existence počátkem 18. století máme díky dochované knize přijímání mistrů do cechu krejčích, která byla založena roku 1753.²³² Počáteční záznamy byly do ní přepsány z předchozí knihy vedené od roku 1707. V mistrovské knize krejčovské jsou zapsáni mistři na každé straně po třech. Nalevo je uvedeno jejich jméno, datum přijetí do cechu, místo působení, tituly přítomných (předseda cechu, cechovní komisař,...) a popis mistrovského kusu, vpravo je pak zmínka o jejich úmrtí, odstěhování se či zanechání řemesla. Nejvíce krejčích působilo v daném období v Šumvaldě (11), Medlově (9) a Troubelicích (8). První zapsaný byl Johan Georg Linka z Břevence.²³³ První krejčovský

²²⁹ Podrobněji K. SCHELLE – J. TAUCHEN (eds.), *Encyklopedie českých právních dějin*, s. 396.

²³⁰ Tamtéž, s. 397.

²³¹ Blíže Z. HLEDÍKOVÁ – J. JANÁK – J. DOBEŠ, *Dějiny správy*, s. 220.

²³² ZAO – SOKA Šumperk, fond Cech krejčích Úsov, inv. č. 1.

²³³ Tamtéž, f. 3r.

mistr z Úsova byl do knihy zaznamenán teprve roku 1715. Do roku 1740 jich bylo z městečka přijato celkem sedm, byli to tito muži:²³⁴

Jméno	Datum přijetí	Poznámka
Jan Zvěřina	18. května 1715	Odstěhoval se z panství. Zemřel.
Jakub Kleibel	25. října 1716	Mistrovský syn. Zemřel.
Johan Georg Koch	10. listopadu 1716	Mistrovský syn. Stal se vojákem.
Franz Kutil	26. prosince 1720	Je mrtvý.
Jakub Steidl	30. května 1724	–
Franz Zbytek	14. března 1728	Zcela zanechal.
Johan Stoss	11. června 1737	Je mrtvý.

K cechu řezníků se zachovala pouze listina z roku 1782 týkající se přijetí Ignatze Paputzkého z Mladoňova do cechovního společenstva.²³⁵ Z první poloviny 19. století pochází doklady o existenci cechu hrnčírů.²³⁶ Jelikož se jedná o běžné řemeslo, které bylo v městečku provozováno nejpozději od poloviny 17. století, můžeme tušit založení úsovské cechovní korporace hrnčírů mnohem dříve.

Jako památka na cechovní organizaci v Úsově se dochoval soubor 14 stojanů na svíce, které byly využívány při různých církevních slavnostech.²³⁷ Zhotoveny byly po dvojicích, z toho lze usuzovat o zastoupení nejméně 7 cechů v městečku. Jejich stáří je různorodé, nejstarší datované pochází z roku 1754²³⁸ a patřily cechu tkalcovskému. Jako znak jsou v hlavici vyobrazeny tři člunky s trojlístkem uprostřed. Dvojice svícňů s letopočtem 1772²³⁹ patřila cechu bednářskému, neboť nese symboly tohoto řemesla, a sice sud, kružidlo ke kroužení dna sudu, útorník k narážení obručí a palici k pobíjení obručí.

Další pár stojanů s datem 1843 sloužil pekařům. Na prvním z nich je zpodobněno náčiní, a to díže na těsto, kopist²⁴⁰ a ošatka, druhý zachycuje různé pekařské výrobky (preclík, bochník, rohlík či vánočku). Svícny opatřeny letopočtem 1858 patřily řezníkům. Cechovními atributy jsou špalek se dvěma zkříženými sekerami

²³⁴ Tamtéž, f. 6r, 7r, 7v, 8v, 9v, 11r, 15r.

²³⁵ Tamtéž, fond Cech řezníků Úsov, inv. č. 1.

²³⁶ ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, karton 20, inv. č. 394.

²³⁷ Stojany jsou umístěny ve farním kostele sv. Jiljí v Úsově.

²³⁸ Na stojanu je uveden ještě druhý letopočet 1851.

²³⁹ Stanislav Makas v kronice Z minulosti města Úsova, III. díl, na straně 167 chybně uvádí, že oba stojany pochází z roku 1722.

²⁴⁰ Dřevěné tvarované míchadlo.

a váhou, v druhém poli je zachycena zástěra a nůž. Ševcovský cech si zvolil za své znamení botu, kdežto krejčí si vybrali jako symbol nůžky. Na posledních svícnech jsou na každém vyobrazeny různorodé atributy, tudíž patřily sdruženému cechu. Dva zkřížené klíče, podkova, hoblík, kolo, dvě zkřížené pušky, úhelník, rejsek a kleště s koulí zastupovaly řemesla kovožpracující a dřevozpracující, tedy zámečnické, kovářské, puškařské, truhlářské a kolářské. Jednotlivé cechovní stojany na svíce jsou k nahlédnutí v obrazové příloze, obrázky 3 až 11.

4.4 Majetková struktura úsovského obyvatelstva

Poddaní žijící v městečku Úsově byli po třicetileté válce podle výše obdělávaných pozemků a podoby obytného stavení děleny do několika skupin. Mezi rolnickým obyvatelstvem se vyvinula široká stupnice rozvrstvenosti od $\frac{7}{8}$ až po $\frac{1}{8}$ láníky. Největší počet tvořili $\frac{1}{2}$ láníci (15), poté následovali $\frac{3}{4}$ láníci (8) a $\frac{1}{4}$ láníci (7). Po jednom se v Úsově vyskytoval $\frac{7}{8}$ láník a $\frac{3}{8}$ láník. Roku 1664 došlo k rozdělení jednoho $\frac{1}{4}$ láníka na dva $\frac{1}{8}$ láníky. Mezi nelánovým obyvatelstvem měli naprostou převahu domkáři bez polí (celkem 10), jen jednomu zahradníkovi se podařilo získat kousek půdy. V roce 1678 se v Úsově nacházelo celkem 44 domů, z toho bylo 31 starých usedlíků, 10 nových usedlíků a 3 staré poustky.²⁴¹

Po třicetileté válce ležely některé pozemky ladem. Několik z nich bylo alespoň dočasně využíváno úsovskými sousedy pro pěstování či pasení dobytka. S příchodem nových usedlíků se poměry postupně upravily. Staré poustky byly osazeny a příslušející pozemky obhospodařovány v plném rozsahu. Nadále však muselo docházet k občasnému pachtování polností, neboť vrchnostenské artikule z roku 1690 zakazují jakékoliv využívání jiné půdy, než té vlastní.²⁴²

Jednotlivé převody nemovitostí byly průběžně zapisovány do gruntovních knih. Z dochovaných zápisů víme o existenci tzv. staré pozemkové knihy, která mohla být založena v průběhu třicetileté válce, anebo i dříve, neboť tehdy byly zakládány gruntovnice také v okolních vsích.²⁴³ Roku 1708 ji nahradila nová pozemková kniha,

²⁴¹ MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91.

²⁴² ZAO – SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 28.

²⁴³ Srov. ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 107, gruntovní kniha pro ves Králová z let 1609–1761. Tamtéž, inv. č. 108, gruntovní kniha pro ves Medlov z let 1635–1757. Tamtéž, inv. č. 109,

neboť bylo potřeba u všech gruntů poupravit výši kupní ceny.²⁴⁴ Toho roku proběhlo v Úsově přerozdělení veškerých pozemků obecních i těch, které byly do té doby v užívání poddaných, a jejich nové vyměření. Ze všech usedlíků v městečku, ať už se jednalo o sedláky s podíly lánů, zahradníky, či domkáře bez polí, byly nově utvořeny pouze dvě skupiny obyvatel, a to velkoměšťané s gruntovními místy a maloměšťané se zahradními místy. Pevně byla stanovena hodnota jejich majetku. U velkoměšťanů činila nyní 475 marek se závdankem ve výši 200 marek, u maloměšťanů 150 marek, z nichž při kupu skládali částku 50 marek.²⁴⁵ Jednotlivým měšťanům byly přiděleny konkrétní pozemky k obhospodařování, jejich výběr byl činěn losem, aby byla zaručena spravedlnost.²⁴⁶

Majetkoprávní obměny byly zapsány do nově založené gruntovní knihy, kde se nalézají vysvětlení uskutečněných změn. Z uvedených záznamů lze jednoznačně stanovit, že důvody vedoucí úsovské měšťany k provedení nového rozdělení pozemků spočívaly v určité rovnosti v majetkové držbě. Roli v tom zároveň sehrálo spravedlivé rozvržení výše odvodů a platů vrchnosti, stejně tak konání robot bez zbytečných dohadů. Pozemková kniha se dochovala ve dvojím vyhotovení. Jednu si pro svou potřebu vedla městská rada, druhou vrchnostenský úřad.²⁴⁷

Ve zmíněné gruntovnici byly u každého gruntu přepsány základní informace z kupní smlouvy předešlého majitele, převážně datum prodeje, jméno původního a nového majitele, stará kupní suma. Poté byla připsána zmínka o uskutečněném přerozdělení a přeměření pozemků a stanovena nová kupní suma. Následoval výčet splacených peněz a určen doplatek, který měl být hospodářem uhrazen v rozvržených ročních peněžích. Některé grunty byly již vyplaceny, jiné dokonce přeplaceny.²⁴⁸

V Úsově bylo vytvořeno celkem 29 velkoměšťanských usedlostí a 16 maloměšťanských usedlostí. Mezi velkosousedská místa byly zařazeny grunty většiny láníků v původní hodnotě od 205 marek 14 grošů do 712 marek. Malosousedy se stali všichni domkáři, zahradník a čtyři ¼ láníci ve staré kupní sumě od 65 marek do 300

gruntovní kniha pro ves Měník z let 1616–1765. Tamtéž, inv. č. 110, gruntovní kniha pro ves Mladeč z let 1571–1769. Tamtéž, inv. č. 114, gruntovní kniha pro ves Zadní Újezd z let 1594–1766.

²⁴⁴ Tamtéž, inv. č. 113.

²⁴⁵ ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6.

²⁴⁶ Tamtéž, inv. č. 8.

²⁴⁷ Tamtéž, inv. č. 6. ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 113.

²⁴⁸ Tamtéž.

marek. Největší úsovský statek se 7/8 lánu dříve oceněný na 1600 marek byl rozdělen na dvě části, a to na gruntovní místo a zahradní místo.²⁴⁹

Zároveň byly zbývající pozemky prohlášeny za společný majetek obhospodařovaný úsovskými měšťany a výtěžek z nich sloužil ve prospěch celého společenstva singularistů. Tyto pozemky plnily funkci původních obecních pozemků, které mohli využívat všichni obyvatelé daného místa. V Úsově ale toto právo od roku 1708 příslušelo pouze 45 singularistům. Nově usedlým v městečku bylo užívání těchto polí, pastvin a lesů zapovězeno. Konkrétní pozemková držba a právo na obhospodařování společných pozemků byly totiž vázány na jednotlivé grunty, ne na osoby. Měšťan je obdržel pouze s kupem příslušné nemovitosti.²⁵⁰

Společenstvo měšťanů, které tímto aktem bylo ustanoveno, se začalo označovat termínem *Commona*. Později se pro něj vžilo pojmenování Společenstvo singularních měšťanů, tzv. singularisté.²⁵¹ Není zcela zřejmé, odkud měšťané čerpali inspiraci na uskutečnění těchto majetkových změn. Jisté je, že bez povolení vrchnostenského úřadu by něco takového bylo těžko proveditelné. Potřebné svolení obdrželi jak od knížete Liechtensteina, tak rovněž od krajského hejtmána.²⁵²

Při pátrání po majetkové podstatě a fungování singularních společenstev bylo zjištěno, že obdobná seskupení v obcích byly uskutečňovány v rakouských zemích pod názvem *Singularbürgerschaft*²⁵³ a rovněž v německých zemích, kde se označovaly jako tzv. *Markgenossenschaft*.²⁵⁴ Tato společenstva fungovala na podobném principu společného užívání obecní půdy, kdy její díly byly mezi usedlíky děleny rovněž losem. Tudíž se nabízí možnost, zda si znalost této formy komunitního vlastnictví sebou nepřinesli kolonisté z rakouských či německých oblastí, kteří se na úsovském panství i v samotném městečku od druhé poloviny 17. století usazovali.²⁵⁵

²⁴⁹ ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 208-218.

²⁵⁰ Tamtéž, inv. č. 8.

²⁵¹ Použití tohoto termínu doloženo až v 19. století.

²⁵² Zmíněno v knize paměti a smluv singularního měšťanstva Úsova. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 8, s. 1.

²⁵³ Archiv der Singular – Bürgerschaft St. Wolfgang. Dostupné na webových stránkách <http://www.landesarchiv-ooe.at/Mediendateien/wolfgang.pdf> [cit. 21. 6. 2017].

²⁵⁴ Význam termínu *Markgenossenschaft* dostupný na webových stránkách <http://www.regionalgeschichte.net/bibliothek/glossar/alphabet/m/markgenossenschaft.html> [cit. 21. 6. 2017] nebo <https://de.wikipedia.org/wiki/Markgenossenschaft> [cit. 21. 6. 2017].

²⁵⁵ ZAO – Olomouc, fond Sběrka matrik, inv. č. 7097, 7098.

Vysvětlením vzniku singulárního společenstva se částečně zabýval také František Horňa v knize *Komentář lesních zákonů a nařízení*.²⁵⁶ Dle něho je původ singulárního vlastnictví potřeba hledat v historickém vývoji rustikálního venkovského i městského majetku. Jeho užívání příslušelo společenstvu osob, v němž jednotliví držitelé měli určitý počet podílů. Jednalo se o historicko-právní útvar, který se vyvinul podobně jako takzvané občiny. Kolektivní držba byla zbytkem původní dědičné organizace vlastnictví zemědělské půdy (lesů, pastvin a výjimečně i další půdy). Celá staletí trvající přeměna původního agrárního uspořádání v soukromé jmění však nepostihla veškerou půdu a zejména lesy a pastviny zůstaly nadále ve společném užívání držitelů selských usedlostí, tedy rustikalistů. Tato společná držba byla na Moravě označována za majetek singularistický.²⁵⁷

Kajetan Scholz se ve své stati týkající se správy municipálních a ochranných měst na Moravě věnuje singulárnímu měšťanstvu minimálně. V jeho pojetí je společenstvo spojováno pouze s lesními služebnostmi a požitky ze dřeva. Využívání obecních lesů singularisty se mělo dít jen v té podobě, jak bylo stanoveno v lesním a dřevařském řádu.²⁵⁸

Otázkou zůstává, zda uskutečněné přerozdělení pozemků vzešlo opravdu dobrovolně ode všech měšťanů, či této myšlenky předcházely jednání, spory, nátlak a donucení. Majetkové rozdíly mezi jednotlivými usedlostmi byly markantní, nejnižší kupní suma za domkářské stavení bez polí činila 65 marek, největší sedlácký grunt stál 1600 marek.²⁵⁹ Byli ochotni se nejzámožnější měšťané dobrovolně vzdát i víc jak poloviny svého původního majetku ve prospěch ostatních sousedů a celého společenstva? Na zodpovězení těchto otázek bohužel postrádáme jakékoliv prameny.

Myšlenka majetkové rovnosti začala již po několika měsících brát za své. Někteří měšťané začali své grunty opět směňovat, prodávat, překupovat a navyšovat jejich kupní sumu. Hned roku 1709 směnil velkosoused Jan Panáček s malosousedem Ondřejem Hoffmannem výměru polí a luk ale bez obytných stavení, tudíž si prohodili

²⁵⁶ Blíže František HORŇA – Josef DAŇHA – Josef MINISTR, *Komentář lesních zákonů a nařízení platných na území Československé republiky*, Praha 1937, s. 774.

²⁵⁷ Singulární majetek lesnický vznikl až od poloviny 19. století prostřednictvím vyvazovacích akcí z původních lesních služebností na základě cís. pat. č. 130/1853. Podle §31 tohoto zákona se měly lesy jako náhrada za oprávnění služebností odstupovat obcím nebo „veškerenstvu oprávněných“ (singularistům), nikoliv však jednotlivým osobám.

²⁵⁸ Blíže Kajetan SCHOLZ, *Die Verfassung und Vermögens= Verwaltung der Munizipal= oder Schutzstädte in Mähren und im k. k. Antheil Schlesiens*, Olmütz 1846, s. 101.

²⁵⁹ Čerpáno z ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6.

své majetkové postavení z velkoměšťana na maloměšťana a naopak.²⁶⁰ Tentýž Ondřej Hoffmann, tehdy již velkosoused, si vyměnil roku 1724 veškeré pozemky s malosousedem Jindřichem Kobylkou a znovu bez domů, tedy se opět stal maloměšťanem.²⁶¹ Někteří usedlí zase mezi sebou měnili celé majetky.²⁶² Jiní singularisté si zakoupili v Úsově grunt, který obratem přeproдали dalšímu zájemci.²⁶³ Mimo to dala městská rada roku 1710 Josefu Deutschovi svolení postavit si na obecním pozemku pro svou potřebu domek.²⁶⁴ Tímto se v městečku opět započala tvořit skupina domkářů.

Roku 1732 si společenstvo velkoměšťanů a maloměšťanů založilo speciální knihu, ve které se v úvodu zmínilo o okolnostech jeho vzniku roku 1708.²⁶⁵ V knize je jmenovitě zaneseno původních 45 členů Commony (29 velkoměšťanů a 16 maloměšťanů) ve srovnání se seznamem jednotlivých příslušníků z roku 1732. Uvedena je jejich pozemková držba. Na několika stranách jsou popsány jednotlivé celky polností s jejich katastrálním názvem a pak jejich rozdělení losem mezi měšťany. Některé pozemky byly určeny pouze velkoměšťanům, jiné zase jen pro maloměšťany. Jednotlivá pole singularistů byla roku 1733 obhlédnuta a na jejich hranicích usazeny kameny a kůly. Pokud by někdo hranice polností poškodil, musel zaplatit Commoně pokutu ve výši 1 říšského tolaru.²⁶⁶

Povinnosti členů singulárního měšťanstva byly sepsány ve smlouvě z roku 1750. Velkoměšťan byl povinen měsíčně odevzdat kontribuci ve výši 2 zl. 12 kr. 3 bílé peníze, maloměšťan pouze 29 kr. 1 bílý peníz. Pasení dobytka obstarávaly obě skupiny sousedů společně. Při ubytování vojáků se musel velkosoused postarat o tři muže, malosoused jen o jednoho. Ohledně vývozu vojáků nebo zásob na 3 míle daleko, či ještě více, se na to mělo přispívat z měsíčních odvodů. Při přípřeži nebo vývozu vojáku na 2 míle, měli maloměšťané pomoci velkoměšťanům. Ostatní malé povozy na vzdálenost ½ – 1 ½ míle prováděli velkosousedé sami. Všechny náhrady a odškodné se použily

²⁶⁰ Tamtéž, f. 298-301.

²⁶¹ Tamtéž, f. 262-264.

²⁶² Tamtéž, f. 280-283.

²⁶³ Tamtéž, f. 154-157.

²⁶⁴ Tamtéž, inv. č. 7, f. 3.

²⁶⁵ Tamtéž, inv. č. 8.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 62-63.

v Commoně. Dřeva z borovic si vzal každý ze singularistů stejně. Co se týkalo robot, konal je velkoměšťan s koněm, maloměšťan pěšky.²⁶⁷

4.5 Církevní a náboženské poměry

Než přistoupíme k samotnému pojednání o církevní správě městečka Úsova po roce 1648, bude potřeba alespoň v krátkosti vylíčit okolnosti zřízení úsovské farnosti se zachycením náboženských poměrů do třicetileté války. Původně byl Úsov přiřazen pravděpodobně do sousední vsi Police, kde je fara zmiňována již roku 1312.²⁶⁸ O úsovské farnosti, resp. faráři Martinu Urozinkovi jsou první zprávy bezpečně uváděny teprve pro rok 1452. Okolnosti doby jejího vzniku jsou ve starší literatuře vykládány různě. Pokud máme doloženou existenci kostela v Polici již počátkem 14. století a první zprávy o městečku Úsově pochází až z roku 1343, tak se lze domnívat, že nemusela nutně vyvstat potřeba založit s počátkem městského zřízení ihned farní kostel a první obyvatelé městečka tak mohli příslušet do polické farnosti s patronátním kostelem sv. Mikuláše. Teprve narůstání hospodářského významu Úsova a posílení jeho pozice coby střediska celého dominia mohlo sehrát roli v ustavení samostatné farnosti s kostelem sv. Jiljí.²⁶⁹

I přesto se lze setkat s názorem, že už v polovině 14. století existoval v Úsově také děkanát.²⁷⁰ V současnosti je již prokázáno,²⁷¹ že v daném případě došlo k záměně s městečkem Huzová u Šternberka.²⁷² V listině z roku 1351, kterou potvrdil papež Klement VI. přičlenění šumperského a huzovského děkanátu k nově vzniklému

²⁶⁷ Tamtéž, s. 212-217.

²⁶⁸ Roku 1312 posvětil prizrenský biskup Heřman oltář v polickém kostele sv. Mikuláše. Na tento akt upomíná oltářní autentika, která byla nalezena při opravách kostela v Polici a uložena do farního archivu v Úsově.

²⁶⁹ ZAO – SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 169.

²⁷⁰ Např. Řehoř Wolný se chybně domníval, že r. 1351 šlo o děkanství mohelnické se sídlem v Úsově (Řehoř Tomáš VOLNÝ, *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und handschriften, durch Gregor Wolný I. Abtheilung. 4. Band Olmüßer Erzdiöcese*, Brünn 1862, s. 2). František Palacký soudil, že jde o děkanát úsovský (František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl I, Od pravěkosti až do roku 1253*, Praha 1904, s. 440). Antonín Fröhlich tvrdil, že při kostele sv. Egidia bylo roku 1351 děkanství a že úsovský kostel byl součástí hradu a byl opevněn (Norbert ČERNÝ, *Vlastivěda střední a severní Moravy: (vlastivědná příručka). Díl II., Střední a severní Morava v minulosti. Část druhá, Historický místopis střední a severní Moravy*, Přerov 1942, s. 584).

²⁷¹ Podrobněji Václav MEDEK, *K otázce „úsovského“ děkanátu ve 14. století*, Severní Morava 4, 1959, s. 25-28. Srov. L. HOSÁK, *K počátkům hradu*, s. 3-8.

²⁷² Obec ležící 25 km východně od Úsova, první písemná zmínka pochází již z roku 1141, v obci stojí kostel zasvěcený rovněž sv. Jiljí.

litomyšlskému biskupství, jsou totiž bez bližší specifikace použity latinské názvy *Husonien*, *Hassanien*, či *Husomen*.²⁷³ Ty byly chybně považovány právě za Úsov.²⁷⁴

Ladislav Hosák soudí, že starobylost kostela v Polici svědčí jednoznačně proti existenci kostela sv. Jiljí v Úsově již ve 13. století. Naopak ale upozorňuje na zvláštnost, jestliže by chyběl kostel v následném období vzhledem k sídlu celého panství a založení městečka. Dle něho patřila úsovská fara pod mohelnický děkanát, který nebyl v listině z roku 1351 uveden, neboť zůstal správně přiřazen k olomoucké diecézi. Skutečnost, že první zpráva o úsovském faráři pochází teprve z poloviny 15. Století, vysvětluje tím, že zmínky o moravských farářích v dané době se objevují náhodně.²⁷⁵

Každopádně i přes ustanovení samostatné úsovské farnosti, pod kterou správně spadalo pouze městečko se vsí Veleboř, i nadále existovala fara v Polici. Není přesně známo, kdy došlo k jejich sloučení uskutečněného snad z důvodu dočasného neobsazení. Ještě v urbáři úsovského panství z roku 1564 je v Polici zmiňován kostel podací, ale roku 1633 byl již filiální.²⁷⁶ Ke spojení obou farností muselo dojít před třicetiletou válkou, anebo v prvních letech tohoto válečného konfliktu.

V době Jana z Vlašimi se na úsovském panství rozmohlo husitství. Pozdější držitel Albrecht Černohorský z Boskovic se hlásil k českým bratřím, ale roku 1562 byl již horlivým luteránem a obsadil úsovskou faru knězem augšpurské konfese Bartolomějem Špičkou.²⁷⁷ Ještě koncem 16. století působili na faře protestantští duchovní, ovšem k roku 1602 je připomínán opět kněz katolický, což jistě souvisí s příchodem nového držitele úsovského dominia. Karel z Liechtensteina byl podporovatelem katolického vyznání a ochotně napomáhal s probíhající rekatolizací. Dne 29. dubna 1610 byl do Úsova investován katolický duchovní Adam Vitrirarius.²⁷⁸

Roku 1614 navrhoval kníže Liechtenstein pro lepší obživu faráře spojit úsovskou farnost se sousední medlovskou a obsadit ji řádným knězem, který by mohl mít i kaplana. Ke sloučení opravdu došlo, neboť kolem roku 1630 spravoval obě fary

²⁷³ Vincenc BRANDL (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, VIII, Brunn 1874, s. 47-51.

²⁷⁴ Nesouhlas s existencí úsovského děkanátu roku 1351 vyslovil jako první Johann Blaschke. Viz Johann BLASCHKE, *Nordmähren vor sechshundert Jahren*, Unsere Heimat, 1933, s. 15.

²⁷⁵ L. HOSÁK, *K počátkům hradu*, s. 7.

²⁷⁶ Řehoř Tomáš VOLNÝ, *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften. I. Abtheilung, Olomützer Erzdiocese. I. Band*, Brunn 1855, s. 439.

²⁷⁷ ZAO – SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, II. díl, s. 86.

²⁷⁸ František SNOPEK, *Nová akta kardinála Ditrichštejna*, Časopis Matice moravské, 1903, s. 297.

Melchior Ignác Pollinger. Od roku 1634 působil v Úsově farář Johann Krieger, cisterciák z Gutstadtu v Prusku, který současně administroval také farnost v Rohli. Z důvodu nedostatku katolického duchovenstva a válečných útrap docházelo v průběhu třicetileté války k neobsazení far, v důsledku čehož musel jeden katolický farář často spravovat i několik farností zároveň.²⁷⁹

Kriegrův nástupce Clemens Bernhard Vulturides je r. 1639 titulován „*parochus Medlensis et Ausoviensis cum Polaeiz*“²⁸⁰. Když bylo městečko roku 1643 dobyto švédským vojskem, musel tento farář opustit Úsov, neboť roku 1645 působil v Zábřehu coby zástupce tamního uprchlého kuráta. Zpět na úsovskou faru se vrátil kolem roku 1649. Jeho absenci dokládá mezera ve vedení církevních matrik. Křty byly zapisovány jen do března 1643, sňatky do února 1643 a za leden i únor 1644. Z roku 1645 se zachoval pouze jediný zápis o úmrtí úsovského měšťana Jakuba Kobylyky, jenž byl ale pohřben v Mohelnici.²⁸¹ Lze tedy předpokládat, že než došlo k návratu kněze Vulturidese na úsovskou faru, byla církevní správa v městečku svěřena jiné farnosti, snad Mohelnici.

Po smrti faráře Vulturidese roku 1666 byla od úsovské farnosti oddělena fara v Medlově. Do její územní působnosti následně spadalo jen pět osad, a sice městečko Úsov s farním kostelem sv. Jiljí, ves Police s filiálním kostelem sv. Mikuláše, ves Klopina s privátní kaplí sv. Anny, ves Veleboř s kaplí sv. Floriána a ves Bezděkov. Mimo to vykonávala úsovská fara církevní správu v polovině vsi Svinov.²⁸²

Řízení úsovské farnosti a dohled na řádný život úsovských měšťanů i okolních vesničanů v duchu katolických zásad zajišťovali od konce třicetileté války do roku 1740 tito kněží.²⁸³

jméno kněze	doba působení	důvod odchodu
Clemens Bernard Vulturides	1639-1666 ²⁸⁴	zemřel
Mathias Ignaz Schönfeld	1666-1668	rezignoval

²⁷⁹ ZAO – SOKA Šumperk, fond FÚ Úsov, farní kronika - překlad od Zdeňky Mollinové, s. 7.

²⁸⁰ Tamtéž, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 171.

²⁸¹ ZAO – Olomouc, fond Sbirka matrik, inv. č. 7097, f. 32r.

²⁸² ZAO – SOKA Šumperk, fond FÚ Úsov, farní kronika, s. 7-8.

²⁸³ Tamtéž, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 172-173.

²⁸⁴ V letech 1645-1649 působil v Zábřehu, úsovská fara pravděpodobně neobsazena.

Wenzl Kleiner	1668–1678	zemřel
Karl Ferdinand Dolcator	1678–1685	do Uničova
Josef Körner	1685–1688	do Zábřeha
Thomas Habrda	1688–1689	do Újezdu u Uničova
Karl Svoboda	1689–1692	–
Mathias Malath	1692–1699	do Zábřeha
Franz Ignaz Weiss	1699–1703	–
Valentin Siegel	1703–1721	do Hradečné
Martin Václav Langer	1721–1725	do Újezdu u Uničova
Wenzl Fuss	1725–1731	do Postřelmovy
Johann Prunner	1731–1752	do Kostelce u Prostějova

Centrem náboženského života v městečku byl kostel sv. Jiljí doložený v pramenech prvně v 15. století.²⁸⁵ Samotná stavba byla situována pod hradem mezi východní stranou náměstí a potokem, podél cesty k hradu a dále na město Uničov. V sousedství byly postupně budovány vrchnostenské podniky, a sice palírna, hospodářský dvůr, koželuzna a pivovar s mlýny. Při kostele se rozkládal starý hřbitov oddělený od okolní zástavby vysokou zdí.²⁸⁶ Zvláště působí nepřiměřené vyvýšení kostela oproti okolnímu terénu. Otázkou zůstává, zda tak bylo učiněno z důvodu vytvoření obranného areálu poskytujícího potřebnou ochranu úsovským měšťanům v dobách ohrožení, anebo se na daném místě přirozeně vyskytovala vyvýšenina, na jejímž vrcholku byl chrám zbudován a druhotně obehnán vysokou zdí. Naproti kostelu přes cestu byla postavena farní budova poskytující potřebné zázemí pro úřadujícího kněze.²⁸⁷

V 17. století byl úsovský chrám velmi bohatě obdařen. Dle inventárního popisu obsaženého v děkanské matrice z roku 1671, měl kromě hlavního oltáře ještě pobočný oltář Navštívení Panny Marie, dále jednu stříbrnou pozlacenou monstranci, sedm kalichů ze stříbra, z nichž některé pocházely z kaple sv. Barbory, či sv. Rocha, dva staré olomoucké misály, dva římské misály, ciborium,²⁸⁸ relikviář a mnohé další. Na penězích vlastnil kostel 250 zl., z vnějších příjmů obdržel kolem 700 zl. a z železné

²⁸⁵ V. MEDEK, *K otázce „úsovského“ děkanátu*, s. 26.

²⁸⁶ Roku 1769 byla u hřbitova zřízena kostnice.

²⁸⁷ ZAO – SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 169.

²⁸⁸ Liturgická nádoba používána k uchovávání proměněných hostií.

krávy ročně zhruba 36 krejcarů. Na desátcích dostával farář celkem 88 měřic žita a ovsa a od Židů koření. Ke všemu obdržel každý týden vědro piva z knížecího pivovaru jako odškodné za dřívější přidělení farského pole k hospodářskému dvoru.²⁸⁹

V kostelní věži visely tři zvony. První z nich byl ulit v druhé polovině 15. století, vážil devět centýřů²⁹⁰ a nesl na sobě vyobrazení znaku pánů z Vlašimi společně s Kristem na kříži, s Pannou Marií a sv. Janem doprovázené nápisem IN HONOREM MARIAE VIRGINI ASSUMPTAE ANNO DOMINI 1474. Další dva zvony pocházely z roku 1500, přičemž jeden vážil sedm centýřů s nápisem ANNO DOMINI 1500 ERRECTA SUM IN HONOREM MARIAE a druhý dva centýře a osm liber²⁹¹ zhotovený ke cti Panny Marie.²⁹² Zvonění obstarávali bezplatně dva úsovští měšťané tzv. kostelní otcové.²⁹³

Roku 1690 je v druhé děkanské zprávě zmíněno, že v úsovském chrámu se nachází ještě třetí oltář sv. Josefa a šestnáct obrazů na plátně.²⁹⁴ U farního kostela byly evidovány různé nadace v celkové výši 500 zl., které ročně vynesly na úrocích 28 zl. 40 krejcarů. Zemřelý farář Wenzl Kleiner zřídil nadaci 200 zl., ze které jeho nástupci měli ročně obdržet 12 zl. na úrocích. Další nadace vzešly zejména od úsovských měšťanů, a to Anny Heiszig (1704), Kateřiny Preštin (1715), Kathi Cziskin (1720), Jana Muchy (1729) a Franze Černého (1744).²⁹⁵

Josef Václav z Liechtensteina nechal roku 1736 vystavět na místě původního nový kostel z kamene a pokrýt pálenou krytinou (viz obrazová příloha, obrázek 2). Dne 23. července 1741 byl chrám vysvěcen olomouckým biskupem Jakubem Arnoštem hrabětem z Liechtensteina. V průběhu stavby byly do kostelní věže pořízeny další dva zvony. Zvon umíráček o váze půl centýře věnoval farnosti úsovský měšťan Jindřich Kobylka. Zatímco sanktusový zvonek jeden centýř těžký pořídil roku 1736 úsovský farář Johann Prunner.²⁹⁶

²⁸⁹ ZAO – Olomouc, fond Arcibiskupská konsistoř Olomouc (dále ACO), kniha 201a, děkanská matrika Mohelnice z roku 1671, f. 164-170.

²⁹⁰ Váhová míra, v přepočtu 61,68 kg.

²⁹¹ Váhová míra odpovídající 514 g.

²⁹² Uvedeno ve farní kronice. Viz ZAO – SOKA Šumperk, fond FÚ Úsov, farní kronika, s. 2-3.

²⁹³ Tamtéž, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 175.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 173

²⁹⁵ Tamtéž, s. 174.

²⁹⁶ Tamtéž, fond FÚ Úsov, farní kronika, s. 2-3.

V návaznosti na prováděnou výstavbu kostela došlo ke zbourání starého špitálu pro chudé, který byl založen již roku 1519 a k jeho vydržování věnoval Ladislav z Boskovic příjmy ze vsi Stavenice.²⁹⁷ Nový špitál ležící nedaleko kostela byl vystavěn z pevného materiálu a sloužil pro potřeby tří osob, které byly zaopatřeny knížecí rentou ve výši 6 zl. 4 krejcary, dále 24 měrami žita, 6 měř ječmene, 2 ¾ měř hrachu a 1 ¾ měř prosa současně s obdržením 8 sáhů dřeva i s dovozem.²⁹⁸

Ke kostelu sv. Jiljí patřily dvě veřejné kaple. První z nich byla postavena roku 1522 v lese v blízkosti železných hamrů u Medlova a zasvěcena byla sv. Barboře, patronce horníků. Její ideální podoba je zachycena na mapě úsovského panství z let 1627–1632.²⁹⁹ Interiér byl tvořen hlavním oltářem se sochou sv. Barbory.³⁰⁰ Sloužily se v ní třikrát ročně mše, za což obdržel kněz oběd v zámku, jeden máz starého vína a vědro piva. Kaple byla střediskem poutníků z okolních vesnic a pravidelně k ní chodívalo procesí až z Mohelnice.³⁰¹ Zpustošena byla za třicetileté války. Její úplný zánik je spojen s josefínskými reformami roku 1783.³⁰²

Další kapli nad Úsovem nechala roku 1624 vystavět Anna z Liechtensteina a zasvěcena byla sv. Rochovi, patronovi proti moru.³⁰³ V ní byly mše slouženy dvakrát ročně, přičemž za odměnu obdržel farář oběd v zámku.³⁰⁴ Z drobných sakrálních památek byly na katastru obce postaveny dvojce boží muka, a to poblíž cesty na Stavenici. První z nich jsou raně barokní pilířová z roku 1667 a druhá zase barokní trojboká z druhé poloviny 18. století. V okolí zámku se nalézají dvě barokní sochy sv. Jana Nepomuckého.³⁰⁵

Už v polovině 17. století se v Úsově připomíná farní škola. Tu navštěvovaly také děti z okolních vsí, a sice z Police, Veleboře, Bezděkova, Klopiny a Stavenice. Roku 1671 dostával učitel od celé farnosti 8 zl. mor. (dříve to mělo být 9 zl. mor.) a od obce

²⁹⁷ Podrobněji o úsovském špitálu a jeho zbourání při rozšiřování kostela ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, karton 17, inv. č. 368, 371 a 373.

²⁹⁸ ZAO – SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, III. díl, s. 175.

²⁹⁹ ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 2329.

³⁰⁰ Po zrušení kaple byla socha přemístěna do farního kostela sv. Jiljí v Úsově.

³⁰¹ Ve farní kronice je uvedena zmínka, že u kaple žil jednu dobu poustevník. Z dostupných pramenů nebyl tento údaj ověřen.

³⁰² J. BŘEZINA, *Zábřežsko*, s. 402.

³⁰³ Ke vzniku se váže pověst, že kněžna slíbila postavit kapli, pokud se morová rána vyhne Úsovu. Ve snu se jí zjevil svatý Roch a slíbil, že si vhodné místo vybere sám. Blíže Milena FILIPOVÁ, *Kaple sv. Rocha v Úsově*, Severní Morava 65, 1993, s. 13-17.

³⁰⁴ ZAO – SOKA Šumperk, fond FÚ Úsov, farní kronika, s. 3.

³⁰⁵ J. BŘEZINA, *Zábřežsko*, s. 403.

úsovské 6 měřic obilí.³⁰⁶ Z matričních zápisů od roku 1650 je známo jméno úsovského kantora Jana Františka Uničovského, který byl nejenom úsovskými měšťany často vyhledáván coby kmotr, či svědek při svatbách.³⁰⁷ To bezpochyby svědčí o jeho váženosti a významu v rámci městského společenství. V roce 1670 jej vystřídal Václav Jiří Bartošek.³⁰⁸

4.5.1 Židovská komunita ve městě

Vývoj osídlení do roku 1648

Početně významnou složkou obyvatelstva poddanského městečka Úsov byli nejpozději od 16. století Židé.³⁰⁹ Ti se začali v českých zemích prvně objevovat již koncem 9. století, neboť doklady o jejich přítomnosti nám předkládá Raffelstettenský plavební řád z let 903–906. Touto celní stanicí na středním Dunaji tehdy procházeli židovští obchodníci směřující do Franské říše. V Čechách se nejprve usazovali v Praze, neboť ta byla sídlem knížete a křižovatkou starých obchodních cest. Pro Moravu máme doloženou židovskou osadu v Brně až ve 13. století, poté se objevuje židovské obyvatelstvo i v dalších městech.³¹⁰

Lze předpokládat, že se v Úsově v dané době mohli Židé také ojediněle vyskytovat. Jejich nárůst je ovšem spjat až s obdobím 15. století, kdy začalo být židovské obyvatelstvo obviňováno ze spolčení s husity a na rozkaz panovníka vyháněno z královských měst.³¹¹ Židé se poté začali usazovat v menších poddanských městech, kde jim byla zaručena relativní bezpečnost a podmínky pro rozvoj obchodu a řemesel. Pro městečko Úsov byl rozhodující rok 1454, kdy došlo k vypuzení Židů z nedalekého města Uničova a rovněž Olomouce.³¹²

³⁰⁶ ZAO – Olomouc, fond ACO, kniha 201a, děkanská matrika, f. 170.

³⁰⁷ Tamtéž, fond Sbirka matrik, inv. č. 7097, 7098.

³⁰⁸ Tamtéž, inv. č. 7098.

³⁰⁹ Držím se úzu psát velké „Ž“, pokud mám na mysli skupinu mezi národy, definovanou etnickou, jazykovou a náboženskou odlišností.

³¹⁰ Podrobněji O. FRUNC, *Židovské ghetto*, s. 21.

³¹¹ Srov. ZAO – SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, II. díl, s. 261.

³¹² Tamtéž, s. 262. Stanislav Makas v kronice cituje nařízení Ladislava Pohrobka o vysídlení Židů z 22. června 1454 v následném znění: „*Od nynějška až k příštím dnu Martina mají být vystěhováni všichni Židé z Brna, Olomouce a Uničova, ať mladí nebo staří bez výjimky s jejich majetkem. Ale jejich domy, synagoga a hřbitov se darují měštům, která je osadí křesťany a podle potřeby mohou s nimi disponovat. Během tří měsíců musejí všechno opustit a vystěhovat se.*“

První skutečně doložitelná zmínka o židovských usedlících na úsovském panství pochází teprve z roku 1564.³¹³ Nalezneme ji v česky psaném urbáři z doby Albrechta Černoorského z Boskovic.³¹⁴ Mezi 56 křesťanskými obyvateli se tehdy v městečku zdržovali tři Židé vlastníci zahrady, ze kterých ročně odváděli vrchnosti plat. Žid David platil o sv. Jiří a o sv. Václavu 1 groš a 1 denár, k tomu odvedl čtvrt slepice a šest vajec. Jakub a Markus ze společně užívané zahrady odevzdali ve stejné dny 1 groš, čtvrt slepice a šest vajec.³¹⁵ Zároveň se v Úsově vyskytovalo dalších sedm židovských usedlíků, kteří odváděli koření v odhadní sumě 8 zl. Jednalo se o šest lotů šafránu, osm lotů hřebíčku, osm lotů zázvoru a jeden pfund³¹⁶ osm lotů pepře.³¹⁷

Ještě v druhé polovině 16. století se Židé v Úsově těšili značného postavení a nelze opomenout jejich vliv na místní hospodářství. Jejich obživou byl ponejvíce obchod s vlnou, nošení pečiva či sklářství. Jelikož Židé světili sobotu jako den odpočinku, přeložil roku 1571 císař Maxmilián II. týdenní trhy v městečku ze soboty na středu.³¹⁸ Postupně však docházelo k zásadním změnám, kde a za jakých okolností se jednotlivé židovské rodiny mohly na úsovském panství usazovat. Na jejich žádost jim byly upraveny poddanské povinnosti, jež byly zaneseny do zvláštní smlouvy vydané Janem Šemberou Černoorským z Boskovic dne 4. července 1588.³¹⁹ Mimo smluvní ujednání bylo devět židovských rodin povinno odvést vrchnosti dvakrát ročně po 30 zl. za roboty a jiné povinnosti. Zároveň musely dodávat na úsovský zámek každoročně půl pfundu šafránu a hřebíčku, pfund zázvoru a dva pfundy pepře.³²⁰ Zákaz pobytu Židů na vesnicích mimo vrchností vyčleněné místo ve městě byl potvrzen o dva roky později židovskými artikulemi.³²¹

Postupný rozvoj židovské obce a nárůst jejího osídlení (k roku 1609 je známo jméno úsovského rabína Davida ben Jakoba ze Szaboszyna) byl přerušen třicetiletou

³¹³ Období před tímto rokem je zachyceno jen v pověstech od Vlastimila Artura Poláka, který jako jeden z mála úsovských Židů přežil nacistickou perzekuci. Podrobněji např. V. A. POLÁK, *Sága o ASJVE*, s. 57-61. TÝŽ, *Židovská pověst z Úsova*, s. 42-50. Zveřejněné příběhy vycházejí z vyprávění tradovaného v židovském rodě Poláků, který se v Úsově usadil již v 17. století. Jejich pravdivost nelze věrohodně doložit pro absenci pramenů.

³¹⁴ ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 1.

³¹⁵ Tamtéž, f. 4v, 6v.

³¹⁶ Váhová míra, českým ekvivalentem je hřivna (256,6 g). Skládá se z 16 lotů.

³¹⁷ ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 1, f. 8v.

³¹⁸ J. KLENOVSKÝ, *Židovská čtvrť*, s. 3.

³¹⁹ Stanislav MAKAS, *Počátek židovské obce úsovské*, Severní Morava 21, 1971, s. 61. Původní znění smlouvy viz ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 43, s. 298.

³²⁰ Podrobněji ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 2, f. 16v.

³²¹ ZAO – SOKA Olomouc, fond AM Litovel, inv. č. 91.

válkou. Během tohoto válečného konfliktu bylo roku 1643 poddanské městečko Úsov dobyt švédským vojskem. V důsledku toho došlo i k vyplenění židovské čtvrtě a poničení starého hřbitova, který se rozprostíral nedaleko rasovny v lokalitě Fichtental, později zvané Za pivovarem.³²² Po roce 1643 musel být založen nový hřbitov, tentokrát již v samotné blízkosti židovských obydlí na návrší za severním okrajem čtvrtě. Přeneseny na něj byly některé původní náhrobky.³²³

Obnova židovské čtvrtě po třicetileté válce

Po roce 1648 se podoba života úsovských Židů ubírala dvěma směry. Na jedné straně bylo potřeba postupně opravit poničená stavení z doby švédské okupace a obnovit hospodářskou činnost, na straně druhé nastala doba postupného omezování a vytlačování Židů na okraj městské společnosti, která vyvrcholila ve 20. letech 18. století vydáním několika císařských nařízení omezující pobyt židovských obyvatel v českých zemích.³²⁴

Vypleněním židovského ghetta v průběhu třicetileté války došlo pravděpodobně k rapidnímu poklesu jeho obyvatel. Počty židovských rodin byly následně zvyšovány zejména v důsledku migrace Židů z oblasti Polska a Ukrajiny.³²⁵ Jiní přišli do Úsova z Kyjova, kde jim od roku 1613 hrozilo neustálé nebezpečí vypovězení, a proto řada z nich dobrovolně jihomoravské město opustila.³²⁶ Doklady o příchodu židovských novousedlíků i ze vzdálenějších míst nám poskytují jména některých z nich zaznamenaná vizitační komisí při zjišťování podkladů pro tvorbu lánského rejstříku. Jedná se o: Jakub Polák, Izák Polák, David Kyjovský, Wolf Pražák, Josef Kyjovský a Josef Polák.³²⁷

Několik let po skončení třicetileté války byla rovněž upravena výše poplatků jednotlivých Židů pro svou vrchnost. Ty byly odváděny ve dvou termínech, na sv. Jiří a

³²² Původní židovský hřbitov byl později přetvořen v tzv. Židovský rybník, který byl zavezen teprve v polovině 20. století. Srov. J. KLENOVSKÝ, *Židovská čtvrť*, s. 24.

³²³ Tamtéž.

³²⁴ Tamtéž, s. 17.

³²⁵ Ti v Úsově hledali zejména útočiště během Chmelnického povstání na Ukrajině v letech 1648–1654. Tato vzpoura byla provázena rozsáhlými protizidovskými pogromy, kterým padlo za oběť až 100 tisíc Židů z oblasti dnešního Polska, Litvy a Běloruska.

³²⁶ Zmíněno v O. KWASNIK-RABINOWICZ, *Geschichte der Juden*, s. 332. Roku 1613 potvrdil císař Matyáš kyjovským Židům právo bydlet a vést obchod ve městě. V důsledku toho docházelo ke sporům s kyjovskými měšťany. Srov. Rudolf HURT a kol., *Kyjovsko*, Brno 1970, s. 286.

³²⁷ MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, f. 5-6.

sv. Michala, a zaneseny byly v urbáři úsovského panství z roku 1659.³²⁸ Náhrada roboty byla tehdy stanovena na 35 zl., za šenkování vína odevzdali Židé 14 zl. 35 kr., od Moisesa a Schmulleho vrchnost obdržela 4 zl. 40 kr. a od Simona Izáka 1 zl. 27 kr. 1 ½ denáru. Finanční kompenzace 8 lotů šafránu dosahovala výše 3 zl. 35 kr. 1 denár, pfundu pepře 1 zl. 33 kr. 1 denár, 8 lotů hřebíčku 56 kr. a 16 lotů zázvoru 26 kr. Celkem činily roční povinnosti židovské obce 125 zl.³²⁹

Samotná obnova židovské čtvrtě v poválečných letech probíhala pozvolna. Na daný stav poukazuje příznávací list k domovní dani ze 4. října 1667³³⁰, kdy z 19 židovských domů bylo obyvatelných 11 z nich. V příznání jsou zachycena rovněž jména tehdejších majitelů: Abraham Schulklofer, Isak David, Markus Samuel, Wolf Isak, Salomon Weisser Vogl, Hirsch Isak, Isak Simon, Josef Kyjovský, Jakob David, Jochem Löbl a Jakob Abraham. Ještě roku 1678 se v židovském ghettu nacházely dvě staré poustky po Jakobu Schneiderovi a Moysesu Brodtovi a další dům zpustlý roku 1660 zběhnutím Abrahama Littmana. Místo toho obsadila roku 1665 vdova Elizabeta stavení po Löblu Freundtovi, Abraham Buchbinder převzal roku 1677 dům po Židu Markusovi, Isak David roku 1674 obydlí Abrahama Schlameho a Markus Welsch osídlil roku 1675 poustku po Josefu Polákovi. Zbýlých šest stavení bylo trvale osídleno, v průběhu let docházelo jen ke změně majitelů.³³¹

Z daných údajů můžeme vysledovat, že obnova židovské čtvrtě postupovala velmi pomalu, neboť i 30 let po skončení války byla celá čtvrtina ghetta stále pustá. Daný stav pak vypovídá o skutečnosti, že si teprve roku 1688 byli schopni zchudlí úsovští Židé postavit, resp. obnovit synagogu.³³²

³²⁸ Zmíněn v Kuxově kronice viz ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 43. Originál se do současnosti patrně nedochoval.

³²⁹ Tamtéž, s. 299.

³³⁰ MZA Brno, fond D2 Rektifikační akta, sign. 91, příznávací list k domovní dani 1667. Jaroslav Klenovský ve svém díle *Židovská čtvrť v Úsově* na straně 8 chybně vydává příznávací list z roku 1667 za lánský rejstřík.

³³¹ Jmenovitě: Jakub Polák převzal dům od Samuela Izáka, Izák Polák bydlel ve stavení po Davidu Kyjovském, Abraham Alexander osídlil dům Wolfá Pražáka, Josef Kyjovský žil na místě Samuela Schneidera, Israel Markus obsadil stavení Abrahama Izáka a pouze v šestém domě žil trvale Jakob Abraham.

³³² Existenci synagogy v Úsově lze předpokládat již počátkem 17. století. Nepřímo to potvrzuje působení rabína Davida ben Jakoba ze Szaboszyna (r. 1609), původní synagoga musela být zničena během švédského vpádu. Zmínku o výstavbě nové synagogy nacházíme ve zprávě mohelnického děkana z 20. září 1688 adresované olomouckému biskupovi, knížeti Karlu II. z Liechtensteina. Doslovné znění zprávy viz E. BAUMGARTEN, *Zur Mährisch Ausseer Affaire*, s. 526.

Od druhé poloviny 17. století docházelo k postupnému vyhrocování vztahů mezi Židy a křesťanským obyvatelstvem. Sice nemáme přímé důkazy o takovéto náladě v dané době také v poddanském městečku Úsově, kusé zmínky v pramenech nedobré vztahy obou náboženských skupin alespoň naznačují. U moravského královského tribunálu v Brně bylo projednáváno obvinění úsovských Židů Schmuleho a Berla Lewela ze znásilnění křesťanky.³³³ I když není známa doba, kdy k vyšetřování přesně došlo, je možné případ přibližně datovat na základě znalosti jména obviněného. Žid Schmulle byl jmenován roku 1659 v urbáři, šetření mohlo být tedy provedeno ve třetí čtvrtině 17. století. Samotný výsledek jednání bohužel není znám z důvodu jeho nedochování se.

Nepřátelství vůči židovskému obyvatelstvu projevovali v jednotlivých městech z ekonomických důvodů rovněž někteří měšťané, kteří v Židech spatřovali silnou konkurenci.³³⁴ S prvními náznaky takovýchto projevů nesnášenlivosti se na úsovském panství setkáváme již koncem 16. století. Tehdy si obyvatelé sousedního města Litovle, náležejícího pod stejnou vrchnostenskou správu, stěžovali na úsovské Židy. Nelíbil se jim způsob jejich obchodování na týdenních a výročních trzích, zřizování skladů na zboží ve městě a neplacení mýtného.³³⁵ Pro samotný Úsov nejsou podobné stížnosti měšťanů v pramenech doloženy, lze tedy soudit, že Židé byli tehdy v městečku v rámci mezi tolerování. Sama městská obec pronajala roku 1681 městskou palírnu usedlému Židu Israeli Markusovi za obnos 30 zl. na dobu tří let.³³⁶

Po třicetileté válce začali být Židé znovu nežádoucí i pro samotného panovníka Ferdinanda III. Ten vydal nové pokyny omezující jejich pobyt v českých zemích. Příkaz z 1. září 1650 nařizoval vyhoštění židovských rodin z Moravy s výjimkou těch Židů, kteří se v zemi usadili před 1. lednem 1618 nebo obdrželi od té doby povolení k pobytu. Provedením nařízení byl pověřen moravský zemský sněm, který uskutečnění rozkazu oddaloval, neboť vyhoštění židovských rodin se dotýkalo velké části moravských

³³³ Nedochoval se spisový materiál, ale pouze obal složky. Viz MZA Brno, fond C1 Tribunál, fondové oddělení Criminalia, sign. Sch. C 116, karton 50.

³³⁴ Srov. Květoslava KOCOURKOVÁ, *Židovská komunita v poddanském městě (z dějin města Teplice*, in: *Poddanská města v systému patrimoniální správy*. Sborník příspěvků z konference v Ústí nad Orlicí 12.–13. září 1995, Ústí nad Orlicí 1996, s. 114–119.

³³⁵ J. KUX, *Geschichte der Stadt Littau*, s. 81–82.

³³⁶ ZAO – SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, II. díl, s. 285.

panství. Za jejich setrvání se tehdy z pragmatických důvodů zasazovala šlechta, neboť si od židovských finančníků čile půjčovala hotovost.³³⁷

V následujících letech, zejména po nuceném odchodu Židů z Vídně roku 1670, byla celá záležitost opětovně řešena, neboť znovu docházelo k nekontrolovatelnému zvětšování židovských čtvrtí. Židé byli obviňováni ze spolčení se Švédy během třicetileté války, podezírání z podpory Turků a vzpurných Maďarů. Císařským nařízením z 10. října 1681 bylo oznámeno, že budou v zemi trpěny pouze židovské obce s usedlíky, kteří se v ghettech nacházeli před rokem 1657.³³⁸ Úřední antisemitismus, jak je toto období některými historiky³³⁹ označováno, vyvrcholil za vlády Karla VI roku 1726 vydáním translokačního reskriptu a familiantského zákona.³⁴⁰

Konflikt v židovské modlitebně

Doposud nepatrné spory křesťanského a židovského obyvatelstva v poddanském městě Úsově vyústily roku 1721 ve velmi závažný konflikt, s jehož následky se úsovští Židé museli potýkat následujících několik desítek let. K podobným excesům docházelo v dané době i v jiných městech,³⁴¹ ale pouze židovská komunita v Úsově byla císařským rozhodnutím přinucena ke zbourání celé synagogy a k zákazu konání společných modliteb a shromáždění. O průběhu celého případu podává dobovou zprávu úsovský Žid Abraham Brode Leipniker ve svém díle *M'gilath S'darim*³⁴², které sepsal kolem roku 1760.³⁴³ Přínosnější a věrohodnější informace o dané události ovšem přináší práce

³³⁷ Alfred EHRlich – Ernst HAYEK, *Geschichte der Juden in Gaya*, in: H. Gold (hg.), *Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart: ein Sammelwerk*, Brünn 1929, s. 199.

³³⁸ Max GRÜNFELD, *Äusserer Verlauf der Geschichte der Juden in Mähren bis 1890*, in: H. Gold (hg.), *Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart: ein Sammelwerk*, Brünn 1929, s. 14.

³³⁹ Tento termín použil roku 1929 pedagog a archivář Jaroslav Prokeš ve své stati *Úřední antisemitismus a pražské ghetto v době pobělohorské*. Uvedené dílo přispívá k poznání protižidovských nálad od doby pobělohorské a přináší cenné informace k dějinám českých Židů z mnoha úhlů pohledu. Blíže Jaroslav PROKEŠ, *Úřední antisemitismus a pražské ghetto v době pobělohorské. Redukční a extirpační pokusy z let 1679–1729*, in: S. Steinherz (ed.), *Ročenka Společnosti pro dějiny Židů v Československé republice*. Ročník 1, 1929, s. 41–224. Srov. Jiří KUDĚLA, *Poznámky k dějinám židů v habsburské monarchii v 16.–19. století*, *Folia Historica Bohemica* 16, 1993, s. 7–33.

³⁴⁰ Podrobněji Ivo BUDIL – Věra TYDLITÁTOVÁ – Lena ARAVA-NOVOTNÁ – Zbyněk TARANT, *Encyklopedie dějin antisemitismu* [CD-ROM], Plzeň 2013, s. 95–97.

³⁴¹ Srov. František MACHÁT, *Židé v Náchodě*, in: J. Bidlo – G. Friedrich – K. Krofta (edd.), *Sborník prací historických: k šedesátým narozeninám dvor. rady prof. dra Jaroslava Golla vydali jeho žáci*, Praha 1906, s. 298–319. K. KOCOURKOVÁ, *Židovská komunita v poddanském městě*, s. 114–119.

³⁴² Německý překlad *Abraham b. Mordechai's Denkwürdigkeiten der Synagoge von Aussee (Megillath Sedarim)*. Hg. von Emanuel Baumgarten. Mit Anmerkungen von Prof. Dr. David Kaufmann, Berlin 1895.

³⁴³ Lze se domnívat, že Leipniker vylíčil ve svém díle celý případ s nadsázkou a ve prospěch Židů, přihlédnout je potřeba i k tomu, že tato událost byla zaznamenána až po 39 letech od jejího proběhnutí.

od Oskara Kwasnik–Rabinowicze s názvem *Geschichte der Juden in Mährisch Aussee*, která vyšla roku 1929.³⁴⁴ Ta nás mimo osobní výpovědi Abrahama Leipnikera seznamuje převážně s proběhnutým úředním vyšetřováním a v mnoha ohledech je proto přesnější a konkrétnější.

Konflikt byl vyvolán dne 30. září 1721 katolickým duchovním Samuelem Jelínkem z Dubicka, který se tehdy zdržoval u úsovského faráře Martina Václava Langera. V předvečer židovského svátku *Jom kipur*, vstoupil Samuel Jelínek v 9 hodin večer do úsovské synagogy, kde byla shromážděna celá židovská obec, aby vykonala večerní modlitbu *Kol nidrej*,³⁴⁵ a zůstal stát na nejspodnějším ze čtyř schodů. Kromě Židů se v modlitebně zdržovala ještě Kateřina Kirchnerová, jež se starala o rozsvěcování a čištění světel, a také Kristýna Meinhalová se synem jako diváci. Onen chlapec držel v ruce hůlku, s níž tloukl do železné okované schránky na almužny umístěné u vchodových dveří, a to i přes napomenutí od jednoho židovského chlapce. Na daný skutek následně zareagoval katolický duchovní tak, že si vzal do ruky chlapcovu hůlku a začal sám mlátit do železné schránky. Poté se hlasitě smál a povídal: „*jakej jest to bláznovej lid, jaká radost*“.³⁴⁶

Jeho tlukot a řev byly natolik hlučné, že tím pobouřil celé židovské shromáždění, nato se ho někteří Židé snažili uklidnit. Nejdříve k němu přistoupil přísežný Abraham Marcus, který ho chytil za paži a snažil se jej vyvést ze synagogy ven. Přitom rabín Jakob Samuel k němu smířlivě pronesl: „*důstojný, nechte nás spokojeně v našich modlitbách a nerušte nás*“.³⁴⁷ K celé záležitosti se ještě nachomýtli Abraham Hirschl, Abraham Wolf a další modlící se Židé. V daný okamžik se jim však duchovní vytrhnul a začal kolem sebe mlátit hůlkou, přičemž se mu podařilo shodit pět Židů ze schodů. Sám nakonec upadl při ustupování dozadu a v nastalém zmatku došlo k zabouchnutí vstupních dveří templu.³⁴⁸ Samuel Jelínek byl do nich shodou okolností přivřen a na hlavě se mu vzápětí vyrazila boule.³⁴⁹

Jisté je, že takové podrobné záznamy nejsou uvedeny v dobovém úředním vyšetřování, tudíž je nelze považovat za věrohodné.

³⁴⁴ Publikováno v O. KWASNIK-RABINOWICZ, *Geschichte der Juden*, s. 331-342.

³⁴⁵ Jedná se o večerní úpěnlivou modlitbu, kterou začíná svátek Jom kipur. Touto modlitbou Židé žádají o zproštění všech závazků, přísah a slibů, které učinili vůči Bohu od minulého Jom kipur.

³⁴⁶ ZAO – SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, II. díl, s. 268.

³⁴⁷ O. KWASNIK-RABINOWICZ, *Geschichte der Juden*, s. 332.

³⁴⁸ Označení pro židovskou modlitebnu.

³⁴⁹ O. KWASNIK-RABINOWICZ, *Geschichte der Juden*, s. 332.

Mezitím došlo ke zburcování úsovských měšťanů, neboť ze synagogy vyběhly obě křesťanky, Kateřina Kirchnerová a Kristýna Meinhalová, a hlasitě volaly: „pomozte, Židé chtějí zabít pana kaplana“.³⁵⁰ Nedaleko modlitebny bydlící zahradník Ondřej Schön a řezník Tobiáš Homola společně s dalšími obyvateli Úsova dorazili s háky a jinými zbraněmi před synagogu, jejíž dveře byly zavřené. Jakmile do ní vstoupili, uviděli katolického duchovního ležet bez klobouku a čepičky na zemi a u něho shromážděné Židy. Řezník Homola následně vyvedl kaplana ze židovské modlitebny ven.³⁵¹

Celý případ byl posléze vyšetřován. Ovšem dostupné prameny nám podobu šetření nesdělují stejně. Abraham Leipniker uvádí, že hned tentýž den si byl představený židovské obce stěžovat u městského rychtáře na kaplana a následující den začalo šetření zprvu u městského soudu a poté u knížete Josefa z Liechtensteina, který celou záležitost nakonec předal k projednání biskupské konzistoři.³⁵²

Dle článku Oskara Kwasnik–Rabinowicze však zaslal úsovský farář teprve o týden později (tj. 7. října) stížnost k biskupské konsistoři v Olomouci se žádostí o potrestání Židů, kteří pohanili a urazili křesťanské náboženství tím, že chtěli zabít kaplana.³⁵³ Tentýž den předal biskupský úřad stížnost k prošetření moravskému královskému tribunálu do Brna. V následných dnech byli Židé i další svědci³⁵⁴ pozváni na úsovský zámek, kde probíhaly výslechy všech zúčastněných za přítomnosti olomouckého krajského hejtmána Antonína Saka z Bohuňovic. Ve výsledku byli čtyři obvinění Židé vzati do vazby a uvězněni zprvu na zámku v Úsově, poté byli z důvodu nedostatku místa přesunuti do městského vězení.³⁵⁵

V průběhu celého vyšetřování usilovala židovská obec o získání podpory od mnoha vlivných Židů na Moravě, či v rakouských zemích. Podařil se jim získat příslib pomoci s nadějí na kladné vyřízení sporného případu, což se projevilo hned při žádosti

³⁵⁰ Tamtéž.

³⁵¹ Ve spise Abrahama Brode Leipnikera bylo navíc uvedeno, že duchovní Jelínek přistoupil k předfíkavači modliteb, vyplivl se před ním, uhodil holí na otevřenou modlitební knihu a začal Židům i jejich náboženství nadávat a je hanit. Židé se jej snažili odvést ven ze synagogy, přičemž nezabránili tomu, že chvílemi musel být doslova vlečen po podlaze. Celou modlitebnu poté přepadlo několik set ozbrojených lidí, kteří kaplana našli ušpiněného, duchovní také popřel, že by byl od Židů bit.

³⁵² E. BAUMGARTEN, *Zur Mährisch Ausseer Affaire*, s. 510-511.

³⁵³ Doslovné znění stížnosti viz O. KWASNIK-RABINOWICZ, *Geschichte der Juden*, s. 332.

³⁵⁴ Výslechu se zúčastnili Židé A. Marcus, J. Samuel, A. Hirschl, A. Wolf a z dalších osob K. Meinhalová, K. Kirchnerová, zahradník O. Schön, řezník T. Homola, koželuh A. Habrda a krejčí F. Kutil.

³⁵⁵ O. KWASNIK-RABINOWICZ, *Geschichte der Juden*, s. 332.

uvězněných úsovských Židů o propuštění zasláné dne 14. listopadu 1721 zemskému hejtmanovi do Brna, kterou spolupodepsal židovský zemský starší Aron Löbl, neboť byla příznivě vyřešena.³⁵⁶

Přesto byl nakonec případ projednáván samotným císařem Karlem VI. Ten nařídil provedení inkvizice uvězněných Židů královskou apelační komorou v Praze. Konečný rozsudek byl zaslán dne 20. dubna 1722 olomouckému krajskému hejtmanovi. O měsíc později bylo císařské rozhodnutí zveřejněno na úsovské radnici. V jeho důsledku bylo v sobotu 23. května 1722 zahájeno bourání synagogy. Židé si směli odnést pouze vnitřní vybavení a také svitky tóry. Demoliční práce byly dokončeny 11. června toho roku, přičemž veškeré výdaje za zbourání musela uhradit židovská obec. Vše bylo vyčísleno na 47 zl. 55 kr.³⁵⁷

Dále museli dva úsovští Židé, Abraham Marcus a Abraham Hirschl, stát 27. května dopoledne a odpoledne po dobu jedné hodiny na pranýři, odpoledne navíc i Jakob Samuel. Tentýž den byli čtyři obvinění Židé přivedeni před radnici a za přítomnosti velkého zástupu lidí museli vzít do pravé ruky svitek tóry a zopakovat, co jim bylo předříkáváno, a poté svitky políbit. Posléze třem z nich vypálil kat na čelo písmeno R ve významu *relegiert*, tj. vyloučený. Abraham Marcus a Abraham Hirschl ještě obdrželi po 36 ranách a společně s Jakobem Samuelem byli nadobro vyhnáni z Úsova. Pouze Abraham Wolf byl pro své stáří 60 let těchto trestů ušetřen a odsouzen k dvouleté nucené práci v městské cihelně. Výdaje procesu měla opět zaplatit židovská obec, a sice 159 zl. 27 kr.³⁵⁸

Na podobu vykonaného rozsudku podali Židé prostřednictvím svého zástupce Arona Löbla počátkem června stížnost k moravskému královskému tribunálu. Odvolávali se na císařské nařízení, kdy písmeno R mělo být vypáleno na záda a ne na čelo obviněných, měli obdržet pouze 15 ran namísto 36 a materiál ze zbořené synagogy jim měl být odevzdán. V návaznosti na podanou žádost bylo zahájeno vyšetřování, při kterém olomoucký krajský hejtman požadoval vysvětlení od městského rychtáře z Úsova. I když vše vypovídalo ve prospěch Židů, bylo šetření protahováno, až teprve císař Karel VI. vydal dne 5. ledna 1723 konečné rozhodnutí. Městský rychtář byl

³⁵⁶ Tamtéž, s. 333.

³⁵⁷ Tamtéž, s. 334.

³⁵⁸ Tamtéž, s. 335.

potrestán šesti dny vězení a napomenutí neušla také městská rada, která byla za své jednání přísně pokárána.³⁵⁹

Za vlády císaře Karla VI. pokračovalo úsilí úřadů omezit počet židovského obyvatelstva v českých zemích. Roku 1724 byl proveden podrobný soupis židovské populace, ze kterého bylo zjištěno, že mimo Prahu tehdy žilo v Čechách kolem 30 000 Židů ve 168 městech a 672 vesnicích a zhruba 20 000 jich pobývalo na Moravě.³⁶⁰ O dva roky později byl stanoven tzv. numerus clausus³⁶¹ židovských rodin v Čechách na 8 541 a na Moravě na 5 106. Aby byl tento stav trvale udržován, bylo roku 1726 dvorským dekretem o familiantském zákonu s platností pro Čechy, o rok později pak pro Moravu, povoleno ženit se jen nejstaršímu synovi v každé židovské rodině.³⁶² Všem otcům židovských rodin byl udělen k září roku 1726 tzv. inkolát, státní příslušnost. Po smrti otce získal jeho inkolátní místo syn a stal se sám familiantem.³⁶³

Následně byl v prosinci vydán translokační reskript, který nařizoval Židům sídlit jen v uzavřených čtvrtích dostatečně daleko od kostelů, náměstí a jiných míst, kde se konaly křesťanské náboženské obřady a slavnosti. V případě potřeby mělo docházet k nucené výměně domů mezi židovskými a křesťanskými obyvateli měst a vesnic. V důsledku těchto opatření byly roku 1727 vypracovány plány mnoha českých i moravských obcí s vyznačením židovských obydlí a s návrhy jejich oddělení od ostatních křesťanských domů. Většina z nich je pro území Moravy v současnosti uložena v Moravském zemském archivu v Brně ve fondu D 22 Sběrka map a plánů pod inv. č. 1315 až 1360.³⁶⁴

Pro poddanské městečko Úsov byl vypracován toho roku plán s názvem *Stadt Aussee. Grund ryss.... die in Stadtl Aussee befündl. Christen und Jüden Häuser*, v překladu Městečko Úsov, základní náčrt v městečku Úsov nacházejících se křesťanských a židovských domů (viz mapová příloha, obrázek 2). Na náčrtu není

³⁵⁹ Tamtéž, s. 336.

³⁶⁰ Jiří FIDLER, *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, Praha 1992, s. 17.

³⁶¹ Jedná se o uzavřený počet židovských rodin, tedy přesný počet legitimních, resp. familiantských míst.

³⁶² Rodiny, které měly pouze dcery, byly považovány za vymřelé. Pokud se chtěl oženit druhorozený syn, musel se vystěhovat ze země například do Polska, či západního Slovenska. Úplně stranou stáli tzv. ochranní Židé, které si na svá panství zvala vrchnost, a ti tam mohli pobývat i bez familiantského místa.

³⁶³ Podrobněji Johana JAVŮRKOVÁ, *Právní postavení Židů v období vlády Marie Terezie a Josefa II.*, diplomová práce, Katedra právních dějin, PF UK, Praha 2009, s. 44-45.

³⁶⁴ Podrobněji o plánech moravských obcí O. FRUNC, *Židovské ghetto*, s. 35-38, o plánech českých obcí František ROUBÍK, *Plánky obcí v Čechách s vyznačením židovských obydlí z r. 1727*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých 1, 1931, s. 55.

uveden autor, vrchnost si tedy k jeho vyhotovení mohla najmout zemského měřiče, často ovšem tyto plány vytvářeli místní stavitelé, vojenští důstojníci či jiní laici. Nákres má rozměr 52 x 38 cm a je zhotoven v měřítku 1:50. V půdorysu zachycuje světlou barvou jednotlivé obytné budovy židovské čtvrtě v místech, kde s domy úsovských měšťanů znázorněných tmavě úzce sousedily, a proto je v plánu zároveň naznačena zeď s brankami, kterou mají být obě části dle nařízení trvale odděleny. Dále jsou pod uvedenými písmeny zakresleny některé důležité budovy na náměstí, a sice kostel (A), knížecí hostinec (B), knížecí palác (C), masné krámy (D), či obecní kovárna (E). Pod písmenem L je ještě zachycena židovská rituální lázeň zvaná *mikve*, která dle plánu stála bokem tehdejší zástavby po pravé straně cesty směřující na ves Klopín. ³⁶⁵

Centrem náboženského života v židovské čtvrti bývala vždy synagoga. Aby mohli úsovští Židé vykonávat většinu církevních obřadů i po zboření své modlitebny, usilovali o získání patřičných povolení. Žádost si podali u moravského královského tribunálu v Brně, který ji předal dvorské kanceláři ve Vídni. Císařským usnesením ze dne 3. června 1722 bylo Židům v Úsově povoleno konat bohoslužby alespoň v některých jejich domech, náboženských ceremoniích se ale nesmělo naráz zúčastnit více jak 10 osob. ³⁶⁶

Z urbáře úsovského panství z roku 1734 se dozvídáme, že židovská obec ležící u městečka Úsova užívala 5 achtlů ³⁶⁷ polností. K dalším jejím povinnostem tehdy patřilo odvést 100 zl. vrchnostenskému úřadu a jako náhradu za drůbež zaplatit na sv. Martina 20 zl. 20 kr. Krom toho dávala na sv. Jiří a sv. Martina po 4 krejcarech a z každého židovského domu musel být poslán jeden muž na hon, pokud by si to vrchnost žádala. ³⁶⁸

Po demolici modlitebny byl vztah mezi úsovskými Židy a katolíky napjatý, ale po mnoho let nedošlo k závažnějším sporům až teprve v roce 1737, kdy úsovský Žid Josef Hirsch zakoupil nový svitek tóry a věnoval jej židovské obci. Při té příležitosti bylo uspořádáno dne 17. října v židovské čtvrti slavnostní procesí, kdy šli Židé dopoledne a znovu odpoledne v průvodu od obydlí dárce svitku na místo zbořeného templu a dále k domu, kde konali své bohoslužby. Průběh jejich oslav byl ale narušen hlasitým výstřelem. Případ následně řešili městský rychtář Pavel Král a úsovský farář

³⁶⁵ Srov. MZA Brno, fond D22 Sběrka map a plánů, inv. č. 1213, sign. 1360, plán separace židovského obyvatelstva Úsova z roku 1727.

³⁶⁶ ZAO – SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, II. díl, s. 273.

³⁶⁷ Plošná míra odpovídající 1/8 měřice, tj. 239,77675 m².

³⁶⁸ ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 3.

Prunner, kteří Židům nařídili okamžité ukončení celého procesí. Ti je ovšem neuposlechli a v slavnosti pokračovali. Katolický farář podal stížnost k biskupské konzistoři do Olomouce. Ve výsledku se Židům podařilo prokázat, že takoveto průvody konali ještě před zbořením synagogy, a proto potrestání unikli.³⁶⁹

V polovině 18. století se stal představeným úsovské židovské obce Abraham Brode Leipniker. S jeho jménem jsou spjaty zejména snahy o získání úředního povolení k obnově synagogy. Toho bylo konečně docíleno až po jeho smrti, kdy roku 1783 získali Židé od Josefa II. svolení s výstavbou nové modlitebny v Úsově.³⁷⁰ Teprve doba osvícenství počala dlouhý proces, v němž se Židé pozvolna stávali plnoprávními občany monarchie.

³⁶⁹ Podrobněji O. KWASNIK-RABINOWICZ, *Geschichte der Juden*, s. 336.

³⁷⁰ ZAO – SOKA Šumperk, fond MNV Úsov, Kronika, II. díl, s. 275.

Závěr

Předkládaná práce se pokusila zachytit obraz života v poddanském městě Úsově, který byl ve zvoleném období ovlivňovaný různými faktory. Příchod nového obyvatelstva ze vzdálených oblastí, osazování starých pustých usedlostí, zakupování domů ve městě vrchnostenskými úředníky, soužití Židů s křesťanskými obyvateli v době rekatolizace a majetkoprávní změny všech usedlíků, to vše pozměnilo původní charakter Úsova. Rozvinul se v město, kde rozhodující vliv na jeho správě a hospodaření měli od roku 1708 pouze dvě skupiny původních obyvatel, a to velkoměšťané a maloměšťané. Ostatním nově usedlým domkářům bylo toto právo zapovězeno.

Založení Commony, později společenstva singularistů, znamenalo úplnou změnu v přístupu k obecním pozemkům, které byly původně vyčleněny pro všechny obyvatele města. Vzhledem k početní převaze singularního měšťanstva nad domkáři bylo až do roku 1850 užívání společných pozemků pouze členy Commony ostatními úsovskými obyvateli respektováno. Problém nastal až po připojení osady Zámecké domky, Pančava a Židovské město, neboť tím došlo k nárůstu nesingularního obyvatelstva, které se domáhalo účasti na společném užívání obecních pozemků.³⁷¹

Téma vzniku a působení singularního společenstva v poddanském městě nebylo uvedenou studií zcela vyčerpáno. Zachyceny byly pouze okolnosti vzniku, jeho založení, pokus o výklad pojmu a naznačena možnost, odkud se daný typ správy obecních pozemků a celkového přerozdělení gruntovních míst v Úsově mohl vzít. Daná problematika by si zasloužila podrobný výzkum, neboť v odborné literatuře její výklad úplně chybí, není jí věnována patřičná pozornost. Způsobeno by to mohlo být absencí potřebných pramenů pro její postižení. O existenci singularních společenstev na území Moravy se v okresních archivech nalézají písemné prameny teprve z první poloviny 19. století zejména v souvislosti s majetkovými změnami, či s přetvořením společenstva ve spolek.³⁷² Dochování zpráv o jeho vzniku roku 1708 a působení ve městě Úsově je zcela ojedinělé. Jelikož se daný typ společenstev nacházel i v rakouských a německých zemích, bylo by záhodno pokusit se srovnat zjištěné údaje s některým tamním městem,

³⁷¹ Podrobněji o sporech mezi singularisty a ostatním obyvatelstvem Úsova viz Tamtéž, fond AO Úsov, inv. č. 8.

³⁷² Např. MZA Brno – SOKA Vyškov, fond Singularní měšťanstvo Slavkov u Brna (1805–1925).

neboť by to mohlo ve výsledku napomoci lepšímu pochopení fungování a správy Commony.

Pozvolná obnova a rozvoj města po třicetileté válce probíhala zejména v důsledku doosídlování celého úsovského panství. V samotném Úsově bylo zaznamenáno zejména prostřednictvím zápisů v matrikách, že novými majiteli pustých usedlostí se často stávali vrchnostenští úředníci, anebo z okolí, ale i vzdálených oblastí příchozí řemeslníci. Ti se mnohdy oženili s pozůstalými vdovami, či dcerami původních úsovských měšťanů a tak si zajistili dědičný nárok na gruntovní místo. Výzkum matričních knih byl detailně zaměřen pouze na období do roku 1678, ze kterého pochází seznam usedlých měšťanů zaznamenaných v souvislosti s druhou lánovou vizitací. Nabízí se tedy možnost zabývat se výzkumem matrik podrobněji i v následném období a výsledky výzkumu porovnat již se zjištěnými údaji, zda převládal podobný trend, či se objevují zcela nové situace.

Co se týče řemeslné činnosti, tak ta byla v Úsově zastoupena pouze v menší míře. Po roce 1648 se v městě vyskytovala základní řemesla, která měšťanům poskytovala vše potřebné. O cechovní organizaci se dochovaly první zprávy teprve z počátku 18. století, její správní působnost v rámci celého panství mimo město Litovel z důvodu nevelkého počtu řemeslníků jen potvrzuje skutečnost, že poddanské město bylo primárně zaměřeno na zemědělskou činnost. Působení mnohých hospodářských podniků v místě je spjaté s podnikatelskými zájmy vrchnosti.

Velká pozornost byla v práci věnovaná židovské komunitě v Úsově. Zajímavé bylo sledovat její postupné vyčleňování z běžného měšťanského života, které vyvrcholilo zejména jejich striktním oddělením od křesťanského obyvatelstva roku 1727. Mnohdy komplikované vztahy obou náboženských skupin nebyly v úsovském prostředí až do roku 1721 téměř zaznamenány. Po konfliktu katolického duchovního s Židy v synagoze se jejich poměry ztížily. Ztráta modlitebny, omezení v konání bohoslužeb a familiantský zákon zcela ovlivnily podobu jejich dosavadního života.

Důležitým výstupem této práce bylo sestavení posloupnosti držitelů jednotlivých gruntů ve městě a zaznamenání jejich majetkových změn (viz tabelární příloha 1). Na základě rozboru pozemkových knih a studia časově vhodného kartografického materiálu byla určena lokalizace gruntovních a zahradních míst po roce 1708 a druhotně

zakreslena do Mapy města Úsova z roku 1792 (mapová příloha, obrázek 4). Získané poznatky mohou být v budoucnu využity mnohými badateli, či genealogy.

Seznam použitých pramenů, literatury a internetových zdrojů

Prameny nevydané

MZA Brno, fond C 1 Tribunál, fondové oddělení Criminalia, sign. Sch. C 116, karton 50.

MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, panství Úsov.

MZA Brno, fond D2 Rektifikační akta, sign. 91, panství Úsov.

MZA Brno, fond D9 Indikační skici, sign. MOR249118240.

MZA Brno, fond D22 Sběrka map a plánů, inv. č. 1213, sign. 1360, plán separace židovského obyvatelstva Úsova z roku 1727.

MZA Brno – SOKA Vyškov, fond Singulární měšťanstvo Slavkov u Brna (1805–1925).

ZAO – Olomouc, fond Arcibiskupská konsistoř Olomouc, kniha 201a, děkanská matrika Mohelnice z roku 1671.

ZAO – Olomouc, fond Sběrka matrik Severomoravského kraje, inv. č. 7097, 7098, 7099, 7105, 7106.

ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 1, registra správní panství úsovského z roku 1564.

ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 2, urbář panství Úsov z roku 1588.

ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 3, urbář panství Úsov z roku 1734.

ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 11, kniha smluv nájemních, pracovních aj. memorabilií pro panství Úsov z let 1715–1738.

ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 107, gruntovní kniha pro ves Králová z let 1609–1761.

ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 108, gruntovní kniha pro ves Medlov z let 1635–1757.

ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 109, gruntovní kniha pro ves Měník z let 1616–1765.

ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 110, gruntovní kniha pro ves Mladeč z let 1571–1769.

ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 113, gruntovní kniha pro městečko Úsov z let 1708–1787.

ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 114, gruntovní kniha pro ves Zadní Újezd z let 1594–1766.

ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 144, gruntovní kniha pro městečko Úsov z let 1762–1815.

ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 145, gruntovní kniha pro Úsov – Zámecké domky z let 1738–1817.

ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, karton 17, inv. č. 368, 371, 373, úsovský špitál.

ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, karton 20, inv. č. 394, smlouvy a korespondence pro cech hrnčírů v Úsově.

ZAO – Olomouc, fond Vs Úsov-Nové Zámky, inv. č. 2329, mapa panství Úsov z let 1627–1632.

ZAO – Olomouc, fond VS Úsov-Nové Zámky, inv. č. 2330, přehledná mapa panství Úsov z roku 1774.

ZAO – SOKA Olomouc, fond AM Litovel, inv. č. 91, židovské artikule z roku 1590.

ZAO – SOKA Olomouc, fond AM Litovel, karton 8, inv. č. 1520, Hans Schreiber, herec z Úsova, žádá o prodloužení koncese.

ZAO – SOKA Prostějov, fond Sběrka listin, sign. Lk 13, neinventarizováno.

ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 1, originál listiny Ferdinanda I. z roku 1547.

ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 4, kniha patentů a nařízení královského zemského hejtmanství z let 1712–1723.

ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, gruntovní kniha městečka Úsov z let 1708–1830.

ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 7, gruntovní kniha městečka Úsov z let 1748–1834.

ZAO – SOkA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 8, kniha pamětí a smluv singulárního měšťanstva Úsova z let 1708–1880.

ZAO – SOkA Šumperk, fond AO Úsov, karton 1, inv. č. 9, list knížete Karla Eusebia z Liechtensteina ze dne 31. srpna 1634.

ZAO – SOkA Šumperk, fond AO Úsov, karton 1, inv. č. 10, žádost obce Medlov o účast na komisi k vyměření hranic pozemků ze dne 25. května 1682.

ZAO – SOkA Šumperk, fond AO Úsov, karton 1, inv. č. 11, usnesení úsovské obce na sebrání peněz pro vymáhání potvrzení privilegií z roku 1706.

ZAO – SOkA Šumperk, fond AO Úsov, karton 2, inv. č. 41, svatební smlouva z roku 1675.

ZAO – SOkA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 43, pamětní kniha obce Úsov – Dr. Johann Kux.

ZAO – SOkA Šumperk, fond Cech krejčích Úsov, inv. č. 1, kniha mistrů z let 1707–1858.

ZAO – SOkA Šumperk, fond Cech řezníků Úsov, inv. č. 1, listina o přijetí Ignatze Paputzkého z Mladoňova do cechu roku 1782.

ZAO – SOkA Šumperk, fond FÚ Úsov, farní kronika – překlad od Zdeňky Mollinové.

ZAO – SOkA Šumperk, fond MNV Úsov, kronika Z minulosti města Úsova, I. díl, neinventarizováno.

ZAO – SOkA Šumperk, fond MNV Úsov, kronika Z minulosti města Úsova, II. díl, neinventarizováno.

ZAO – SOkA Šumperk, fond MNV Úsov, kronika Z minulosti města Úsova, III. díl, neinventarizováno.

ZAO – SOkA Šumperk, fond Historicko-dokumentační sbírka, karton 14, inv. č. 29, fotokopie Katastrální mapy Úsova z roku 1792.

Prameny vydané

Abraham b. Mordechai's Denkwürdigkeiten der Synagoge von Aussee (Megillath Sedarim). Hg. von Emanuel Baumgarten. Mit Anmerkungen von Prof. Dr. David Kaufmann, Berlin 1895.

František MATĚJEK (ed.), *Lánové rejstříky Olomouckého kraje z let 1675–1678*, Olomouc 1994.

František MATĚJEK (ed.), *Moravské zemské desky*, II, kraj Olomoucký, 1480–1566, Brno 1948.

Josef EMLER (ed.), *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, II, 1253–1310, Praha 1882.

Peter Ritter von CHLUMECKY (hg.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, VII, Brünn 1858.

Vincenc BRANDL (ed.), *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, VIII, Brünn 1874.

Literatura

Adolf TUREK a kol., *Místopisný rejstřík obcí českého Slezska a severní Moravy*, Opava 2004.

Aleš VOHNICKÝ, *Komunikace a jednání samosprávy poddanského města v 17. století (na příkladu Lipníku nad Bečvou)*, diplomová práce, Historický ústav, FF MU, Brno 2014.

Alfred EHRLICH – Ernst HAYEK, *Geschichte der Juden in Gaya*, in: H. Gold (hg.), *Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart: ein Sammelwerk*, Brünn 1929, s. 199-205.

Emanuel BAUMGARTEN, *Zur Mährisch Ausseer Affaire*, in: M. Brann – F. Rosenthal (hgg.), *Gedenkbuch zur Erinnerung an David Kaufmann*, Breslau 1900, s. 506-537.

František HORŇA – Josef DAŇHA – Josef MINISTR, *Komentář lesních zákonů a nařízení platných na území Československé republiky*, Praha 1937.

František HRUBÝ – Jindřich ŠEBÁNEK (ed.), *Severní Morava v dějinách*, Brno 1947.

František MACHÁT, *Židé v Náchodě*, in: J. Bidlo – G. Friedrich – K. Krofta (edd.), *Sborník prací historických: k šedesátým narozeninám dvor. rady prof. dra Jaroslava Golla vydali jeho žáci*, Praha 1906, s. 298–319.

František MARŠÁLEK, *Z minulosti města Úsova*, tiskem nevydáno.

František PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl 1, Od pravěkosti až do roku 1253*, Praha 1904.

František POŠTULKA, *Hejtmanství Zábřežské*, Zábřeh 1893.

František ROUBÍK, *Plánky obcí v Čechách s vyznačením židovských obydlí z r. 1727*, Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze, 1, 1931, s. 49-68.

František SNOPEK, *Nová akta kardinála Ditrichštejna*, Časopis Matice moravské, 1903, s. 277-310.

Hana GRÜNBAUMOVÁ, *Život městečka Drnholce ve 2. polovině 17. století ve světle účetního materiálu*, bakalářská práce, Historický ústav, FF MU, Brno 2008.

Holger T. GRÄF (hg.), *Kleine Städte im neuzeitlichen Europe*, Berlin 1997.

Holger T. GRÄF – Katrin KELLER (hgg.), *Städtelandschaft – Réseau urbain – Urban network. Städte im regionalen Kontext in Spätmittelalter und früher Neuzeit*, Köln – Wiemar – Wien 2004.

Ivo BUDIL – Věra TYDLITÁTOVÁ – Lena ARAVA-NOVOTNÁ – Zbyněk TARANT, *Encyklopedie dějin antisemitismu* [CD-ROM], Plzeň 2013.

Jakub LOLEK, *Kronika úsovského panství*, tiskem nevydáno, v držení rodiny Motlíčkovi z Úsova.

Jan BŘEZINA, *Zábřežsko v období feudalismu do roku 1848*, Ostrava 1963.

Jan ŘEZNÍČEK, *Moravské a slezské urbáře*, Brno 2002.

Jan ŠKODA – Jaroslav LOŠŤÁK, *Archiv města Litovle 1287–1945 (1956). Inventář*, Olomouc 1988, nestránkováno.

Jan SMYČKA, *Úsov městečko*, Selský archiv 3, 1907, listinář Selského archivu II, č. 349-357, s. 35-41.

Jaroslav KLENOVSKÝ, *Židovská čtvrť v Úsově*, Olomouc 1993.

Jaroslav PÁNEK (ed.), *Česká města v 16.–18. století: Sborník příspěvků z konf. v Pardubicích 14. a 15. 11. 1990*, Praha 1991.

- Jaroslav PROKEŠ, *Úřední antisemitismus a pražské ghetto v době pobělohorské. Redukční a extirpační pokusy z let 1679–1729*, in: S. Steinherz (ed.), *Ročenka Společnosti pro dějiny Židů v Československé republice. Ročník 1, 1929*, s. 41-224.
- Jiří FIEDLER, *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, Praha 1992.
- Jiří KEJŘ, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998.
- Jiří KUDĚLA, *Poznámky k dějinám židů v habsburské monarchii v 16.–19. století*, *Folia Historica Bohemica* 16, 1993, s. 7-33.
- Jitka NĚMEČKOVÁ, *Hospodaření poddanského města na západní Moravě v 2. polovině 17. a počátkem 18. století na příkladu Velké Bíteše*, diplomová práce, Historický ústav, FF MU, Brno 2010.
- Jitka NĚMEČKOVÁ, *Městečko Křižanov a jeho prostor ve 2. polovině 17. a 1. polovině 18. století ve světle rolních knih*, bakalářská práce, Historický ústav, FF MU, Brno 2008.
- Johana JAVŮRKOVÁ, *Právní postavení Židů v období vlády Marie Terezie a Josefa II.*, diplomová práce, Katedra právních dějin, PF UK, Praha 2009.
- Johann BLASCHKE, *Nordmähren vor sechshundert Jahren*, *Unsere Heimat: Blätter für die Heimatskunde der Bezirke Hohenstadt, Müglitz und Schildberg* 2, 1933.
- Johann KUX, *Geschichte der königl. Stadt Mährisch-Neustadt*, Mähr. Neustadt 1923.
- Johann KUX, *Geschichte der königlichen Hauptstadt Olmütz bis zum Umsturz 1918*, Olmütz 1937.
- Johann KUX, *Geschichte der Stadt Littau von den ältesten Zeiten bis zum Jahre 1848*, Brünn 1900.
- Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích: (1471–1526). Díl 3, Města*, Praha 1998.
- Josef PILNÁČEK, *Paměti městyse Černé Hory*, Černá Hora 1926.
- Josef VÁLKA, *Dějiny Moravy. Díl 2, Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1996.

Kajetan SCHOLZ, *Die Verfassung und Vermögens= Verwaltung der Munizipal= oder Schutzstädte in Mähren und im k. k. Antheil Schlesiens*, Olmütz 1846.

Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, VII. díl, Str-U, Praha 2008.

Karel MÜLLER, *Nejstarší pečeť Úsova*, Sborník Státního okresního archivu Šumperk 3, 2009, s. 31-32.

Karel MÜLLER, *Pečeti, znak a prapor města Úsova*, Střední Morava 2, 1996, s. 82-84.

Karel SCHELLE – Jaromír TAUCHEN (eds.), *Encyklopedie českých právních dějin. I. sv. A-Č*, Plzeň 2015.

Karel WASKA, *Majetková a společenská struktura rady poddanského městečka Úterý v 18. století*, Západočeský historický sborník 2, 1996, s. 65-92.

Květoslava HAUBERTOVÁ – Jan HAUBERT, *Velkostatek Úsov-Nové Zámky /1466/–1946. Inventář*, Janovice u Rýmařova 1965, nestránkováno.

Květoslava HAUBERTOVÁ, *O nejstarší mapě úsovského panství*, Acta regionalia, 1966–1967, s. 141-153.

Květoslava KOCOURKOVÁ, *Židovská komunita v poddanském městě (z dějin města Teplic)*, in: *Poddanská města v systému patrimoniální správy. Sborník příspěvků z konference v Ústí nad Orlicí 12.–13. září 1995*, Ústí nad Orlicí 1996, s. 114-119.

Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země Moravskoslezské*, Praha 1938.

Ladislav HOSÁK, *K počátkům hradu a městečka Úsova*, Severní Morava 19, 1970, s. 3-8.

Ladislav HOSÁK – Rudolf ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku. II. M-Ž*, Praha 1980.

Marie MACKOVÁ (ed.), *Poddanská města v systému patrimoniální správy. Sborník příspěvků z konference v Ústí nad Orlicí 12.–13. září 1995*, Ústí nad Orlicí 1996.

Martin KOTAČKA, *Městečko Domašov nad Bystřicí a tamní hospodáři v letech 1590–1695*, bakalářská práce, Ústav archivnictví a pomocných věd historických, FF MU, Brno 2010.

Max GRÜNFELD, *Äusserer Verlauf der Geschichte der Juden in Mähren bis 1890*, in: H. Gold (hg.), *Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart: ein Sammelwerk*, Brünn 1929, s. 8-22.

Michaela KOKOJANOVÁ (ed.), *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku (16.–18. století). Sborník příspěvků z konference uspořádané v Prostějově ve dnech 25.–27. dubna 1995*, Prostějov 1997.

Milena FILIPOVÁ, *Kaple sv. Rocha v Úsově*, Severní Morava 65, 1993, s. 13-17.

Miloš MELZER – Jindřich SCHULZ, *Vlastivěda šumperského okresu*, Šumperk 1993.

Miloš TRAPL, *Postavení a bouře poddaných na panství Úsov*, *Vlastivědné zajímavosti* 74, 1972, nestránkováno.

Norbert ČERNÝ, *Vlastivěda střední a severní Moravy: (vlastivědná příručka). Díl II., Střední a severní Morava v minulosti. Část druhá, Historický místopis střední a severní Moravy*, Přerov 1942.

Ondřej FRUNC, *Židovské ghetto, na podkladech plánů z let 1727*, bakalářská práce, Historický ústav, FF MU, Brno 2007.

Oskar KWASNIK-RABINOWICZ, *Geschichte der Juden in Mährisch Aussee*, in: H. Gold (hg.), *Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart: ein Sammelwerk*, Brünn 1929, s. 331-342.

Pavel BĚLINA, *Česká města v 18. století a osvícenské reformy*, Praha 1985.

Peter CLARK (ed.), *Small towns in early modern Europe*, Cambridge 1995.

Petr VOREL, *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.–17. století*, Pardubice 2001.

Řehoř Tomáš VOLNÝ, *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften. 1. Abtheilung, Olomützer Erzdiöcese. 1. Band*, Brünn 1855.

Řehoř Tomáš VOLNÝ, *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und handschriften, durch Gregor Wolný 1. Abtheilung. 4. Band Olmüßer Erzdiöcese*, Brünn 1862.

Richard van DÜLMEN, *Kultura a každodenní život v raném novověku (16.–18. století). II, Vesnice a město*, Praha 2006.

Rudolf HURT a kol., *Kyjovsko*, Brno 1970.

Slavomír UTĚŠENÝ, *O nejstarších matrikách úsovské farnosti*, Severní Morava 28, 1974, s. 42-45.

Stanislav MAKAS, *Počátek židovské obce úsovské*, Severní Morava 21, 1971, s. 59-61.

Václav MEDEK, *K otázce „úsovského“ děkanátu ve 14. století*, Severní Morava 4, 1959, s. 25-28.

Věra SEKOTOVÁ, *Správa města Lanškrouna od roku 1633 do roku 1789*, in: Poddanská města v systému patrimoniální správy. Sborník příspěvků z konference v Ústí nad Orlicí 12.–13. září 1995, Ústí nad Orlicí 1996, s. 30-34.

Vladimír PROCHÁZKA, *Česká poddanská nemovitost v pozemkových knihách 16. a 17. století*, Praha 1963.

Vlastimil Artur POLÁK, *Sága o ASJVĚ – židovská pověst z Úsova v zrcadle své doby*, Severní Morava 43, 1982, s. 57-61.

Vlastimil Artur POLÁK, *Židovská pověst z Úsova. Sága o ASJVĚ II*, Severní Morava 50, 1985, s. 42-50.

Zdeněk LÁZNIČKA, *Moravská města*, Brno 1948.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*, Praha 2007.

Zikmund WINTER, *Zlatá doba měst českých*, Praha 1913.

Internetové zdroje

Archiv der Singular – Bürgerschaft St. Wolfgang. Dostupné na webových stránkách <http://www.landesarchiv-ooe.at/Mediendateien/wolfgang.pdf> [cit. 21. 6. 2017].

Význam termínu *Markgenossenschaft* dostupný na webových stránkách <http://www.regionalgeschichte.net/bibliothek/glossar/alphabet/m/markgenossenschaft.html> [cit. 21. 6. 2017].

Význam termínu *Markgenossenschaft* dostupný na webových stránkách <https://de.wikipedia.org/wiki/Markgenossenschaft> [cit. 21. 6. 2017].

Rejstřík jmenný a místní

Rejstřík odkazuje na osobní jména a zeměpisné názvy zmiňované v hlavním textu a poznámkovém aparátu práce, nikoli na jména autorů či editorů děl. Z důvodu hojného výskytu nebylo do rejstříku zahrnuto heslo Úsov.

Abraham, Jakob, 60

Alexander, Abraham, 60

Ambrož, bubeník, 37

Anna, vdova po Urbanu Kyselým, 37

Anna, vdova po Vondrovi hajným, 42

Bartošek, Václav Jiří, 57

Bayer, Anton Josef, 38

Bělorusko, 59

Benkov, 24, 25, 30, 36

Bezděkov, 24, 36, 41, 53, 56

Blahn, Franz, 43

Blažek, měšťan, 29

Bradlo, 23

Brno, 28, 57, 64, 65, 66, 67

Brode Leipniker, Abraham, 62, 63, 64, 68

Brodt, Moyses, 60

Břevenec, 44

Bučovice, 26

Buchbinder, Abraham, 60

Cziskin, Kathi, 55

Čechy, 28, 66

Černá Hora, 26, 28

Černohorský z Boskovic, Albrecht, 25, 52, 58

Černohorský z Boskovic, Jan Jetřich, 25

Černohorský z Boskovic, Jan Šembera, 58

Černohorský, Jiří, 36

Černý, Franz, 55

Černý, Filip, 38

Čížek, Barton, 36

David, Isak, 60

David, Jakob, 60

David, Žid, 58

Deutsch, Josef, 50

Dolcator, Karl Ferdinand, 54

Doubrava, les, 23

Doubravka, potok, 23

Drescherová, Dorota, 29

Drška, Tomáš, 36

Dubicko, 63

Dunaj, 57

Džbánov, 24, 36

Edlman, Hans, 42

Elizabeta, vdova, 60

Eremisinová, vdova, 29

Eulenberg, 23

Ferdinand I. Habsburský, římský císař a český král, 25

Ferdinand III. Habsburský, římský císař a český král, 61

Fichtental, 59

Frank, Jan, 29

Frank, měšťan, 29

František II., římský císař, 35

Freundt, Löbl, 60

Fuss, Wenzl, 54

Gutstadt v Prusku, 53

Habrda, A., 64

Habrda, Thomas, 54

Haškovec, rybník, 41

Heinz, Hans, 38

Heiszig, Anna, 55
Heřman, biskup, 51
Hirsch, Josef, 67
Hirschl, Abraham, 63, 64, 65
Hlaváček, měšťan, 29
Hlivice, 22, 24, 25, 36
Hoffmann, Ondřej, 49, 50
Homola, Tobiáš, 64
Horynský, Matyáš Jiří, 29
Hradec, 41
Hrubý Jeseník, 23
Hugovský, měšťan, 29
Huzová u Šternberka, 51

Isak, Hirsch, 60
Isak, Wolf, 60
Izák, Abraham, 60
Izák, Samuel, 60
Izák, Simon, 60

Jakub, Žid, 58
Jan Lucemburský, český král, 24
Jan, rychtář, 38
Jelínek, Samuel, 63, 64
Josef II., římský císař a český král, 68

Kamenná, 30
Karel VI., římský císař a český král,
 62, 65, 66
Kastner, Martin, 29
Kirchner, Hans, 29
Kirchnerová, Kateřina, 63, 64
Kleibel, Jakub, 45
Kleiner, Wenzl, 54, 55
Klopina, 21, 24, 25, 29, 36, 41, 53, 56,
 67
Kloss, Georg, 38
Kluka, Jiří, 38
Kluka, Pavel, 36
Knaull, Tobiáš, 29
Knoll, Tobiáš, 37
Kobylka, Jakub, 53
Kobylka, Jindřich, 36, 50, 55
Kobylků, rod, 28

Koch, Johan Georg, 45
Kochwasser, Jan, 37, 38
Kopanice u Brna, 28
Kopecký, Jiří, 38
Körner, Josef, 54
Kotulínský z Kotulína, Albrecht, 27
Kouřil jinak Benátský, Kašpar, 38, 39
Kožíšek, Matouš, 28
Kožišník, měšťan, 28
Kožoušek, Blažej, 28
Král, Pavel, 36, 38, 67
Králova ves, 36
Krausová, vdova, 43
Krieger, Johann, 53
Kristián, měšťan, 38
Kutil, Franz, 45, 64
Kyjov, 59
Kyjovský, David, 59, 60
Kyjovský, Josef, 59, 60
Kyselý, Urban, 37

Langer, Martin Václav, 54, 63
Lanškroun, 28
Lazce, 24, 28
Lechovice, 26
Lewel, Berl, 61
Linka, Johan Georg, 44
Lipinka, 36
Liška, Jiří, 29, 37
Lišků, rod, 28
Litovel, 25, 26, 28, 34, 39, 40, 42, 43,
 61, 70
Litovelské Pomoraví, 23
Littman, Abraham, 60
Litva, 59
Löbl, Aron, 65
Löbl, Jochem, 60
Loštice, 28

Macháček, Vondra, 29
Malath, Mathias, 54
Mandalena, vdova po Vondru
 Macháčkovi, 29
Marcus, Abraham, 63, 64, 65

Marina, dcera Martina Šilhavého, 29
Markus, Israel, 60, 61
Markus, Žid, 58, 60
Matyáš Habsburský, římský císař a český král, 59
Maxmilián II. Habsburský, římský císař a český král, 25, 58
Medlov, 20, 22, 23, 28, 30, 44, 53, 56
Meier z Prahy, Kryštof, 38
Meinhalová, Kristýna, 63, 64
Miel, Jan, 41
Mladoňov, 45
Mohelnice, 23, 28, 34, 53, 56
Moises, Žid, 60
Morava, 28, 34, 40, 49, 57, 61, 64, 66, 69
Moravská Libina, 41
Moravský Újezd, 24, 36
Mucha, Jan, 55

Nedvězí, 30
Německý Újezd, 24, 36
Nepožiteků, rod, 28
Nové Mlýny u Litovle, 41

Obědné, 30
Olomouc, 34, 57, 64, 68
Oskava, 30
Ott, Mates, 38

Panáček, Jan, 49
Pančava, 23, 69
Paputzký, Ignác, 45
Pecný ze Soběchleb, Martin, 29
Pelhřimov, 28
Pískov, 25, 36
Plavát, rybník, 22, 41
Podvěžník, rybník, 22, 41
Polák, Izák, 59, 60
Polák, Jakub, 59, 60
Polák, Josef, 59, 60
Poláků, rod, 58
Police, 24, 25, 36, 41, 51, 52, 53, 56
Pollinger, Melchior Ignác, 53

Polsko, 59, 66
Pozořice, 26
Praha, 28, 57, 66
Pražák, Wolf, 59, 60
Preštin, Kateřina, 55
Prunner, Johann, 54, 55, 68
Pschor, Johan Kryštof, 43

Radů, rod, 28
Rathauský ze Šlapanic, Matěj, 29, 38
Reichl, Havel, 37, 38
Repal, měšťan, 29
Rödtl, Mathes, 29
Rohle, 30, 53
Roller, Matyáš Valentin, 30

Řimice, 28

Samuel, Jakob, 63, 64, 65
Samuel, Markus, 60
Schlame, Abraham, 60
Schmulle, Žid, 60, 61
Schneider, Jakob, 60
Schneider, Samuel, 60
Schön, Ondřej, 64
Schönfeld, Mathias Ignaz, 53
Schreiber, Hans, 42
Schulklopper, Abraham, 60
Siegel, Valentin, 54
Simon, Isak, 60
Slavkov u Brna, 69
Slovensko, 66
Soběchleby, 28
Sovinec, 23
Stavenice, 22, 30, 36, 41, 56
Steidl, Jakub, 45
Stoss, Johan, 45
Straka, Havel, 42
Straka, Pavel, 42
Straků, rod, 28
Strítež, 36
Stuppl, Severin, 29, 37, 38
Svinov, 30, 53
Svoboda, Jan, 36

Svoboda, Karl, 54
Svoboda, Stanislav, 38
Svoboda, Václav, 29

Šilhavý, Martin, 29
Šlapanice, 28
Špička, Bartoloměj, 52
Šumperk, 23
Šumvald, 28, 41, 44

Tetzl, měšťan, 29
Troubelice, 24, 28, 44
Třemešek, 26, 28

Újezd u Mohelnice, 27
Ukrajina, 59
Uničov, 20, 26, 28, 54, 57
Uničovský, Jan František, 57
Urozinek, Martin, 51
Uršula, dcera George Klosse, 38
Ús, 23

Valentů, rod, 28
Veleboř, 21, 36, 52, 53, 56
Venus, Jan, 29
Videň, 62, 67
Vitirarius, Adam, 52
Vladislav II. Jagellonský, český král, 25
Vocásek, Jan, 29
Vulturides, Clemens Bernhard, 53
Vyškovec, rybník, 22, 41

Weiss, Franz Ignaz, 54
Weisser Vogl, Salomon, 60
Welsch, Markus, 60
Werner, Jan, 27
Wolf, Abraham, 63, 64, 65

z Bohuňovic, Antonín Sak, 64
z Boskovic, Anna, 26
z Boskovic, Kateřina, 26
z Boskovic, Kryštof, 25
z Boskovic, Ladislav, 25, 56
z Boskovic, páni, 26
z Liechtensteina, Anna, 56
z Liechtensteina, Gabriela, 34
z Liechtensteina, Jakub Arnošt hrabě, 55
z Liechtensteina, Jan Adam I., 31, 33, 34, 48
z Liechtensteina, Jan Nepomuk, 35
z Liechtensteina, Josef, 34, 64
z Liechtensteina, Josef Václav, 35, 55
z Liechtensteina, Karel, 26, 34, 52
z Liechtensteina, Karel Eusebius, 26, 28, 33
z Liechtensteina, Karel II., 60
z Liechtensteina, Maxmilián, 20, 26
z Vlašimi, Jan, 52
z Vlašimi, Jiřík, 24, 25
z Vlašimi, Karel, 24
Zábřeh, 26, 28, 53
Zbytek, Franz, 45
ze Szaboszyna, David ben Jakob, 58, 60
ze Šternberka, Albert, 24
ze Šternberka, Jaroslav, 24
ze Švábenic, Jiljí, 24
Zee, Kristian, 29
Ziegler, Baltazar, 29
Zvěřina, Jan, 45

Želechovice, 33
Židovský rybník, 59

Tabelární příloha

Příloha 1 Rekonstrukce hospodářů na jednotlivých usedlostech

Na základě lánského rejstříku a gruntovních knih byla sestavena posloupnost držitelů gruntů v městečku Úsově od konce třicetileté války do poloviny 18. století. Domy jsou seřazeny dle řady v pozemkové knize z roku 1708,³⁷³ u každého z nich je v závorce uvedeno číslo popisné, které stavení obdrželo po očíslování roku 1771.

Stav vychází z nových kupních smluv z roku 1708, kde bylo zachyceno jméno předchozího držitele a stará kupní suma. U domů, kde bylo možno údaje srovnat s výsledky druhé lánové vizitace k roku 1678, je zmíněn majitel usedlosti od konce třicetileté války díky znalosti držitelů gruntů během první lánové vizitace uskutečněné v letech 1656–1657.³⁷⁴ Nelze ovšem zaručit, že v mezidobí obou vizitací nedošlo k dalšímu střídání vlastníků. Záznamy o jednotlivých gruntech budou vedeny v přehledných tabulkách. Odhad údaje, anebo absence roku je naznačena (?). Období držby během první lánové vizitace bude zaznamenáno ve zkratce 1. LV, obdobně bude značena druhá lánová vizitace jako 2. LV.

Grunt č. 1 (čp. 71)³⁷⁵

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/2 láník	Hans Frank	1. LV	300 hřiven
	Matěj Valenta	2. LV	
	Jan Valenta	od 1684	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Jan Valenta	od 1708	475 hřiven
	Václav Valenta	od 1723	
	Sebastian Valenta	od 1761	500 hřiven

³⁷³ ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6.

³⁷⁴ MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91.

³⁷⁵ Tamtéž, f. 1r. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 1-5.

Grunt č. 2 (čp. 70)³⁷⁶

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/2 láník	Říha Jambor	1. LV	450 hřiven
	Martin Kluka	2. LV	
	Pavel Kluka	před 1697	
	Pavel Hloch	od 1697	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Pavel Hloch	od 1708	475 hřiven
	Jan Hloch	od 1714	
	Florián Hloch	od 1756	

Grunt č. 3 (čp. 69)³⁷⁷

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/2 láník	Říha Ocytek	před 1. LV	550 hřiven
	Barton Skoupil	před 1669	
	Matouš Drška	od 1669	
	Matouš Drška	2. LV	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Matouš Drška	od 1708	475 hřiven
	Tomáš Drška	od 1709	
	Jindřich Brachtl	od 1727	
	Franz Brachtl	od 1749	

³⁷⁶ MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, f. 1r. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 10-13.

³⁷⁷ MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, f. 3r. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 19-23.

Grunt č. 4 (čp. 68)³⁷⁸

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Zahradník (?)	Jiří Mucha	před 1688	140 hřiven
	Valentin Kleibl	od 1688	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Zahradní místo	Valentin Kleibl	od 1708	150 hřiven
	Jakub Kleibl	od 1719	
	Johan Kleibl	od 1753	220 hřiven 18 grošů 6 bílých peněz

Grunt č. 5 (čp. 66)³⁷⁹

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Zahradník / domkář bez polí (?)	Jan Černý	před 1708	130 hřiven
	Matěj Černožorský	od 1708	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Zahradní místo	Matěj Černožorský	od 1708	150 hřiven
	Jan Černožorský	od 1739	
	Franz Kleibl	od 1766	400 zl. r.

³⁷⁸ Tamtéž, f. 28-29.³⁷⁹ Tamtéž, f. 37-40.

Grunt č. 6 (čp. 65)³⁸⁰

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/2 láník	Havel Matthaus	před 1. LV	350 hřiven
	Martin Prchlík	od 1661	
	Martin Prchlík	2. LV	
	Ondřej Mattal	od 1679	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Ondřej Mattal	od 1708	475 hřiven
	Karel Mattal	od 1715	
	Jakub Paprsek	od 1725	
	Jan Paprsek	od 1749	551 hřiven 4 bílé peníze

Grunt č. 7 (čp. 64)³⁸¹

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/2 láník	Jiří Mucha	1. LV	500 hřiven
	Jiří Mucha	2. LV	
	Georg Foltner	od 1690	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Georg Foltner	od 1708	475 hřiven
	Jan Jiří Mucha	od 1710	
	Jakub Mucha	od 1742	

³⁸⁰ MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, f. 3r. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 46-50.

³⁸¹ MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, f. 1r. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 55-57.

Grunt č. 8 (čp. 63)³⁸²

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/2 láník	Blažej Kožoušek	1. LV	520 hřiven
	Blažej Kožoušek	2. LV	
	Pavel Reichl	od 1681	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Pavel Reichl	od 1708	475 hřiven
	Pavel Merta	od 1711	
	Matěj Merta	od 1762	800 zl. r.
Poznámka: roku 1711 grunt vyhořel.			

Grunt č. 9 (čp. 62)³⁸³

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/2 láník (?)	Severin Knoll	před 1691	440 hřiven
	Jan Vrzal	od 1691	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Jan Vrzal	od 1708	475 hřiven
	Mates Streit	od 1710	
	Johan Streit	od 1747	

Grunt č. 10 (čp. 61)³⁸⁴

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
3/4 láník (?)	Pavel Hloch	před 1697	600 hřiven
	Pavel Kluka	od 1697	

³⁸² MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, f. 1v. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 64-66.

³⁸³ Tamtéž, f. 73-76.

³⁸⁴ Tamtéž, f. 82-84.

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Pavel Kluka	od 1708	475 hřiven
	Martin Kluka	od 1733	700 hřiven
	Anton Kluka	od 1769	700 zl. r.

Grunt č. 11 (čp. 60)³⁸⁵

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/2 láník	Blažej Straka	1. LV	420 hřiven
	Blažej Straka	2. LV	
	Jan Kochwasser	od 1677	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Jan Kochwasser	od 1708	475 hřiven
	Martin Kochwasser	od 1710	
	Jan Kochwasser	od 1741	

Grunt č. 12 (čp. 59)³⁸⁶

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
3/4 láník (?)	Stanislav Svoboda	před 1688	565 hřiven
	Jiří Mucha	od 1688	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Jiří Mucha	od 1708	475 hřiven
	Mikuláš Mucha	od 1713	
	Jan Hloch	od 1738	
	Mikuláš Hloch	od 1771	850 zl. r.

³⁸⁵ MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, f. 1v. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 91-93.

³⁸⁶ Tamtéž, f. 100-104.

Grunt č. 13 (čp. 58)³⁸⁷

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/4 láník (?)	Martin Kobylka	před 1679	260 hřiven
	Tobias Mauller	od 1679	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Tobias Mauller	od 1708	475 hřiven
	Jindřich Brachtl	od 1714	
	Hans Georg Mauller	od 1727	
	Mates Kochwasser	od 1734	
	Anton Kochwasser	od 1770	800 zl. r.

Grunt č. 14 (čp. 57)³⁸⁸

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/2 láník	Tomáš Král	1. LV	350 hřiven
	Adam Král	2. LV	
	Pavel Král	od 1707	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Pavel Král	od 1708	475 hřiven
	Jiří Mucha	od 1739	550 hřiven
	Sebastian Sklenář	od 1755	
Poznámka: Jiří Mucha si grunt zakoupil od vdovy Terezie Králové, oženil se s pozůstalou dcerou Annou.			

³⁸⁷ Tamtéž, f. 109-114.³⁸⁸ MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, f. 1v. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 118-121.

Grunt č. 15 (čp. 56)³⁸⁹

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/2 láník	Vítek Malý	před 1. LV	550 hřiven
	Martin Kobyłka	od 1664	
	Martin Kobyłka	2. LV	
	Jiří Kobyłka	před 1697	
	Jakub Kobyłka	od 1697	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Jakub Kobyłka	od 1708	475 hřiven
	Franz Kobyłka	od 1724	
	Georg Arasim	od 1762	900 zl. r.

Grunt č. 16 (čp. 55)³⁹⁰

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/2 láník	Tobias Mauller	před 1701	409 hřiven
	Fridrich Mauller ³⁹¹	od 1701	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Fridrich Mauller	od 1708	475 hřiven
	Tobias Mauller ³⁹²	od 1721	
	Georg Mauller	od 1763	

³⁸⁹ MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, f. 3r. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 127-129.

³⁹⁰ Tamtéž, f. 136-139.

³⁹¹ Bratr Tobiase Maullera.

³⁹² Syn Fridricha Maullera.

Grunt č. 17 (čp. 54)³⁹³

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/2 láník – 1/4 láník (?)	Jiří Čížek	před 1681	530 hřiven
	Mates Ott	od 1681	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Mates Ott	od 1708	475 hřiven
	Franz Ott	od 1717	
	Franz Ott	od 1763	

Grunt č. 18 (čp. 53)³⁹⁴

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Domkář bez polí	Šimon Kopřiva	před 1708	80 hřiven
	Šalamoun Eisselt	od 1708	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Zahradní místo	Šalamoun Eisselt	od 1708	150 hřiven
	Havel Kluka	1722	350 zl. r.
	Jan Panáček	od 1722	
	Kristian Gross	od 1723	
	Martin Jaške	od 1724	
	Franz Zbytek	od 1745	266 hřiven 9 bílých grošů 3 bílé peníze

Poznámka: od Šalamouna Eisselta vyhandloval dům Havel Kluka, který jej obratem odprodal Johanu Panáčkovi.

³⁹³ ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 145-147.

³⁹⁴ Tamtéž, f. 154-157.

Grunt č. 19 (čp. 52)³⁹⁵

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/4 láník (+ 1/8 polí)	Severin Stuppl	1. LV	375 hřiven
	Hans Rada + 1/8 polí Václava Bartoše	2. LV	
	Jiří Kopecký	od 1690	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Jiří Kopecký	od 1708	475 hřiven
	Jan Panáček	od 1720	
	Havel Kluka	od 1722	
	Franz Kluka	od 1755	650 zl. r.

Grunt č. 20 (čp. 48)³⁹⁶

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/2 láník – 1/4 láník (?)	Tomáš Pfeiller	před 1705	532 hřiven
	Jan Svoboda	od 1705	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Jan Svoboda	od 1708	475 hřiven
	Mates Svoboda	od 1733	
	Franz Svoboda	od 1752	

³⁹⁵ MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, f. 2r. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 163-165.

³⁹⁶ Tamtéž, f. 172-175.

Grunt č. 21 (čp. 47)³⁹⁷

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
3/4 láník	Kašpar Mohr	před 1707	700 hřiven
	Franz Vaněk	od 1707	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Franz Vaněk	od 1708	475 hřiven
	Franz Černý	od 1710	
	Filip Černý	od 1745	

Grunt č. 22 (čp. 46)³⁹⁸

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/4 láník	Hans Springer	1. LV	350 hřiven
	Michal Bartoš	2. LV	
	Daniel Clement	od 1687	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Daniel Clement	od 1708	475 hřiven
	Martin Höbling	od 1727	
	Mates Höbling	od 1740	

Grunt č. 23 (čp. 33)³⁹⁹

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/2 láník	Jakub Foltner	před 1688	400 hřiven
	Jakub Skácel	od 1688	

³⁹⁷ Tamtéž, f. 181-183.³⁹⁸ MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, f. 2r. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 190-193.³⁹⁹ Tamtéž, f. 199-203.

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Jakub Skácel	od 1708	475 hřiven
	Jan Skácel	od 1731	
	Ondřej Skácel	od 1783	700 zl. r.

Grunt č. 24 (čp. 38)⁴⁰⁰

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
7/8 láník (?)	Florian Kirchner	před 1693	1600 hřiven
	Jakub Sklenář	od 1693	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Zahradní místo	Jakub Sklenář	od 1708	150 hřiven
	Pavel Sklenář	od 1710	
	Sebastian Sklenář	od 1737	
	Pavel Král	od 1755	
Poznámka: původně dohromady s gruntem č. 25.			

Grunt č. 25 (čp. 31)⁴⁰¹

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
7/8 láník (?)	Florian Kirchner	před 1693	1600 hřiven
	Jakub Sklenář	od 1693	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Jakub Sklenář	od 1708	475 hřiven
	Ondřej Hakel	od 1710	
	Lorenz Ott	od 1740	

⁴⁰⁰ Tamtéž, f. 208-209.

⁴⁰¹ Tamtéž, f. 217-218.

Poznámka: původně dohromady s gruntem č. 24. Lorenz Ott se oženil s dcerou Ondřeje Hakela.

Grunt č. 26 (čp. 30)⁴⁰²

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
3/4 láník	Johan Jakub Kraus	před 1687	712 hřiven
	Georg Kluka	od 1687	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Georg Kluka	od 1708	475 hřiven
	Anton Černý	od 1734	
	Johan Stoss	od 1762	

Poznámka: Anton Černý se oženil s dcerou Georga Kluka.

Grunt č. 27 (čp. 29)⁴⁰³

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/2 láník	Georg Kreytziger	1. LV	540 hřiven
	Jiří Husárek	2. LV	
	Mates Roučník	od 1691	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Mates Roučník	od 1708	475 hřiven
	Mikuláš Mucha	od 1724	
	Hans Georg Bernard	od 1730	
	Tomáš Mucha	od 1745	

⁴⁰² Tamtéž, f. 226-228.

⁴⁰³ MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, f. 1v. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 235-239.

Grunt č. 28 (čp. 94)⁴⁰⁴

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Domkář bez polí	Martin Osvald	1. LV	77 hřiven
	Jiří Černohorský	2. LV	
	Martin Kutil	od 1689	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Zahradní místo	Martin Kutil	od 1708	150 hřiven
	Jan Pavlíček	od 1711	
	Franz Pavlíček	od 1715	
	Jiří Kluka	od 1716	
	Pavel Mucha	od 1736	
	Petr Haas	od 1767	

Grunt č. 29 (čp. 91)⁴⁰⁵

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Domkář bez polí	Ondřej Hoffmann	před 1701	140 hřiven
	Georg Čížek	od 1701	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Zahradní místo	Georg Čížek	od 1708	150 hřiven
	Anton Kraus	od 1714	
	Johan Kryštof Pschor	od 1729	
	Franz Čížek	od 1741	

⁴⁰⁴ MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, f. 2v. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 244-247.

⁴⁰⁵ Tamtéž, f. 253-255.

Grunt č. 30 (čp. 90)⁴⁰⁶

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/4 láník (?)	Jindřich Kobyłka	od 1696	300 hřiven

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Zahradní místo	Jindřich Kobyłka	od 1708	150 hřiven
Gruntovní místo	Jindřich Kobyłka	od 1724	475 hřiven
	Anton Bayer	od 1745	
Poznámka: dne 1. září 1724 směnil Jindřich Kobyłka s Ondřejem Hoffmannem výměru polí ale bez domů, tedy svůj grunt povýšil na velkoměšťanský.			

Grunt č. 31 (čp. 89)⁴⁰⁷

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Domkář bez polí	Ondřej Husárek	před 1703	70 hřiven
	Pavel Brachtl	od 1703	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Zahradní místo	Pavel Brachtl	od 1708	150 hřiven
	Tomáš Brachtl	od 1737	
	Anton Mucha	od 1775	150 zl. r.

Grunt č. 32 (čp. 88)⁴⁰⁸

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Domkář bez polí	Hans Klement	1. LV	118 hřiven
	Kryštof Schaffer	2. LV	
	Jan Pavlíček	od 1678	

⁴⁰⁶ Tamtéž, f. 262-264.⁴⁰⁷ Tamtéž, f. 271-273.⁴⁰⁸ MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, f. 2v. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 280-283.

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Zahradní místo	Jan Pavlíček	od 1708	150 hřiven
	Martin Kutil	od 1711	
	Michael Hollander	od 1718	
	Johan Stoss	od 1737	200 hřiven
	Franz Stoss	od 1769	
Poznámka: Michael Hollander se oženil s dcerou Martina Kutila. Johan Stoss měl za manželku dceru Michaela Hollandera.			

Grunt č. 33 (čp. 87)⁴⁰⁹

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/4 láník	Dorota Kobylková	1. LV	300 hřiven
	Hans Haslinger	před 2. LV	
	Anna Haslingerová	2. LV	
	Bartoloměj Čížek	od 1678	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Zahradní místo	Bartoloměj Čížek	od 1708	150 hřiven
	Stanislav Čížek	od 1719	200 zl. r.
	Ondřej Schmidt	od 1743	285 zl. r.

⁴⁰⁹ MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, f. 2r. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 289-290.

Grunt č. 34 (čp. 84)⁴¹⁰

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/4 láník	Jan Hladký	1. LV	400 hřiven
	Václav Svoboda	2. LV	
	Jan Svoboda	před 1705	
	Jan Panáček	od 1705	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Jan Panáček	od 1708	475 hřiven
Zahradní místo	Jan Panáček	od 1709	150 hřiven
	Havel Kluka	od 1720	
	Šalamoun Eisselt	od 1722	200 hřiven
	Johan Puchler	od 1723	253 hřiven
	Mikuláš Šafář	od 1741	250 hřiven
Poznámka: dne 30. června 1709 směnil Jan Panáček s Ondřejem Hoffmannem výměru polí ale bez domů, tedy svůj grunt ponížil na maloměst'anský.			

Grunt č. 35 (čp. 83)⁴¹¹

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Domkář bez polí	Tobias Mauller	před 1704	100 hřiven
	Ondřej Hoffmann	od 1704	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Zahradní místo	Ondřej Hoffmann	od 1708	150 hřiven
Gruntovní místo	Ondřej Hoffmann	od 1709	475 hřiven
Zahradní místo	Ondřej Hoffmann	od 1724	150 hřiven
	Jindřich Kobyłka	od 1730	
	Mates Haas	od 1745	250 zl. r.

⁴¹⁰ MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, f. 2r. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 298-301.

⁴¹¹ Tamtéž, f. 307-310.

Poznámka: dne 30. června 1709 směnil Ondřej Hoffmann s Janem Panáčkem výměru polí ale bez domů, tedy svůj grunt povýšil na velkoměšťanský. Dne 1. září 1724 směnil Ondřej Hoffmann s Jindřichem Kobylkou výměru polí ale bez domů, tedy svůj grunt понížil na maloměšťanský.

Grunt č. 36 (čp. 81)⁴¹²

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/4 láník	Hans Springer	1. LV	265 hřiven
	Michael Bartoš	2. LV	
	Lukáš Bartoš	před 1687	
	Václav Bartoš	od 1687	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Zahradní místo	Václav Bartoš	od 1708	150 hřiven
	Ondřej Gottwald	od 1710	
	Franz Gottwald	od 1722	
	Johan Tünkler	od 1749	156 hřiven 3 groše 2 bílé peníze

Poznámka: Johan Tünkler se oženil s dcerou Franze Gottwalda.

Grunt č. 37 (čp. 82)⁴¹³

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Domkář bez polí	Georg Hoffmann	před 1691	110 hřiven
	Jiří Černohorský	od 1691	

⁴¹² MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, f. 2r. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 316-317.

⁴¹³ Tamtéž, f. 325-326.

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Zahradní místo	Jiří Černohorský	od 1708	150 hřiven
	Jan Černohorský	od 1710	
	Johan Mattal	od 1722	202 hřiven
Poznámka: Johan Mattal měl za manželku dceru Jana Černohorského.			

Grunt č. 38 (čp. 80)⁴¹⁴

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/4 láník (?)	Martin Klement	před 1706	320 hřiven
	Kristian Gross	od 1706	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Kristian Gross	od 1708	475 hřiven
	Elizabet Gross	od 1710	

Grunt č. 39 (čp. 79)⁴¹⁵

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/2 láník	Ambrož Drumelschlager (bubeník)	1. LV	400 hřiven
	Zachariáš Brachtl	2. LV	
	Pavel Brachtl	před 1703	
	Ondřej Husárek	od 1703	

⁴¹⁴ Tamtéž, f. 334-336.

⁴¹⁵ MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, f. 1v. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 343-346.

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Ondřej Husárek	od 1708	475 hřiven
	Matěj Husárek	od 1724	
	Martin Husárek	od 1767	500 zl. r.

Grunt č. 40 (čp. 78)⁴¹⁶

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/4 láník / 1/8 láník	Havel Ryšavý	před 1. LV	205 hřiven 14 grošů
	Matěj Prchlík	od 1664	
	Matěj Prchlík	2. LV	
	Zachariáš Kratschner	před 1696	
	Petr Vrtka	od 1696	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Petr Vrtka	od 1708	475 hřiven
	Jiří Vrtka	od 1724	
	Franz Hakel	od 1738	
	Franz Husárek	od 1767	

Poznámka: roku 1664 původní 1/4 lán rozdělén na dvě části mezi Matěje Prchlíka a Bartona Skoupila, tj. na dva 1/8 lány. Franz Hakel byl švagrem Jiřího Vrtky.

⁴¹⁶ MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, f. 3v. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 352-359.

Grunt č. 41 (čp. 77)⁴¹⁷

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/4 láník / 1/8 láník	Havel Ryšavý	před 1. LV	205 hřiven 14 grošů
	Barton Skoupil	od 1664	
	Barton Skoupil	2. LV	
	Václav Skoupil	před 1692	
	Marek Ambrož	od 1692	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Marek Ambrož	od 1708	475 hřiven
	Franz Ambrož	od 1731	
	Josef Ambrož	od 1758	
Poznámka: roku 1664 původní 1/4 lán rozdělen na dvě části mezi Matěje Prchlíka a Bartona Skoupila, tj. na dva 1/8 lány.			

Grunt č. 42 (čp. 76)⁴¹⁸

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/2 láník	Mikuláš Němec	před 1. LV	438 hřiven
	Jakub Černožorský	před 1673	
	Hans Klement	od 1673	
	Hans Klement	2. LV	
	Kateřina Klementová	před 1708	

⁴¹⁷ MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, f. 3v. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 361-365.

⁴¹⁸ MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, f. 3v. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 370-375.

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Gruntovní místo	Kateřina Klementová	od 1708	475 hřiven
	Filip Peisl	od 1709	
	Georg Korger	od 1720	
	Anton Korger	od 1751	
Poznámka: Filip Peisl se oženil s dcerou Hanse Klementa.			

Grunt č. 43 (čp. 75)⁴¹⁹

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Domkář bez polí	Anna Sperková	1. LV	80 hřiven
	Václav Olšanský	2. LV	
	Ondřej Olšanský	od 1689	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Zahradní místo	Ondřej Olšanský	od 1708	150 hřiven
	Jan Olšanský	od 1739	
	Fridrich Bäker	od 1792	200 zl. r.
Poznámka: Fridrich Bäker měl za manželku dceru Jana Olšanského.			

Grunt č. 44 (čp. 74)⁴²⁰

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
1/4 láník / domkář bez polí (?)	Marek Ambrož	před 1702	180 hřiven
	Johan Kluka	od 1702	

⁴¹⁹ MZA Brno, fond D1 Lánské rejstříky, sign. 91, f. 2v. ZAO – SOKA Šumperk, fond AO Úsov, inv. č. 6, f. 379-381.

⁴²⁰ Tamtéž, f. 388-390.

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Zahradní místo	Johan Kluka	od 1708	150 hřiven
	Franz Kluka	od 1737	
	Ignác Kluka	od 1761	250 zl. r.

Grunt č. 45 (čp. 73)⁴²¹

Původní typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Domkář bez polí	Jakub Husárek	před 1701	65 hřiven
	Georg Hoffmann	od 1701	

Nový typ usedlosti	Jméno majitele	Období držby	Kupní suma
Zahradní místo	Georg Hoffmann	od 1708	150 hřiven
	Hans Mauller	od 1717	
	Tomáš Smrčka	od 1748	
Poznámka: Tomáš Smrčka se oženil s dcerou Hanse Maullera.			

⁴²¹ Tamtéž, f. 397-398.

Příloha 2 Seznam singularistů v městě Úsově

Zakládajícími členy společenstva singularistů a jejich případní nástupci byli tito úsovští měšťané:⁴²²

Singularisté - větší sousedé		
čp. ⁴²³	1708	1732
	Jméno	Jméno
71	Jan Valenta	Václav Valenta
70	Pavel Hloch	Jan Hloch
69	Matěj Drška	Jindřich Brachtl
65	Ondra Mattal	Jakub Paprsek
64	Georg Foltner	Jan Mucha
63	Pavel Reichel	Pavel Merta
62	Jan Vrzal	Mates Streit
61	Pavel Kluka	Pavel Kluka
60	Jan Kochwasser	Martin Kochwasser
59	Jiří Mucha	Mikuláš Mucha
58	Tobias Mauller	Hans Georg Mauller
57	Pavel Král	Pavel Král
56	Jakub Kobylka	Franz Kobylka
55	Fridrich Mauller	Tobias Mauller
54	Mates Ott	Franz Ott
52	Jiří Kopecký	Havel Kluka
48	Jan Svoboda	Jan Svoboda
47	František Vaněk	František Černý
46	Daniel Klement	Martin Höbling
33	Jakub Skácel	Jan Skácel
31	Jakub Sklenář	Ondřej Hakel
30	Jiří Kluka	Jiří Kluka
29	Matěj Roučník	Hans Georg Bernard
84/90	Jan Panáček	Jindřich Kobylka
80	Kristian Gross	Kristian Gross
79	Ondřej Husárek	Matěj Husárek
78	Petr Vrtka	Jiří Vrtka
77	Marek Ambrož	Franz Ambrož
76	Hans Klement	Georg Korger

⁴²² Údaje čerpány tamtéž, inv. č. 8.

⁴²³ Dle stavu po očíslování roku 1771.

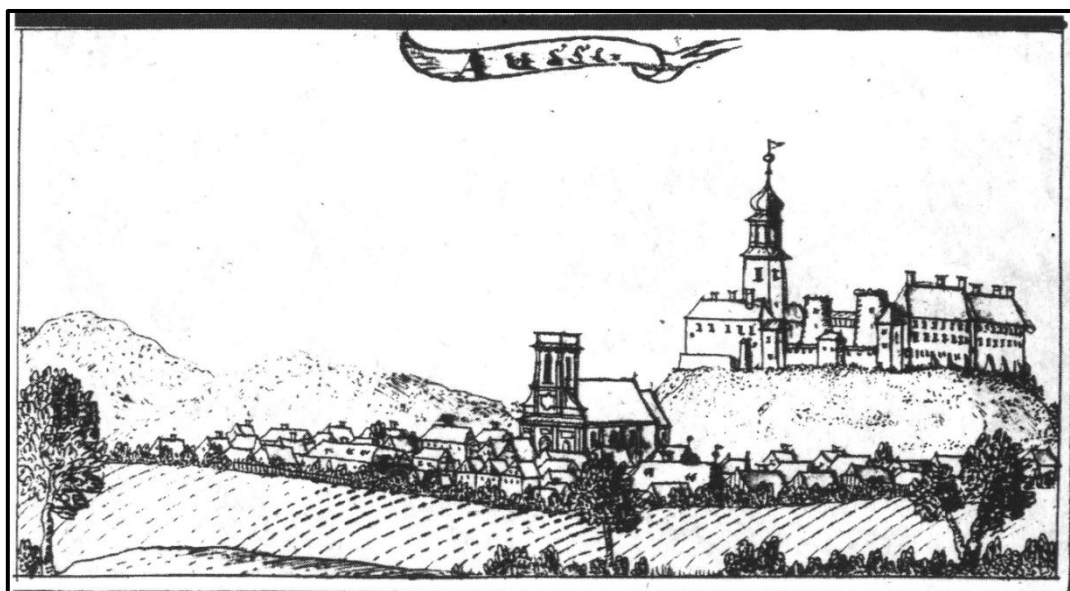
Singularisté - menší sousedé		
čp. ⁴²⁴	1708	1732
	Jméno	Jméno
68	Valentin Kleibel	Jakub Kleibel
66	Matěj Černohorský	Matěj Černohorský
53	Šalamoun Eisselt	Martin Jaške
38	Jakub Sklenář	Pavel Sklenář
94	Martin Kutil	Jiří Kluka
91	Jiří Čížek	Kryštof Bschor
90/83	Jindřich Kobyłka	Jindřich Kobyłka
89	Pavel Brachtl	Pavel Brachtl
88	Jan Pavlíček	Michael Hollander
87	Barton Čížek	Stanislav Čížek
83/84	Ondřej Hoffmann	Johan Büchler
82	Jiří Černohorský	Jan Černohorský
81	Václav Bartoš	Franz Gottwald
75	Ondřej Olšanský	Ondřej Olšanský
74	Johan Kluka	vdova Kluková
73	Georg Hoffmann	Hans Mauller

⁴²⁴ Dle stavu po očíslování roku 1771.

Obrazová příloha

Obrázek 1 Pečeť městečka Úsova z roku 1620⁴²⁵

Obrázek 2 Město Úsov v polovině 18. století⁴²⁶

⁴²⁵ ZAO – SOKA Prostějov, fond Sbirka listin, sign. Lk 13, neinventarizováno. (Foto ZAO – SOKA Prostějov)

⁴²⁶ F. B. Werner, Štencův archiv – publikováno v Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, VII. díl, Str-U, Praha 2008, s. 905.

Obrázek 3 *Cechovní stojan na svíce, cech krejčích*⁴²⁷

Obrázek 4 *Cechovní stojan na svíce, cech řezníků*⁴²⁸

⁴²⁷ Stojan umístěn v kostele sv. Jiljí v Úsově. (Foto Štěpán Brablec)

⁴²⁸ Tamtéž.

Obrázek 5 Cechovní stojan na svíce, cech tkalců⁴²⁹

Obrázek 6 Cechovní stojan na svíce, cech bednářů⁴³⁰

⁴²⁹ Tamtéž.

⁴³⁰ Tamtéž.

Obrázek 7 *Cechovní stojan na svíce, cech pekařů*⁴³¹

Obrázek 8 *Cechovní stojan na svíce, cech pekařů*⁴³²

⁴³¹ Tamtéž.

⁴³² Tamtéž.

Obrázek 9 Cechovní stojan na svíce, cech ševců⁴³³

Obrázek 10 Cechovní stojan na svíce, sdružený cech⁴³⁴

⁴³³ Tamtéž.

⁴³⁴ Tamtéž.

Obrázek 11 Cechovní stojan na svíce, sdružený cech⁴³⁵

⁴³⁵ Tamtéž.

Mapová příloha

Obrázek 1 Vyobrazení Úsova na mapě úsovského panství z let 1627–1632⁴³⁶

⁴³⁶ ZAO – Olomouc, fond VS Úsov-Nové Zámky, inv. č. 2329. (Foto Adéla Skoumalová)

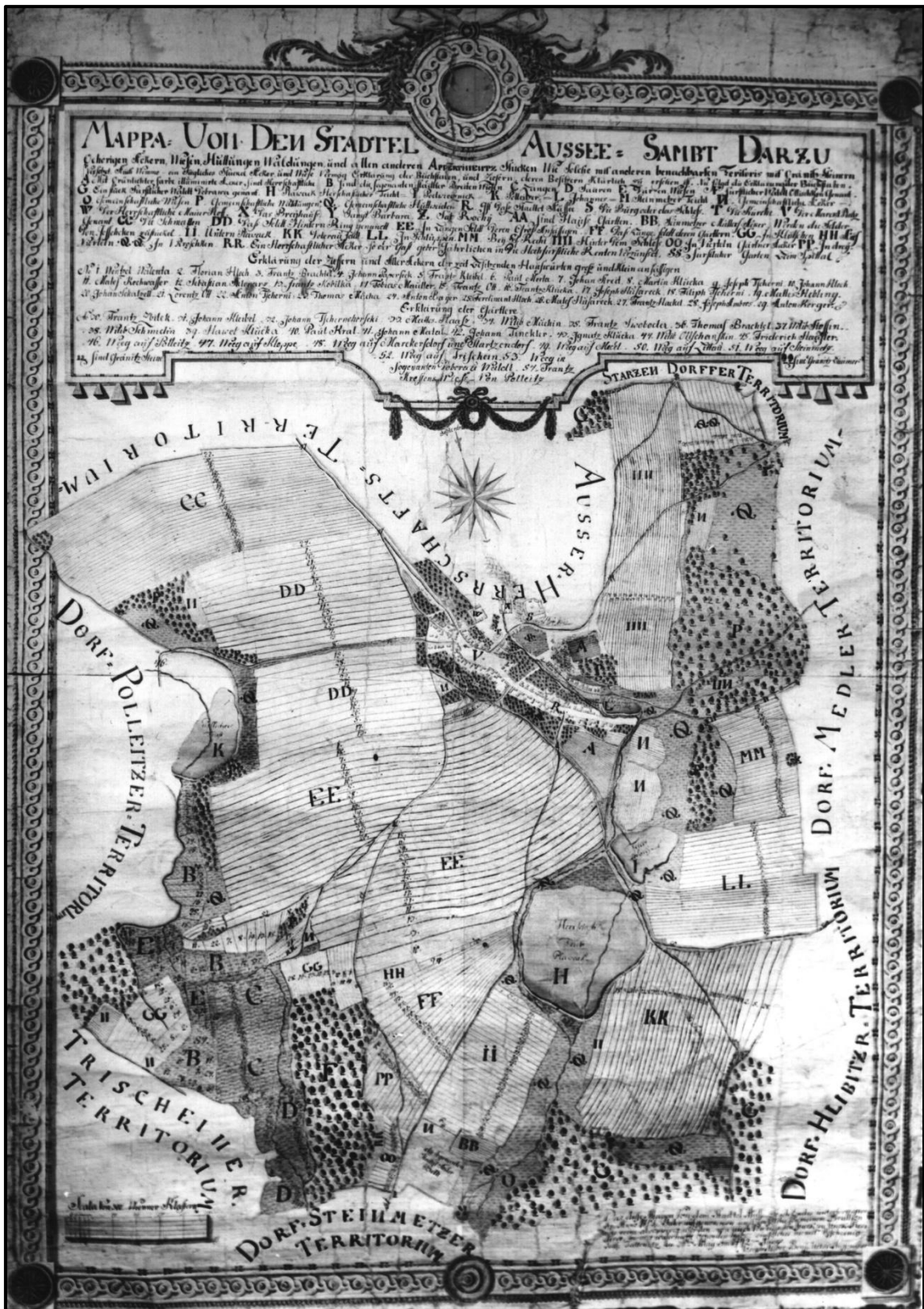
Obrázek 2 Plán separace židovského obyvatelstva v Úsově z roku 1727⁴³⁷

⁴³⁷ MZA Brno, fond D22 Sběrka map a plánů, inv. č. 1213, sign. 1360. (Foto MZA Brno)

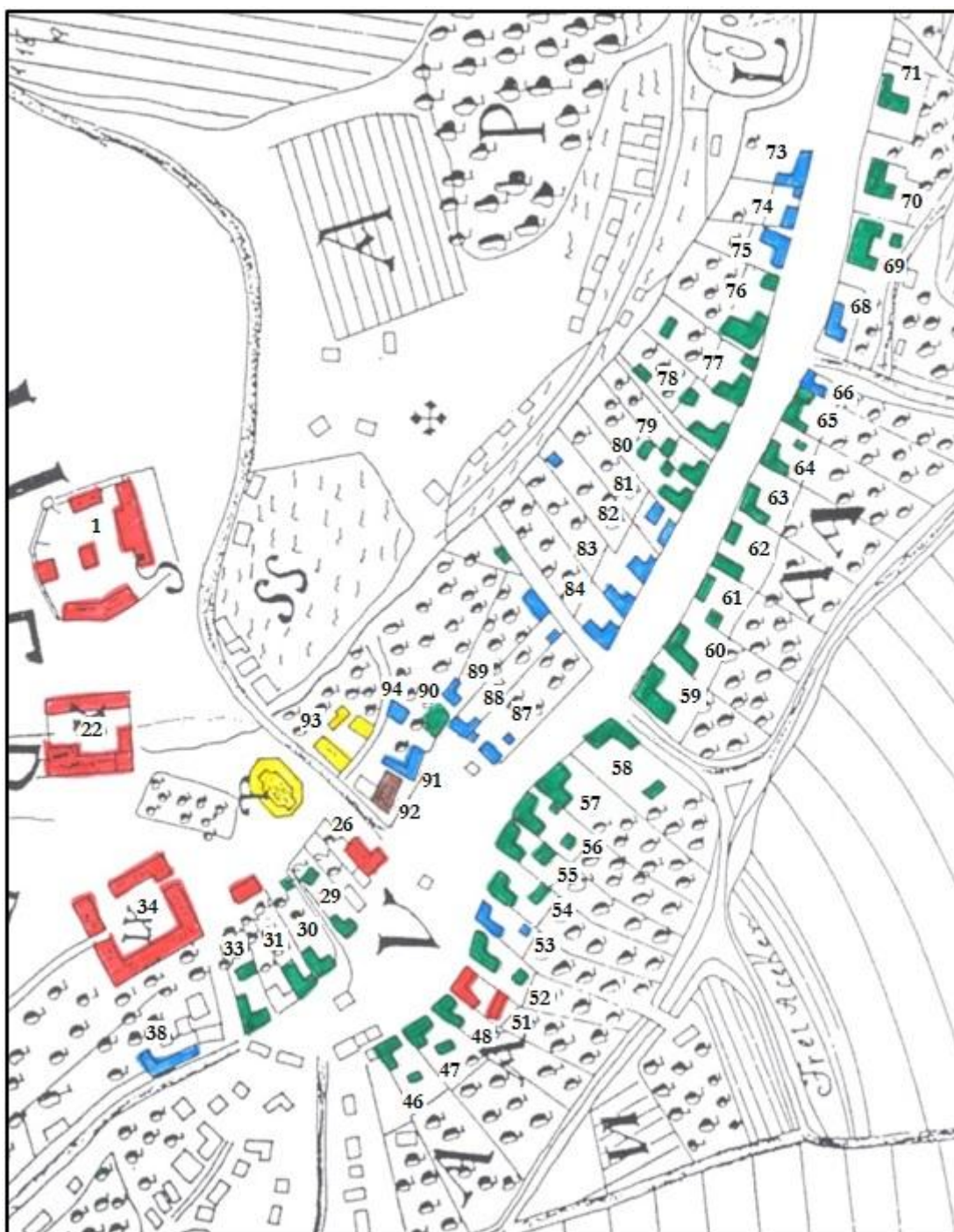
Obrázek 3 *Vyobrazení Úsova na Přehledné mapě panství Úsov z roku 1774*⁴³⁸

⁴³⁸ ZAO – Olomouc, fond VS Úsov-Nové Zámky, inv. č. 2330. (Foto Adéla Skoumalová)

Obrázek 4 Katastrální mapa Úsova z roku 1792⁴³⁹

⁴³⁹ ZAO – SOKa Šumperk, fond Historicko-dokumentační sbírka, karton 14, inv. č. 29. (Foto ZAO – SOKa Šumperk)

Obrázek 5 Výřez katastrální mapy Úsova z roku 1792 s vyznačením velkoměšťanských a maloměšťanských domů⁴⁴⁰

Za pomoci indikačních skic Stablního katastru z roku 1824 byly lokalizovány jednotlivé domy díky označení jejich čísla popisného.⁴⁴¹ Získané údaje byly zaneseny do katastrální mapy Úsova

⁴⁴⁰ Výřez mapy vzat z publikace J. KLENOVSKÝ, *Židovská čtvrť*, s. 4. Velkoměšťanské a maloměšťanské domy společně s dalšími významnými budovami Úsova do mapy zakreslila Adéla Skoumalová.

z roku 1792, která nejlíže podchycuje stav městečka do poloviny 18. století. Domy velkoměšťanů jsou znázorněny zeleně, obydlí maloměšťanů modře, radnice hnědě, kostel s farou žlutě a panské budovy červeně (čp. 1 – zámek, čp. 22 – pivovar, čp. 26 – palírna, čp. 34 – hospodářský dvůr, čp. 51 – hostinec, bez čp. – koželužna). U každého stavení je druhotně dopsáno číslo popisné.

⁴⁴¹ MZA Brno, fond D9 Indikační skici, sign. MOR249118240.